
**Predlog strategije za prevenciju i zaštitu djece od nasilja
2025-2029. godine sa Akcionim planom 2025-2026.
godine**

Sadržaj

Spisak skraćenica	6
Značenje izraza i definicije	8
1. Uvod	10
2. Svrha i značaj Strategije	11
2.1 Principi i vrijednosti Strategije	14
3. Usklađenost sa strateškim, pravnim i institucionalnim kontekstom u Crnoj Gori	15
3.1 Usklađenost sa strateškim kontekstom u Crnoj Gori	15
3.2 Usklađenost s pravnim kontekstom u Crnoj Gori	19
3.3 Institucionalni okvir od značaja za izradu i sprovođenje Strategije	20
4. Usklađenost s međunarodnim standardima	24
4.1 Usklađenost s principom rodne ravnopravnosti	27
4.2 Usklađenost s principima zaštite životne sredine	29
5. Finansiranje Strategije	30
6. Analiza stanja	31
6.1. Rezultati ostvareni u prethodnom ciklusu javne politike	31
6.2. Analiza „drveta problema“	34
6.3 Identifikacija i elaboracija centralnog problema	36
6.4. Analiza uzroka koji doprinose centralnom problemu	38
6.5 Efekti centralnog problema na djecu/porodice/zajednice i društvo u Crnoj Gori	46
6.6 Teorija promjene	48
7. Strateški i operativni ciljevi Strategije	50
8. Akcioni plan i budžet za dvogodišnji period	57
9. Monitoring i evaluacija Strategije	76
10. Informacije za javnost o ciljevima i očekivanim rezultatima strateškog dokumenta u skladu s Komunikacionom strategijom Vlade Crne Gore	77
11. Pasoši indikatora	79
12. Literatura	79
13. Radna grupa za izradu strateškog dokumenta	90

Spisak skraćenica

AEM	Agencija za audiovizuelne medijske usluge
CEDAW	Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena
COR	Ciljevi održivog razvoja
CRC	Konvencija o pravima djeteta
CSR	Centar za socijalni rad
ECHR	Evropska konvencija o ljudskim pravima
EU	Evropska unija
GSV	Generalni sekretarijat Vlade Crne Gore
GRETA	Grupa eksperata/kinja za akciju protiv trafikinga ljudskim bićima
HIV	Virus humane imunodeficijencije
IKT	Informaciono komunikacione tehnologije
LGBT	Lezbijski, gej, biseksualni i transrodni
MEIS	Informacioni sistem sistema obrazovanja u Crnoj Gori
MICS	Istraživanje višestrukih pokazatelja
MKM	Ministarstvo kulture i medija
MLJMP	Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava
MP	Ministarstvo pravde
MPNI	Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija
MSSD	Ministarstvo socijalnog staranja, brige o porodici i demografije
MSM	Ministarstvo sporta i mladih
MUP	Ministarstvo unutrašnjih poslova
MZ	Ministarstvo zdravlja
NSOR	Nacionalna strategija održivog razvoja
NVO	Nevladina organizacija
SE	Savjet Evrope
SOP	Standardne operativne procedure

UNCRC	Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima djeteta
UNSDCF	Okvir saradnje Ujedinjenih nacija okvir saradnje za održivi razvoj 2023–2027.
UNEG	Evaluaciona grupa Ujedinjenih nacija
UNICEF	Dječji fond Ujedinjenih nacija

Značenje izraza i definicije

Dijete: „Svako lice koje nije navršilo 18 godina života”¹

Nasilje nad djecom: „Svaki oblik fizičkog ili mentalnog nasilja, povređivanja i zlostavljanja, zanemarivanja ili zanemarujućeg postupanja, maltretiranja ili eksploatacije, uključujući seksualno zlostavljanje”.²

Seksualno nasilje: Krovni termin koji se odnosi na sve oblike seksualne viktimizacije odraslih žena, muškaraca i djece, uključujući različite oblike seksualnog zlostavljanja i iskorišćavanja djece. „Svaki seksualni čin, pokušaj da se ostvari seksualni čin, neželjeni seksualni komentar ili prijedlog, čin trgovine ili drugi čin usmjeren protiv nečije seksualnosti uz primjenu prisile, od strane bilo kojeg lica, bez obzira na odnos koji ima sa žrtvom, u svakom okruženju, što uključuje, ali nije ograničeno, na dom i posao.”³

Seksualno zlostavljanje djeteta: Stupanje u seksualne aktivnosti s djetetom koje, prema odgovarajućim odredbama domaćeg zakonodavstva, nije navršilo zakonsku starosnu dob za stupanje u seksualne odnose (ovo se ne odnosi na seksualne aktivnosti između djece uz obostrani pristanak) i stupanje u seksualne aktivnosti s djecom uz primjenu prinude, sile ili prijetnje, ili zloupotrebu položaja povjerenja, autoriteta ili uticaja na dijete, uključujući položaj u porodici, ili zloupotrebu posebno ranjivog položaja djeteta, naročito usljed mentalnih ili fizičkih smetnji ili zavisnog položaja.⁴

Seksualno iskorišćavanje (eksploatacija) djeteta: Seksualno zlostavljanje djeteta postaje seksualno iskorišćavanje kada druga strana ostvaruje korist od seksualne aktivnosti u kojoj učestvuje dijete. To obuhvata činove kao što su: eksploatacija djeteta ili adolescenta u svrhu prostitucije i/ili materijal koji prikazuje seksualno zlostavljanje djeteta. Konvencija Savjeta Evrope obuhvata i situacije kada se djetetu ili nekom drugom licu daje ili obeća novac ili drugi oblik naknade, plaćanja ili uzvratanja za učešće djeteta u seksualnoj aktivnosti, čak i ako ne dođe do plaćanja/naknade, kao i namjerno navođenje, u seksualne svrhe, djeteta koje nije navršilo starosnu dob kada može dati pristanak, da svjedoči seksualnom zlostavljanju ili seksualnim aktivnostima, čak i ako samo ne mora u njima da učestvuje.⁵

Emocionalno ili psihičko nasilje: obrazac je ponašanja koji narušava emocionalni razvoj djeteta ili osjećaj sopstvene vrijednosti i uključuje ograničavanje kretanja djeteta, omalovažavanje, ismijavanje, prijetnje i zastrašivanje, diskriminaciju, odbacivanje i druge nefizičke oblike neprijateljskog postupanja.⁶

¹ UN CRC.

² Generalna skupština UN, član 19 Konvencije o pravima djeteta. www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/crc.aspx

³ Na osnovu definicije u SZO, ‘Sexual Violence’, Rachel Jewkes, Purna Sen and Claudia Garcia-Moreno, u World Report on Violence and Health, ur. Etienne G. Krug, et al., 2002, str. 147–182.

⁴ Član 18 Konvencije Savjeta Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja, 2007.

⁵ Član 34 Konvencije o pravima djeteta (CRC) i Fakultativni protokol o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji, kao i čl. 19–23 Konvencije Savjeta Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja

⁶ WHO, Fact sheet, <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-children>, vidjeti i <https://www.childwelfare.gov/topics/can/identifying/emotional-abuse/#:~:text=Emotional%20or%20psychological%20child%20abuse,love%2C%20support%2C%20or%20guidance.>

Nasilno disciplinovanje: Metoda disciplinovanja djece koja počiva na fizičkom (tjelesnom) kažnjavanju i/ili psihološkoj agresiji. „Psihološka agresija se odnosi na vikanje, galamu ili vrištanje na dijete, kao i obraćanje djetetu pogrđnim izrazima kao što su ‘glup’ ili ‘lijen.’”⁷

Fizičko kažnjavanje se definiše kao „protresanje, udaranje ili pljuskanje djeteta po šakama/rukama/nogama, udaranje po zadnjici ili drugim djelovima tijela čvrstim predmetom, pljeskanje ili udaranje šakom po zadnjici, udaranje ili šamaranje po licu, glavi ili ušima, te ponavljano batinanje što je moguće veće jačine.”⁸

Tjelesno kažnjavanje: Svako kažnjavanje u kojem se primjenjuje fizička sila i namjerava nanijeti neki stepen bola ili neprijatnosti, koliko god lakog.⁹

Zlostavljanje od strane vršnjaka: Zlostavljanje od strane vršnjaka (uključujući sajber zlostavljanje) neželjeno je agresivno ponašanje drugog djeteta ili grupe djece koja nijesu u srodničkoj ili romantičnoj vezi sa žrtvom. Tu spada ponovljeno nanošenje fizičke, psihološke ili socijalne štete, a često se događa u školama i drugim okruženjima u kojima se okupljaju djeca, **kao i onlajn putem.**¹⁰

Maltretiranje: (uključujući nasilno kažnjavanje) uključuje fizičko, seksualno i psihološko/emocionalno nasilje, zanemarivanje odojčadi, djece i adolescenata od strane roditelja, lica koja o njima brinu i drugih ličnosti od autoriteta, najčešće kod kuće, ali i u okruženjima kao što su škole i domovi za nezbrinutu djecu.¹¹

Zanemarivanje uključuje propust da se djetetu ili mladoj osobi obezbijedi adekvatan standard ishrane, medicinske njege, odjeće, skloništa ili nadzora u mjeri u kojoj je zdravlje ili razvoj djeteta značajno narušen ili doveden u ozbiljnu opasnost.¹²

Dječji brak: „Svaki brak u kojem makar jedna strana nije navršila 18 godina starosti. [...] Dječji brak se smatra oblikom prisilnog braka, s obzirom na to da jedna i/ili obje strane nijesu dale puni, slobodni i informisani pristanak.”¹³

Institucionalno zlostavljanje je maltretiranje djece od strane sistema moći i dešava se u ustanovama gdje se djeca nalaze ili se mogu naći.¹⁴

Zlostavljanje djece na mreži je jedinstven oblik zlostavljanja djece poznat i kao „sajber zlostavljanje“ zbog svoje virtuelne, distancirane i anonimne prirode. Takvo zlostavljanje se možda neće desiti licem u

⁷ UNICEF https://www.unicef.org/mena/sites/unicef.org.mena/files/2019-02/ViolentDiscipline-28Jan19_0.pdf, vidjeti i: Bhatia A., Krieger N., Victora C., Tuladhar S., Bhabha J., Beckfield J. Analysing and improving national and local child protection data in Nepal: A mixed methods study using 2014 multiple indicator cluster survey (MICS) data and interviews with 18 organizations. Child Abuse & Neglect. 2020; 101.

⁸ UNICEF, 'Violent Discipline: Methodology', 2016. <https://data.unicef.org/topic/child-protection/violence/violent-discipline/>

⁹ Komitet UN za prava djeteta, Opšti komentar broj 8, Pravo djeteta na zaštitu od tjelesnog kažnjavanja i drugih surovih ili ponižavajućih oblika kažnjavanja, 2006. www.refworld.org/docid/460bc772.html

¹⁰ INSPIRE, UNICEF i SZO, 2016.

¹¹ SZO, Ključne činjenice o nasilju nad djecom, 2022.

¹² Save the Children

https://resourcecentre.savethechildren.net/pdf/SAMPLE+DRAFT_Definitions+of+Child+Abuse+and+Possible+indicators.doc/ vidjeti i Dečji fond Ujedinjenih nacija, Međunarodna klasifikacija Nasilje nad djecom, UNICEF, Njujork, 2023.

¹³ Prema zajedničkom opštem zapažanju Komiteta UN za eliminaciju diskriminacije žena i Komiteta UN za prava djeteta.

¹⁴ Powers, J. L.; A. Mooney; M. Nunno (1990). "Institutional abuse: A review of the literature". Journal of Child and Youth Care. 4 (6): 81.

lice, niti nužno zahtijeva fizički kontakt. Međutim, zlostavljanje na mreži može dovesti do negativnih direktnih posljedica u vidu „grooming,“ silovanja, prisilnog seksualnog akta, uznemiravanja, itd.¹⁵

1. Uvod

Nasilje nad djecom predstavlja kršenje njihovih prava, ugrožava njihov socijalni razvoj i nepovoljno utiče na njihovo uživanje ostalih prava.¹⁶ Ono često dovodi do teških kratkoročnih i dugoročnih posljedica po mentalno i fizičko zdravlje, a društvu nameće velike finansijske izdatke. Sva djeca imaju pravo na zaštitu od nasilja, nezavisno od prirode ili težine samog čina, a svi oblici nasilja mogu nanijeti djeci štetu, umanjiti im osjećaj sopstvene vrijednosti, narušiti dostojanstvo i ometi razvoj. U svijetu svako drugo dijete uzrasta 2–17 godina svake godine iskusi neki oblik nasilja.¹⁷ Oko 15 miliona adolescentkinja starosti 15–19 godina u životu je doživjelo prisilni seks.¹⁸ Oko 10% djece u svijetu nema pravnu zaštitu od tjelesnog kažnjavanja.¹⁹ Više od svakog trećeg učenika starosti 13–15 godina širom svijeta doživi vršnjačko nasilje/nasilje među djecom.²⁰ Otprilike svako četvrto dijete mlađe od 5 godina, što znači njih oko 176 miliona, živi sa majkom koja je žrtva partnerskog nasilja.²¹ Otprilike troje od četvero djece uzrasta 2–4 godine, što znači njih oko 300 miliona, redovno je izloženo nasilnom disciplinovanju od strane članova porodice,²² a 1,7 miliona djece svake godine izgubi život usljed uticaja životne sredine koji su se mogli izbjeći.²³ Dodatno, milioni djece prisiljeni su da napuste svoje domove, propuštaju školovanje i pogođeni su bolešću.²⁴

U Crnoj Gori, prema Istraživanju višestrukih pokazatelja (MICS) koje su sproveli MONSTAT i UNICEF 2018. godine, od 3501 djeteta starosti 1–14 godina, 69% je tokom mjeseca koji je prethodio istraživanju pretrpjelo emocionalno ili fizičko nasilje kao oblik kažnjavanja od strane najmanje jednog odraslog člana domaćinstva, dok je 31% bilo izloženo nekom obliku fizičkog kažnjavanja, a 2% teškim oblicima fizičkog kažnjavanja.²⁵ Ovo potkrepljuje službena statistika, koja pokazuje da su u 2021. godini djeca najčešće žrtve nasilja u porodici (53%).²⁶ Nadalje, nasilje nad djecom u školama je proteklih godina u porastu, a sa

¹⁵ Janis Wolak, David Finkelhor, Kimberly J. Mitchell, Michele L. Ybarra (February–March 2008). Online "Predators" and Their Victims (PDF) (Vol 63 ed.). American Psychological Association. pp. 111–128. Retrieved 2 March 2018.

¹⁶ CRC/C/GC/13, Komitet UN za prava djeteta, Opšti komentar broj 13 (2011).

¹⁷ <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-children>

¹⁸ UNICEF fact sheet on violence against children, <https://www.unicef.org/protection/violence-against-children>

¹⁹ UNICEF fact sheet on violence against children, <https://www.unicef.org/protection/violence-against-children>

²⁰ UNICEF fact sheet on violence against children, <https://www.unicef.org/protection/violence-against-children>

²¹ UNICEF fact sheet on violence against children, <https://www.unicef.org/protection/violence-against-children>

²² UNICEF fact sheet on violence against children, <https://www.unicef.org/protection/violence-against-children>

²³ Building universal standards for governments to uphold children's rights impacted by the environmental and climate crisis, <https://childrightsenvironment.org/about/#:~:text=The%20General%20Comment%20No.,clean%2C%20healthy%20and%20sustainable%20world>. Vidjeti i: Opšti komentar broj 26 (iz 2023. godine) o pravima djeteta i životnoj sredini sa posebnim osvrtom na klimatske promjene, CRC/C/GC/26, 2023.

²⁴ Ibid.

²⁵ Istraživanje višestrukih pokazatelja (MICS) koje su 2018. godine sproveli MONSTAT i UNICEF.

²⁶ MONSTAT.

sve većim prisustvom djece u onlajn sferi raste i onlajn nasilje nad njima.²⁷ Osim toga, klimatske promjene i razvoj industrije nose sa sobom novu opasnost po prava djeteta. Ta opasnost dolazi zbog zagađenja životne sredine.²⁸ Ovi prepoznati problemi imaju negativne efekte po djecu, roditelje, zajednicu i društvo u cjelini, uz porast smrtnosti djece, dugoročne medicinske probleme i zloupotrebu pojedinih supstanci, opadanje nivoa obrazovanja i smanjenu produktivnost buduće radno sposobne populacije, povećano siromaštvo i ponavljanje ciklusa nasilja.

Nadovezujući se na postignute rezultate i iskustva stečena tokom sprovođenja prethodne Strategije, radna grupa je sagledala uzroke identifikovanih problema koji se pretvaraju u negativne društvene norme i stereotype kojima se odobrava i podržava nasilje nad djecom u društvu i u porodici. Takođe, radna grupa je analizirala i aktuelni zakonski okvir koji ne uspijeva da djeluje dovoljno odvraćajuće i da pruži sveobuhvatnu zaštitu djeci od nasilja, kao i kapacitete stručnih radnika i institucija, neadekvatno sproveden multisektorski pristup, neodgovarajuće roditeljske prakse ukorijenjene u društvenim normama koje nijesu u interesu djece, te nedovoljno razvijene procese za jačanje otpornosti djece kroz njihovo osnaživanje. Na osnovu svega navedenog, radna grupa je definisala prioritete za strateško djelovanje u ovoj oblasti.

Radna grupa je utvrdila da problem dodatno komplikuje nedostatak sistematskog prikupljanja i analize podataka koji se odnose na nasilje nad djecom. Bez takvih podataka teško je graditi i pratiti efikasan sistem koji sprečava nasilje nad djecom.

Crna Gora se kroz ratifikaciju Konvencije o pravima djeteta Ujedinjenih nacija (UNCRC) obavezala da će intenzivirati napore na prevenciji nasilja nad djecom i zaštiti djece od nasilja. Oblast je detaljnije definisana kroz Preporuke Komiteta za prava djeteta koje daju potrebni značaj pitanju nasilja nad djecom, Konvencijom o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW), Evropskom konvencijom o ljudskim pravima (ECHR) i sudskom praksom Evropskog suda za ljudska prava, Evropskom poveljom o socijalnim pravima, Konvencijom Savjeta Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja (Lanzarote konvencija) i Konvencijom Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija). S obzirom na postojano prisustvo nasilja nad djecom i izazove koji se tek javljaju, Crna Gora i dalje ovu temu svrstava među svoje prioritete.

2. Svrha i značaj Strategije

Strategija za period 2025–2029. godine omogućiće Crnoj Gori da nastavi s promovisanjem politike nulte tolerancije nasilja nad djecom, koja je pokrenuta prvom Strategijom za prevenciju i zaštitu djece od nasilja za period 2017–2021. godine. Ovo će se ostvariti, između ostalog, kroz kontinuiranu podršku

²⁷ *Global kids on line, Montenegro*, UNICEF, 2017. http://globalkidsonline.net/wp-content/uploads/2016/10/Country-report_Montenegro_28-Oct.pdf

²⁸ Opšti komentar broj 26 (2023) o pravima djeteta i životnoj sredini sa posebnim osvrtom na klimatske promjene, CRC/C/GC/26, 2023.

sprovedenju preporuka iz Globalnog izvještaja o prevenciji nasilja nad djecom (*Global Status Report on Preventing Violence Against Children*) za 2020. godinu i praćenje razvoja standarda za zaštitu djece koji proizlaze iz mandata Specijalnog predstavnika Generalnog sekretara UN za pitanje nasilja nad djecom i Specijalnog izvjestioca UN o pitanjima prodaje djece, dječje prostitucije i dječje pornografije. Prilikom implementacije Strategije za period 2025–2029. godine, Crna Gora će nastojati da ostvari sinergiju s politikama i akcijama Evropske unije (EU) za borbu protiv nasilja nad djecom, imajući u vidu Strategiju EU o pravima djeteta (za period 2021–2024. godine),²⁹ Strategiju EU za djelotvorniju borbu protiv seksualnog zlostavljanja djece, kao i Strategiju SE za prava djeteta za period 2022–2027. godine.³⁰

Kao što je prethodno rečeno, ovom Strategijom se posebna pažnja posvećuje oblicima nasilja nad djecom za čije mjerenje služe indikatori Ciljeva održivog razvoja (COR), uključujući tu sve oblike fizičkog, seksualnog i emocionalnog/psihološkog nasilja nad djevojčicama i dječacima.³¹ Strategija potvrđuje značaj rodne ravnopravnosti i veza koje postoje između rodno zasnovanog nasilja i nasilja nad djecom. Intervencije koje predviđa osmišljene su u skladu s tim. Budući da su u savremenom dobu faktori životne sredine prepoznati kao jedan od značajnih uzroka nasilja nad djecom na različitim nivoima, Strategijom se nastoji dati doprinos zaštiti životne sredine u korist djece.³²

Nadovezujući se na rezultate prethodne Strategije za prevenciju i zaštitu djece od nasilja za period 2017–2021. godine, a u cilju rješavanja nedostataka i ključnih pitanja za koja je utvrđeno da zahtijevaju dodatnu pažnju u narednom ciklusu javne politike, Strategija za period 2025–2029. godine uspostavlja koordinisan i dosljedan način da se na nacionalnom nivou unaprijedi prevencija i pruži bolji odgovor na sve oblike nasilja nad djecom u svim okruženjima. To će biti postignuto kroz unapređivanje implementacije zakonodavnog okvira, usluga porodične i socijalne i dječje zaštite, boljeg odgovora sektora pravosuđa, sistema obrazovanja i zdravstva i mijenjanjem društvenih normi koje odobravaju nasilje nad djecom i negiraju djeci status nosilaca ljudskih prava.³³

U skladu s navedenim, Strategija ima opštu svrhu da pruži stratešku viziju koja opisuje putanje promjena, predlaže paket intervencija zasnovanih na čvrstim pokazateljima i artikuliše lanac rezultata, kako na planu prevencije nasilja tako i na planu unapređivanja sistemskog odgovora na nasilje kada do njega dođe, čime će se unaprijediti kvalitet života djece žrtava nasilja.

Na operativnom nivou, svrha Strategije predstavlja rješavanje složenih horizontalnih pitanja koja se odnose na prevenciju i borbu protiv nasilja nad djecom tako što će okupiti sve relevantne sektore, uključujući i NVO sektor, te nezavisne mehanizme za praćenje stanja djece u državi. Ovo je važno ako se ima u vidu da snažna politička posvećenost i dobro upravljanje, u kombinaciji sa opredijeljenim finansijskim sredstvima, mogu uticati na to da se djeca doživljavaju i tretiraju kao punopravni nosioci

²⁹ EU Strategy on the Rights of the Child https://commission.europa.eu/system/files/2021-09/ds0821040enn_002.pdf

³⁰ Council of Europe Strategy for the rights of the Child (2022–2027).

³¹ Ahyoung Song, Yoewon Yoon, Yusun Cho, The Association Between Polyvictimization in Childhood and Intimate Partner Violence and Child Abuse in Adulthood, pers Violence, 2022 May; 37 (9–10): 6009–6033. doi: 10.1177/08862605211073088. Epub 2022 Feb 6.

³² Opšti komentar broj 26 (2023) o pravima djeteta i životnoj sredini sa posebnim osvrtom na klimatske promjene, CRC/C/GC/26, 2023.

³³ INSPIRE: sedam strategija za okončanje nasilja nad djecom, SZO i UNICEF, 2016.

prava. Stoga je Strategija kreirana i sprovodiće se kroz inkluzivan proces koji ima za cilj da se akteri osjećaju kao njeni nosioci, u kojem se slušaju glasovi djece, odgovara na potrebe relevantnih aktera i pružaju jasne smjernice za djelovanje. Istovremeno, Strategija će jasno uspostaviti odgovornost za svoju implementaciju.

Strategija se zasniva na pristupu zasnovanom na ljudskim pravima i nastoji da svoju svrhu ostvari kroz tri nivoa prevencije i intervencije, kao što je prikazano na slici:

Slika 1: Tri nivoa prevencije i intervencije uključena u Strategiju

Identifikujući ključne faktore koji doprinose problemima, Strategija se snažno fokusira na prevenciju, a nakon nje dolaze zaštita i intervencija u slučajevima nasilja nad djecom.

Primarna prevencija će se fokusirati na pristupe koji se primjenjuju prije nego što dođe do nasilja kako bi se spriječilo vršenje nasilja ili viktimizacija. Ovaj dio se uglavnom fokusira na programe prevencije namijenjene djeci u vrtićima i školama i na vještine roditeljstva (jačanje socioemocionalnih vještina u školama, programi roditeljstva i slično), čiji je cilj da se utiče na ponašanja i uzroke koji leže u osnovi nasilja, a to su razlike u stepenu moći zasnovane na uzrastu i rodu.

Sekundarna prevencija i intervencija fokusiraće se na ranu intervenciju i odgovor, namijenjene onima kod kojih postoji jedan ili više faktora rizika koji se dovode u vezu s nasiljem nad djecom, kakvi su siromaštvo, roditelji koji koriste opojne supstance ili alkohol, roditelji koji su u veoma mladoj dobi, problemi roditelja s mentalnim zdravljem, invaliditet roditelja ili smetnje u razvoju kod djece i slično.

Tercijarna prevencija će se fokusirati na odgovor na nasilje nad djecom kada se ono desilo i kada je potrebno da se pruži podrška i zaštita djeci žrtvama nasilja od sekundarne viktimizacije, podrška u resocijalizaciji i pružanju adekvatne pravne podrške.

2.1 Principi i vrijednosti Strategije

Vodeće vrijednosti koje se nalaze u osnovi Strategije su sljedeće:

- bezbjednost djece je odgovornost svih: države, organizacija, zajednica, porodica, srodnika, staratelja i pojedinaca, i
- glasovi i perspektiva djece, njihova iskustva i učešće, što ima centralno mjesto u izradi Strategije.

Strategija će biti:

- inkluzivna u pogledu različitih kultura,
- primjerena stepenu razvoja i uzrastu djeteta,
- u skladu s različitim potrebama i okolnostima djeteta i okruženja,
- potkrijepljena pokazateljima, podacima i istraživanjima,
- zasnovana na multidisciplinarnom i multisektorskom pristupu, uz uključivanje NVO sektora.

Vodeći principi i pristupi Strategije izvedeni su iz međunarodnih i nacionalnih standarda koji primjenjuju pristup ljudskim pravima:

- najbolji interes djeteta,
- pravo na život, optimalan opstanak i razvoj,
- rodna ravnopravnost i rodno senzitivni pristup, uz fokusiranje na borbu protiv rodni stereotipa, rodno zasnovanog nasilja, seksualnog zlostavljanja i eksploatacije, uključujući onlajn putem,
- antidiskriminacioni pristup, kroz pažljivije sagledavanje nekih grupa djece u ranjivim situacijama, poput romske djece, LGBT djece, djece koja su bila dio migracija, djece lišene slobode, djece na alternativnom zbrinjavanju, djece sa smetnjama u razvoju, djece pogođene migracijama i prisilnim raseljavanjem, i
- pristup koji podrazumijeva učešće djece, budući da je za djelotvorno rješavanje pitanja nasilja neophodna njihova perspektiva.

3. Usklađenost sa strateškim, pravnim i institucionalnim kontekstom u Crnoj Gori

U tekstu koji slijedi analizirana je usklađenost Strategije za prevenciju i zaštitu djece od nasilja za period 2025–2029. godine sa strateškim, pravnim i institucionalnim kontekstom koji važi u Crnoj Gori.

3.1 Usklađenost sa strateškim kontekstom u Crnoj Gori

Sistem strateškog planiranja u Crnoj Gori podrazumijeva usklađivanje strateških dokumenata kako vertikalno, tako i horizontalno, s ciljem poboljšanja kvaliteta i efikasnosti njihove implementacije, kao i jačanja međusektorske saradnje i razvoja održivog sistema za praćenje implementacije. Posebna pažnja se posvećuje koordinaciji politika i uspostavljanju stabilnog sistema srednjoročnog planiranja³⁴, što je jedan od zahtjeva u procesu integracije u Evropsku uniju. Ključni princip ovog pristupa, prema relevantnoj uredbi koja definiše metodologiju strateškog planiranja, jeste usklađenost koja osigurava da ciljevi i prioriteti unutar svih strateških dokumenata nijesu međusobno kontradiktorni ili duplirani.

Prilikom pripreme ovog strateškog dokumenta ispitana je vertikalna i horizontalna usklađenost s postojećim strateškim dokumentima. Analiza usklađenosti je utvrdila da je Strategija u skladu s Ustavom, predviđenim krovnim strateškim i planskim dokumentima, dokumentima kojima se utvrđuju ključni državni prioriteti, dokumentima kojima se definišu opšti pravci razvoja Crne Gore i nacionalnim finansijskim strateškim dokumentima.

Kada je u pitanju krovni strateški dokument – Nacionalna strategija održivog razvoja do 2030. godine (NSOR) – postoji niz prioriternih tema s kojima je ova Strategija u skladu, prevashodno kad su u pitanju operativni ciljevi 4.1 i 4.2 NSOR-a.

Tako, Strategija svoj operativni cilj 1, koji glasi „Promjena društvenih normi koje odobravaju i podstiču nasilje nad djecom, naročito ranjivim grupama djece“, crpi iz prioriternih tema NSOR-a 4.2 „Podrška vrijednostima, normama i obrascima ponašanja značajnim za održivost društva“ i podteme 4.2.2 koja se bavi „Razvojem sistema vrijednosti u skladu s ciljevima održivog razvoja zajednice.“ U njemu se navodi da svaka promjena, posebno normativna, nije održiva ako nije praćena promjenom u vrijednostima. Samo ako su vrijednosti usklađene s odgovarajućim tipom političkog ili društvenog sistema moguće je očekivati da će sistem opstati, što je ključ za održivost. Stoga, kako bi se izgradilo društvo održivog razvoja, potrebno je izgraditi održive vrijednosti koje će određivati ljudsko ponašanje bez potrebe za vanjskom prisilom. Iako je sistem vrijednosti nešto što je teško definisati, a još teže implementirati, održivo i pravedno društvo zasniva se, bez sumnje, na univerzalnim vrijednostima utemeljenim na konceptima ljudskih prava i prava djece. Strategija za prevenciju i zaštitu djece od nasilja prepoznaje

34 Generalni sekretarijat Vlade Crne Gore. (2020). Metodologija razvijanja, politika, izrade i praćenja sprovođenja strateških dokumenata. Podgorica

potrebu za adresiranjem društvenih normi i predrasuda, uključujući predrasude koje crnogorsko društvo ima u vezi s praksama odgoja djece, upotrebom nasilja u porodici i u društvu, komunikacijom s djecom, opravdavanjem porodičnog nasilja i prikrivenom prirodom svih oblika nasilja koje sistem/institucije vrše nad djecom.

Tip porodice koji najbolje odgovara pojedincu trebalo bi da bude stvar izbora, a sama porodica mjesto zaštite i podrške, a ne straha i prisile, što je u korelaciji s operativnim ciljem 1.2 koji glasi: „Stvaranje sigurnog okruženja kod kuće, u predškolskom i školskom obrazovanju, društvu i online okruženju i jačanje otpornosti djece“. To podrazumijeva jačanje roditeljskih sposobnosti kroz različite programe i usluge, kao i nastojanje da se obezbijedi sigurno okruženje u školama, oslobođeno nasilja za djecu, i prepoznaje važnost razvoja efikasnog sistema podrške za djecu s invaliditetom i njihove porodice, kako bi se osiguralo da djeca s invaliditetom mogu ostvariti sva svoja prava i svoj puni potencijal bez nasilja. Strategija pokušava postići ovo i podrškom stručnjacima koji rade u relevantnim sektorima kroz svoj 2.2 operativni cilj: „Unapređivanje kapaciteta stručnjaka i institucija za prevenciju, mehanizme za prijavljivanje i servise podrške za odgovor na nasilje u svim sektorima“, koji je u skladu s NSOR-om 20230, 4.1 „Poboljšanje stanja ljudskih resursa i jačanje socijalne inkluzije“. U njemu se navodi da je potrebno osigurati jednako i univerzalno pristupanje kvalitetnom obrazovanju, zdravstvenoj i socijalnoj zaštiti na svim nivoima i stvoriti uslove gdje sva djeca i ljudi u Crnoj Gori mogu ostvariti svoj potencijal na dostojanstven i nediskriminatoran način i u zdravom okruženju.

Iako se nekoliko sektorskih strateških dokumenata dotiče sličnih područja regulacije kao i Strategija za prevenciju i zaštitu djece od nasilja, detaljna analiza svakog strateškog, operativnog cilja i mjera utvrdila je da nema duplikata između ove Strategije i drugih sektorskih strategija, već da postoji komplementarnost.

Važno je napomenuti da se period pripreme ove Strategije podudara s vremenom isteka nekih prethodnih relevantnih strateških dokumenata, kao što su: Strategija razvoja sistema socijalne i dječje zaštite za period 2018–2022. godine i Strategija za ostvarivanje prava djeteta za period 2019–2023. godine, i izradom novih dokumenata koji se takođe bave zaštitom i pravima djece i ranjivih grupa djece. Stoga je uloženi dodatni napor da ciljevi i mjere ove Strategije ne budu u preklapanju s novim nacrtima strategija koje su bile dostupne u vrijeme pisanja ove Strategije, kao što su: Strategija za razvoj ranog djetinjstva i Strategija za deinstitutionalizaciju.

Što se tiče krovne Strategije za ostvarivanje prava djeteta za period 2019–2023. godine, usklađivanje s narednim strateškim dokumentom bilo je moguće u domenu mjera koje je sadržao prethodni strateški dokument za period 2019–2023, a koje nijesu implementirane, dok usklađivanje s narednim strateškim dokumentom nije bilo moguće s obzirom na to da je evaluacija Strategije o realizaciji prava djece u Crnoj Gori za period 2019–2023. u toku. S obzirom na to da je izrada krovnog, strateškog dokumenta u oblasti prava djeteta stalna preporuka Zaključnih razmatranja Komiteta za prava djeteta, a imajući u vidu činjenicu da se tokom evaluacije koja je u toku većina relevantnih partnera izjasnila o neophodnosti razvijanja krovnog, strateškog dokumenta u oblasti prava djeteta, postojeća Strategija i predložene akcije će biti uzete u obzir tokom izrade narednog strateškog dokumenta koji se odnosi na realizaciju prava djeteta u Crnoj Gori.

Strategija za prevenciju i zaštitu djece od nasilja je horizontalno usklađena sa sljedećim strateškim dokumentima:

- Nacionalna strategija rodne ravnopravnosti za period 2021–2025. godine,
- Strategija za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana u Crnoj Gori za period 2021–2025. godine,
- Strategija za zaštitu lica s invaliditetom i promociju jednakosti za period 2017–2021. godine (nova),
- Strategija ranog i predškolskog obrazovanja za period 2021–2025. godine,
- Strategija inkluzivnog obrazovanja za period 2019–2025. godine,
- Strategija za borbu protiv trgovine ljudima za period 2021–2024. godine,
- Set mjera za prevenciju, suzbijanje i djelovanje Vlade Crne Gore u slučajevima nasilja među djecom, adolescentima i mladima iz 2023. godine.

Kada je u pitanju **Nacionalna strategija za rodnu ravnopravnost za period 2021–2025. godine**, njen operativni cilj 2 predviđa poboljšanja u oblastima obrazovanja, kulture i medija kako bi se smanjio nivo stereotipa i predrasuda prema ženama i osobama različitih rodnih identiteta kroz nekoliko mjera koje su usmjerene na podsticaj razvoja i usvajanje vrijednosti građanskog, inkluzivnog i rodno ravnopravnog društva od strane djece i mladih, u skladu s nacionalnim zakonodavstvom i međunarodnim obavezama koje je preuzela Crna Gora, te povećanju kapaciteta profesionalaca u obrazovanju kako bi omogućili zaštitu prava i uključivanje ranjivih grupa, kao što su djeca i mladi s invaliditetom, te djeca iz romskih i egipatskih porodica, kao i organizovanje obuka za medijsku pismenost radi identifikacije svih vrsta stereotipa, uključujući rodne stereotipe i u populaciji djece. Ovaj operativni cilj odgovara operativnom cilju 1 Strategije koji se bavi „Promjenom društvenih normi koje odobravaju i podstiču nasilje nad djecom, naročito ranjivim grupama djece“, i koji dalje vodi borbu protiv svih vrsta stereotipiziranja i društvenih normi koje ugrožavaju djecu i njihovo blagostanje u crnogorskom društvu, detaljno se baveći invaliditetom, praksama odgoja djece, rodom, dobi i nacionalnim/manjinskim statusom djece.

Takođe, operativni cilj 3 Nacionalne strategije za rodnu ravnopravnost glasi: „Povećati nivo učešća žena i osoba različitog seksualnog i rodnog identiteta u oblastima koje pružaju pristup, korištenje i koristi od resursa“ i sadrži mjeru 3.4 Zaštititi žene i osobe različitog rodnog identiteta od ekonomskog nasilja efikasnije, adresirati zaštitu djece od ekonomskog nasilja. Strategija dopunjuje ovaj cilj kroz svoje operativne ciljeve: cilj 1.2 koji se odnosi na stvaranje sigurnog okruženja kod kuće, u predškolskom i školskom obrazovanju, društvu i online okruženju i jačanje otpornosti djece; operativni cilj 2.1 koji se odnosi na unapređivanje normativnih okvira za bavljenje pitanjima nasilja i zaštite djece, u skladu s međunarodnim standardima; operativni cilj 2.2 koji govori o unapređivanju kapaciteta stručnjaka i institucija za prevenciju, mehanizama za prijavljivanje i servisa podrške za odgovor na nasilje u svim sektorima i operativni cilj 2.3. koji se odnosi na uspostavljanje sistema za prikupljanje podataka, monitoring, evaluaciju i istraživanje. Ovi ciljevi predviđaju bolje uključivanje očeva u odgoj djece uključujući promociju modela finansijske podrške, poboljšanje kapaciteta profesionalaca za identifikaciju ekonomskog nasilja nad djecom, kao i provođenje istraživanja o rasprostranjenosti ekonomskog nasilja nad djecom koje je u velikoj mjeri zanemareno i teško identificirano tokom pravnih procesa.

Kada je u pitanju komplementarnost sa **Strategijom za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana u Crnoj Gori za period 2021–2025. godine**, ova Strategija ima za cilj da doprinese njenom operativnom cilju 9 koji se odnosi na unapređivanje pravne i institucionalne zaštite Romkinja i Egipćanki od rodno zasnovanog nasilja i operativnom cilju 10 koji se odnosi na obezbjeđivanje socijalne i pravne zaštite romske i egipćanske djece od nasilja u porodici, dječjeg braka i prosjačenja. Takođe, Strategija je komplementarna kroz svoje operativne ciljeve koji se odnose na unapređivanje kapaciteta stručnjaka i institucija za prevenciju, mehanizama za prijavljivanje i servisa podrške za odgovor na nasilje u svim sektorima i operativni cilj 2.3 koji se odnosi na uspostavljanje sistema za prikupljanje podataka, monitoring, evaluaciju i istraživanje, dodatno istražujući dječji brak kao oblik nasilja nad djecom i njegove efekte na crnogorsko društvo, te se bavi identifikacijom nasilja nad djecom iz romske zajednice od strane stručnjaka i poboljšanjem višesektorske reakcije na incidente nasilja nad djecom iz manjinskih grupa i poboljšanjem roditeljskih praksi koje sprečavaju izlaganje djece različitim oblicima nasilja, uključujući dječji brak.

Strategija za prevenciju i zaštitu djece od nasilja prepoznaje da su djeca s invaliditetom posebno ranjiva na sve oblike nasilja, te stoga dopunjuje operativni cilj 2 **Strategije za zaštitu lica s invaliditetom i promociju jednakosti za period 2022–2027. godine** koji podrazumijeva stvaranje uslova za eliminaciju svih oblika diskriminacije i socijalne isključenosti s kojima se suočavaju djeca s invaliditetom/djeca s razvojnim poteškoćama u svim oblastima važnim za postizanje pune jednakosti i jednakog položaja u društvu, i to kroz operativni cilj 1.1 Promjena društvenih normi koje odobravaju i podstiču nasilje nad djecom, naročito ranjivim grupama djece, i mjere koje osiguravaju socijalnu inkluziju, vidljivost djece s invaliditetom i promovišu njihovu zaštitu od strane društva. Takođe, komplementarna je i kroz svoj operativni cilj 1.2 Stvaranje sigurnog okruženja kod kuće, u predškolskom i školskom obrazovanju, društvu i online okruženju i jačanje otpornosti djece i operativni cilj 2.2 Unapređivanje kapaciteta stručnjaka i institucija za prevenciju, mehanizama za prijavljivanje i servisa podrške za odgovor na nasilje u svim sektorima koji su usmjereni na poboljšanje identifikacije djece s invaliditetom, žrtava svih oblika nasilja i u svim sferama života, i poboljšanje prevencije i odgovora stručnjaka kroz međusektorsku saradnju na nasilje nad djecom, uključujući djecu s invaliditetom.

Strategija doprinosi operativnom cilju 2 iz **Strategije ranog i predškolskog obrazovanja za razdoblje 2021–2025**, koji se fokusira na poboljšanje kvaliteta i dostupnosti predškolskog vaspitanja i obrazovanja, te uključuje podršku roditeljima i porodicama. Kroz svoj operativni cilj, usmjeren na kreiranje sigurnog okruženja kod kuće, u predškolskim ustanovama i školama, kao i u društvu i online prostoru, Strategija teži promociji nenasilnog odgoja, pružanju podrške porodicama u prevenciji nasilja nad djecom, te stvaranju sigurnih i bez nasilja školskih okruženja. To obuhvata jačanje kompetencija stručnjaka i roditelja te povećanje otpornosti djece.

Strategija je razvijena kako bi bila usklađena sa **Strategijom za borbu protiv trgovine ljudima za period 2021–2024. godine** i kako bi se izbjeglo preklapanje aktivnosti s njom. Kroz svoje strateške ciljeve, operativne ciljeve i mjere, doprinosi mjerama predviđenim kroz stratešku oblast 1 – Prevencija trgovine ljudima, stratešku oblast 2 – Zaštita žrtava trgovine ljudima, stratešku oblast 3 – Odgovor krivičnog pravosuđa/krivično gonjenje. Naime, Strategija se bavi problemima identifikacije djece žrtava svih oblika nasilja, teži povećanju kapaciteta stručnjaka u identifikaciji, upućivanju i zaštiti djece žrtava svih oblika

nasilja, kao i predviđa mjere koje poboljšavaju zakonodavstvo i njegovu implementaciju, kroz efikasan pravosudni sistem koji je prijateljski nastrojen prema djeci i orijentisan na djecu.

3.2 Usklađenost sa pravnim kontekstom u Crnoj Gori

Strategija za prevenciju i zaštitu djece od nasilja usklađena je s relevantnim pravnim kontekstom u Crnoj Gori, a prevashodno s Porodičnim zakonom, Zakonom o zabrani diskriminacije, Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom, nizom zakona u oblasti zdravstva, te zakonima iz oblasti krivičnog prava, posebno dijela koji se odnosi na maloljetnike.

Porodični zakon pruža sveobuhvatnu i multidimenzionalnu zaštitu djece u porodičnom okruženju i pravo na roditeljsko staranje. Među značajne novitete u izmijenjenom i dopunjenom Porodičnom zakonu spada: bliže definisanje i propisivanje upotrebe najboljeg interesa djeteta u svim postupcima koji ga se tiču, definisanje obaveze da se djetetu omogući da izrazi svoje mišljenje i učestvuje u postupcima na način primjeren djetetu i bez rizika od viktimizacije u pravosudnom sistemu, što se, između ostalog, omogućava uvođenjem lica za podršku tokom trajanja postupka, te propisivanje definicije djeteta koja je usklađena s definicijom iz Konvencije o pravima djeteta i uvođenje eksplicitne zabrane tjelesnog kažnjavanja djece, kao i mogućnost da dijete podnese tužbu za zaštitu svojih prava.³⁵

Zakon o zabrani diskriminacije zabranjuje diskriminaciju djeteta po bilo kojem osnovu.³⁶

Zakon o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom sadrži zabranu svih poznatih i mogućih osnova, kao i oblika diskriminacije djece sa smetnjama u razvoju unutar porodice, u obrazovanju i u oblasti socijalne i dječje zaštite, sporta, rekreacije i aktivnosti u slobodno vrijeme.³⁷

U sektoru zdravstva, među zakone koji se tiču zdravstvene zaštite djece spadaju **Zakon o zdravstvenoj zaštiti**³⁸, **Zakon o zdravstvenom osiguranju**³⁹ i **Zakon o zaštiti pacijenata**.⁴⁰ Svi navedeni zakoni propisuju jednaka prava na zdravstvenu zaštitu za sve grupe djece, omogućavaju sistemu da preventivno djeluje kad je u pitanju nasilje nad djecom u zdravstvenom sistemu, da sprečava nasilje nad djecom tako što identifikuje potencijalne počiniocce nasilja među roditeljima, licima koja se brinu o djeci i starateljima, štiti djecu od nasilja i tretira posljedice nasilja nad djecom.

Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku⁴¹ jemči viši stepen zaštite djeci u sistemu krivičnog pravosuđa i poboljšava njihov položaj u postupku. Ovim zakonom se obezbjeđuje viši stepen zaštite djeci žrtvama nasilja tako što se definiše postupanje saglasno uzrastu djeteta, definišu

³⁵ Porodični zakon, Službeni list Crne Gore br. 1/07, 53/16.

³⁶ Zakon o zabrani diskriminacije, Službeni list Crne Gore br. 46/10, 40/11 – Propisi i drugi akti, 18/14, 42/17.

³⁷ Zakon o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom, Službeni list Crne Gore br. 35/15 & 44/15 - Ispravke.

³⁸ Zakon o zdravstvenoj zaštiti, Službeni list Crne Gore br. 03/16, 39/16, 02/17 i 44/18.

³⁹ Zakon o zdravstvenom osiguranju, Službeni list Crne Gore br. 06/16, 02/17, 22/17 i 13/18.

⁴⁰ Zakon o zaštiti pacijenata, Službeni list Crne Gore br. 40/10.

⁴¹ Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku, Službeni list Crne Gore br. 64/11 i 1/18.

mjere da bi se spriječila ponovna viktimizacija djece žrtava i svjedoka (iako, uz izvjesna ograničenja, koja bi trebalo unaprijediti) od strane pravosudnih organa i obezbjeđuje naknada štete.

Izmijenjeni i dopunjeni **Krivični zakonik**⁴² kriminalizuje sve oblike mučenja i druge oblike nečovječnog i ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja djece, nasilje u porodici, a naročito trgovinu djecom u svrhu seksualne eksploatacije, dječju pornografiju i vanbračnu zajednicu s maloljetnim licem, s obzirom na to da isti ne može ni biti zaključen pred matičarem ako nijesu formalni uslovi ispunjeni.⁴³

Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti⁴⁴ omogućava dostupnost usluga svoj djeci i njihovim porodicama (uz naglasak na uspostavljanju alternativnih oblika zaštite djece bez roditeljskog staranja i širokom sistemu podrške djeci sa smetnjama u razvoju). Zakon ima za cilj prevenciju nasilja nad djecom kroz pružanje podrške kreiranju adekvatnog porodičnog/hraniteljskog okruženja (sa socijalnog i ekonomskog aspekta) u kojem djeca mogu da ostvare svoja prava na opstanak i razvoj.

Zakon o ratifikaciji Trećeg fakultativnog protokola o komunikacijskim procedurama uz Konvenciju o pravima djeteta (iz 2013. godine) djeci iz Crne Gore pruža direktan pristup pravdi na međunarodnom planu, odnosno pred Komitetom UN za prava djeteta, kroz novousvojeni žalbeni postupak.⁴⁵

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici⁴⁶ uvodi posebne odredbe za prevenciju i zaštitu od nasilja u porodici u svim njegovim oblicima. Sadrži i sankcije u vidu prekršajnog djela. Propisuje veću kaznu za svako djelo nasilja u porodici učinjeno u prisustvu djeteta. Sa novim izmjenama pruža djeci žrtvama i svjedocima nasilja zaštitu od ponovne viktimizacije u toku pravnog postupka.

Zakonom o besplatnoj pravnoj pomoći proširuju se kategorije djece koje imaju pravo na besplatnu pravnu pomoć tako da se obuhvate sva djeca žrtve nasilja, bez obzira na finansijsko stanje roditelja ili staratelja.⁴⁷

3.3 Institucionalni okvir od značaja za izradu i sprovođenje Strategije

Strategija za prevenciju i zaštitu od nasilja nad djecom za period 2025–2029. godine prihvata činjenicu da se problem nasilja nad djecom ne može rješavati bez uključivanja svih relevantnih institucija sa centralnog i lokalnog nivoa i NVO-a. Mišljenje institucija da je Strategija u njihovim rukama značajno je

⁴² Krivični zakonik Crne Gore, Službeni list Republike Crne Gore br. 70/03, 13/04, 47/06; Službeni list Crne Gore br. 40/08, 25/10, 32/11, 64/11 – Ostali zakoni, 40/13, 56/13, 14/15, 42/15, 58/ 15 – Ostali zakoni i 44/17.

⁴³ Shodno čl. 16 Porodičnog zakona brak se sklapa saglasnošću volja žene i muškarca datih pred nadležnim organom. Brak ne može sklopiti lice mlađe od 18 godina života. Dakle, o braku kao formalno pravno uređenoj zajednici života možemo govoriti samo kada je on zaključen pred nadležnim organom - matičarom. Izuzetak su slučajevi kada dijete starije od 16 godina može formalno zaključiti brak uz dozvolu suda.

⁴⁴ Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti, Službeni list Crne Gore br. 27/13, 1/15, 42/15, 47/15, 56/16, 66/16, 1/17, 31/17 – Odluka Ustavnog suda 42/17, 50/17.

⁴⁵ Zakon o ratifikaciji Trećeg fakultativnog protokola o komunikacijskim procedurama uz Konvenciju o pravima djeteta (2013).

⁴⁶ Službeni list Crne Gore br. 46/2010.

⁴⁷ Službeni list Crne Gore br. 20/2011.

za koordinisanje odgovora na nasilje nad djecom.⁴⁸ Prema tome, promoviše se multisektorski i integrisani pristup za prevenciju i zaštitu djece od nasilja u Crnoj Gori.

Ključne institucije uključene u izradu i sprovođenje Strategije su sljedeće:

Ministarstvo unutrašnjih poslova jedan je od glavnih organa koji su nadležani za prevenciju nasilja nad djecom. Njegova glavna funkcija je zaštita djece od nasilja, identifikovanje djece žrtava nasilja, istrage slučajeva i sprovođenje zakonodavstva kojim se djeca štite od svih vrsta nasilja. U MUP-u postoje policijski službenici za rad s maloljetnicima koji rade s djecom u kontaktu sa zakonom (djeca žrtve i djeca u sukobu sa zakonom).

Misija **Ministarstva zdravlja** jeste kreiranje i sprovođenje razvojnih politika i strategija u sektorima zdravstva. Ono je nadležno i za regulisanje svih povezanih usluga namijenjenih stanovništvu i preko svojih agencija i direktorata mora garantovati zdravstvene usluge djeci i drugim ranjivim kategorijama kojima su te usluge potrebne. Ono djeluje u oblasti prevencije nasilja nad djecom kroz programe namijenjene roditeljima i djeci, uključujući djecu koja su počinila nasilje, kao i u oblasti identifikovanja djece potencijalnih žrtava i žrtava nasilja i pružanja adekvatne zdravstvene zaštite i zdravstvene podrške djeci žrtvama preko zdravstvenih ustanova, uz poštovanje načela hitnosti i prioritarnosti.

Ministarstvo socijalnog staranja, brige o porodici i demografije obezbjeđuje pružanje socijalne i dječje zaštite djeci žrtvama nasilja, kao i usluge i programe za djecu u riziku da počine nasilje/koja su počinila nasilje, preko centara za socijalni rad, naročito preko Direktorata za socijalnu i dječju zaštitu (postoji 13 centara za socijalni rad koji pokrivaju 25 opština). Centri imaju ključnu ulogu u prevenciji i pružanju podrške i intervencije djeci koja su žrtve nasilja, kao i djeci u riziku da počine nasilje ili djeci koja su već počinila nasilje. Njihov angažman je sveobuhvatan, a uključuje direktnu interakciju s djecom, porodicama i širom zajednicom kako bi se potpomogao oporavak i obezbijedilo bezbjedno okruženje. Centri su zaduženi za kriznu intervenciju, početnu procjenu i procjenu rizika, savjetovanje i grupne terapije, reintegraciju u porodice, koordinaciju sa sektorom obrazovanja, izradu individualnih planova intervencije i podrške, jačanje otpornosti itd.

Zavod za socijalnu i dječju zaštitu zadužen je za praćenje kvaliteta stručnog rada i usluga u sistemu socijalne i dječje zaštite, pružanje stručne supervizijske podrške radi unapređivanja stručnog rada i usluga socijalne i dječje zaštite, licenciranje stručnih radnika i izdavanje licenci za rad, akreditaciju programa obuke, koordinaciju razvoja standarda usluga i davanje predloga nadležnim organima državne uprave, unapređivanje postojećih i uvođenje novih standarda.

Centar „Ljubović“ je ustanova socijalne i dječje zaštite u Crnoj Gori koja pruža institucionalnu zaštitu nezavodskog tipa djeci koja su odlukom suda upućena na institucionalnu mjeru nezavodskog tipa. Centar takođe pruža uslugu „smještaja u ustanovu socijalne i dječje zaštite za djecu sa problemima u ponašanju“ i uslugu „dnevnog boravka za djecu i mlade sa problemima u ponašanju“.

Dječji dom „Mladost“ u Bijeloj je ustanova koja se stara o djeci bez roditeljskog staranja i djeci čiji je razvoj otežan usljed porodičnih prilika i jedina je ustanova tog tipa na teritoriji Crne Gore.

⁴⁸ Council of Europe Policy guidelines on integrated national strategies for the protection of children from violence 2009.

Ministarstvo pravde u skladu s Uredbom o organizaciji i načinu rada državne uprave nadležno je za izradu određene grupe zakona, uključujući zakone o zaštiti djece od svih oblika nasilja, kao i za izradu i revidiranje strateških dokumenata koji proizlaze iz djelokruga njegove nadležnosti.

Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija sprovodi aktivnosti univerzalne prevencije, a zatim i prevencije u cilju upoznavanje djece s rizicima, pojavnim oblicima i posljedicama nasilja kroz izradu programa, između ostalog, za unapređivanje socioemocionalnih vještina kod djece i za prepoznavanje ranih znakova nasilja i adekvatno reagovanje i dalje upućivanje prema CSR. Ono, prema tome, pruža podršku rizičnim grupama, prvenstveno djeci, u cilju smanjenja rizika da postanu učinioci i/ili žrtve nasilja, tako što ih osnažuje za uključivanje u redovni sistem obrazovanja i sprečavanje vršnjačkog nasilja/nasilja među djecom.

Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava obavlja poslove iz oblasti zaštite ljudskih prava i sloboda, borbe protiv diskriminacije, promovisanja važnosti poštovanja ljudskih prava i sloboda, pripreme predloga propisa sa ciljem usklađivanja nacionalnog zakonodavstva s relevantnim međunarodnim standardima, ispunjavanja obaveze iz međunarodnih sporazuma u oblasti antidiskriminacione politike, zaštite i unapređivanja prava manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica u dijelu njihovog nacionalnog, etničkog, kulturnog i jezičkog identiteta. U tom smislu pruža podršku projektima koji imaju za cilj smanjenje ranjivosti djece u riziku (uključujući djecu iz romske populacije i djecu sa smetnjama u razvoju) u odnosu na sve oblike nasilja nad djecom.

Ministarstvo finansija nadležno je za usvajanje budžeta predviđenog za uspješnu implementaciju Strategije i finansijski monitoring.

Ministarstvo kulture i medija može imati važnu ulogu u prevenciji nasilja nad djecom i to kroz kulturne, umjetničke i edukativne inicijative. Ono može pomoći da se obezbijedi da djeca koja potiču iz različitih društvenih sredina budu pozitivno i istinito predstavljena u kulturnim i umjetničkim sadržajima i može koristiti programe iz oblasti kulture u cilju edukacije društva o značaju tolerancije, empatije i poštovanja prema svim pojedincima, a naročito prema djeci.

Ministarstvo sporta i mladih povezuje mehanizme za zaštitu djece sa strukturama u sportu i omladinskim aktivnostima, starajući se ne samo za fizičko zdravlje već i za okruženja koja su sigurna i bezbjedna za djecu. Kroz kombinaciju kreiranja politika, obuke, saradnje i inicijativa za osnaživanje, ovo ministarstvo može podsticati kulturu kojoj je svojstveno da štiti i zastupa dobrobit djeteta. Kreira i realizuje programe koji se fokusiraju na obrazovanje, zapošljavanje i osnaživanje mladih, kao i njihov aktivizam, d odjeljuje sredstva i podržava sportske organizacije i omladinske centre i klubove, inicira aktivnosti koje podstiču aktivnost i zdravlje mladih. Ministarstvo ima ključnu ulogu u povezivanju sporta i mladih, stvarajući pozivne društvene promjene.

MONSTAT je nadležan za prikupljanje, obradu i distribuciju administrativnih podataka, kao i za pružanje statističkih podataka o nasilju nad djecom.

Savjet za prava djeteta je visoko intersektorsko Vladino tijelo, kojim predsjedava potpredsjednik Vlade. Mandat Savjeta je monitoring/nadgledanje primjene Konvencije o pravima djeteta i Opcionih protokola uz Konvenciju, nadgledanje primjene Zaključnih preporuka Komiteta za prava djeteta, kao i nacionalnog

zakonodavnog i strateškog okvira za prava djeteta, unapređivanje međusektorske saradnje, koordinacije i razmjene informacija između različitih državnih organa i tijela u vezi s pravima djeteta, doprinos izvještavanju Komitetu za prava djeteta o napretku u oblasti prava djeteta, iniciranje/doprinos izradi politika i zakona u vezi s pravima djeteta, zalaganje i zastupanje prava djeteta, podnošenje inicijativa, predloga, mišljenja i analiza u vezi s ostvarivanjem prava djece u Crnoj Gori, kao i podsticanje saradnje s nevladinim organizacijama, organima državne uprave i lokalnih samouprava u ostvarivanju prava djeteta, te informisanje javnosti o pravima djece i stanju prava djece u Crnoj Gori. Savjet čine predstavnici izvršne vlasti, potpredsjednik Vlade za demografiju i mlade u svojstvu predsjedavajućeg i 12 ministara/ki, Zaštitnik ljudskih prava i sloboda, predstavnik/ca Sekretarijata za zakonodavstvo, direktor Uprave za statistiku, direktor/ica Zavoda za socijalnu i dječju zaštitu i predstavnici/e nevladinog sektora i djece.

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore (Ombudsman) nezavisna je i samostalna institucija, čiji je zadatak da preduzima mjere za zaštitu ljudskih prava i sloboda, kad su povrijeđena aktom, radnjom ili nepostupanjem državnih organa, organa državne uprave, organa lokalne samouprave i lokalne uprave, javnih službi i drugih nosilaca javnih ovlašćenja kao i mjere za sprečavanje mučenja i drugih oblika nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja i mjere za zaštitu od diskriminacije. Kroz odjeljenje za djecu i mlade bavi se promocijom, zaštitom i unapređivanjem ostvarivanja prava i sloboda u oblasti prava djeteta, mladih i socijalne zaštite. Zaštitnik takođe vodi postupak za ispitivanje povrede prava djece. Zamjenik/ca Zaštitnika je zadužen/a konkretno za prava djece, mladih i socijalnu zaštitu.

4. Usklađenost s međunarodnim standardima

Od sticanja državne nezavisnosti 2006. godine, crnogorski sistem socijalne i dječje zaštite i sistem pravosuđa prošli su kroz značajnu transformaciju kad je u pitanju prevencija i zaštita djece od svih oblika nasilja. Jedan od prioriteta reformi bilo je usklađivanje pravnog i strateškog okvira s međunarodnim dokumentima i standardima u oblasti socijalne i dječje zaštite i sa zaštitom djece u kontaktu sa zakonom u pravosudnom sistemu. Kao članica Ujedinjenih nacija i Savjeta Evrope, Crna Gora je razvila svoju reformu sistema socijalne i dječje zaštite i pravosudnu zaštitu djece u skladu s pravima, propisima i standardima sadržanim u međunarodnim dokumentima.

Nadalje, Crna Gora je država kandidat za članstvo u EU, koja je otvorila 33 pregovaračka poglavlja i privremeno zatvorila tri. U posljednjem izvještaju o napretku Evropske komisije za 2022. godinu navodi se povećanje broja femicida uz nedovoljno praćenje od strane vlasti i slučajevi javno izražene mizoginije, rodno zasnovanog nasilja i nasilja nad djecom i dalje predstavljaju ozbiljnu zabrinutost. Izvještaj, dalje zapaža da je potrebno uložiti dodatne napore kako bi se osigurala efikasna implementacija zakona, pristup pravdi i ostvarivanje prava u upravnim i sudskim postupcima, posebno za ugrožene grupe kao što su djeca. Isto tako, zapaža se nedostatak sistematskog prikupljanja pouzdanih i uporedivih podataka razvrstanih po uzrastu i polu što je od suštinskog značaja za određivanje prioriteta politike zasnovane na dokazima i obezbjeđivanje efikasne zaštite djece. Dalje izvještaj potencira da ne postoji zadovoljavajući nivo zaštite djece od počinitelaca seksualnih delikata i još uvijek nedostaju sistematski prikupljeni razvrstani podaci o seksualnom zlostavljanju djece i seksualnoj eksploataciji.⁴⁹ U suštini, u svakom izvještaju o napretku Crne Gore u pristupanju Evropskoj uniji od 2018. do 2022. godine jasno se navodi da „je nasilje nad ženama i djecom pitanje za ozbiljnu brigu“.⁵⁰ Imajući ovo u vidu, Strategija se izričito bavi ovim pitanjima koja izazivaju zabrinutost i na taj način doprinosi boljoj implementaciji Poglavlja 24, Pravda, sloboda i bezbjednost nastojeći da poboljša multisektorski odgovor na nasilje nad djecom, da uveća kapacitete pravosudnih stručnjaka da omogući bolji pristup pravdi djeci žrtvama, i sl.

Komitet za prava djeteta u pogledu Crne Gore konstatuje da, mada je ostvaren napredak u pogledu rješavanja pitanja nasilja nad djecom, mnogo toga još treba unaprijediti, poput istraga i krivičnog gonjenja u slučajevima nasilja nad djecom, unapređivanja kapaciteta stručnih radnika koji rade s djecom u oblasti identifikovanja i prijavljivanja slučajeva, informisanja javnosti o zabrani tjelesnog kažnjavanja i sprečavanju dječjih brakova.⁵¹

Izvještaj Grupe eksperata Savjeta Evrope za borbu protiv nasilja nad ženama i nasilje u porodici (GREVIO) iz 2018. godine ističe zabrinutost u vezi s djecom koja svjedoče nasilju u porodici i nedostatkom njima namijenjenih usluga, jer se u slučajevima nasilja u porodici djeca ne smatraju žrtvama.⁵² Izvještaj o evaluaciji implementacije Lanzarot konvencije navodi da Crna Gora treba da ispuni svoju obavezu i obezbijedi da kandidati za radna mjesta prođu provjeru prije stupanja u profesiju koja podrazumijeva redovne kontakte s djecom, kako bi se obezbijedilo da nijesu bili prethodno osuđivani za djela seksualne

⁴⁹ Izvještaj EU o napretku Crne Gore za 2021.

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ CRC/C/MNE/CO/2-3, Distr.: General 22 June 2018.

⁵² Osnovni evaluacioni izvještaj GREVIO za Crnu Goru, 2018.

eksploatacije ili seksualnog zlostavljanja djece. Strane koje nijesu uvele takve mjere zbog toga nijesu u skladu s navedenom konvencijom.

Strategija ima za cilj postupanje po preporukama tijela za monitoring, te je stoga uveliko usklađena s Konvencijom o pravima djeteta i njenim fakultativnim protokolima, Međunarodnim paktom o građanskim i političkim pravima, Međunarodnim paktom o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, Međunarodnom konvencijom o eliminaciji svih oblika rasne diskriminacije, Konvencijom o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena, Konvencijom protiv transnacionalnog kriminala, Protokolom o sprečavanju, suzbijanju i kažnjavanju trgovine ljudima, naročito ženama i djecom, Protokolom protiv krijumčarenja migranata kopnom, morem i vazduhom, Konvencijom o građanskopravnim aspektima međunarodne otmice djeteta, Konvencijom o najgorim oblicima dječjeg rada (182), Konvencijom Ujedinjenih nacija o pravima lica s invaliditetom član 7 i 16, Evropskom konvencijom o ljudskim pravima i njenim protokolima 11, 4, 6, 7, 12 i 13, Protokolom br. 14 uz Konvenciju o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda, Konvencijom Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija), Evropskom socijalnom poveljom (iz 1961. godine) i revidiranom Evropskom socijalnom poveljom, Evropskom konvencijom o naknadi štete žrtvama krivičnih djela nasilja, Konvencijom o sajber kriminalu, Evropskom konvencijom o ostvarivanju dječjih prava i Konvencijom Savjeta Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja. Strategija je u skladu s Okvirom saradnje Ujedinjenih nacija za održivi razvoj 2023–2027. Okvir kao jednu od prioriternih i najviše izostavljenih grupa definiše djecu, žrtve nasilja i eksploatacije. Strateški prioritet 3 ovog dokumenta kao prioritet definiše suzbijanje rodno zasnovanog nasilja i nasilja nad ženama, djecom i starima.⁵³ Konačno, u sklopu Agende održivog razvoja 2030, Crna Gora se obavezala da intenzivira rad na dostizanju ključnih predviđenih faza, između ostalog, na planu zaštite djece od nasilja.

Prema tome, Strategija za period 2025–2029. godine koristi gore opisane međunarodne standarde kao polaznu tačku za rad u oblastima za koje je utvrđeno da postoji potreba za unapređivanjem.

Tabela 2 Ključna zaštićena prava koja promovišu međunarodni dokumenti i koja leže u osnovi Strategije.

Konvencija o pravima djeteta	Zaštita od svih oblika fizičkog ili mentalnog nasilja, povjeđivanja ili zlostavljanja, zanemarivanja ili zanemarujućeg postupanja, maltretiranja ili eksploatacije, uključujući seksualno zlostavljanje i rodno zasnovano nasilje. Odsustvo nasilja u bilo kojem okruženju: porodici, zajednici, institucijama
Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena	Štiti od diskriminacije djevojčica i svih oblika rodno zasnovanog nasilja u svim oblastima i promoviše jednaka prava djevojčica

⁵³ Okvirom saradnje Ujedinjenih nacija za održivi razvoj 2023–2027. godine

Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima lica s invaliditetom	Preduzimanje svih neophodnih mjera kako bi se zaštitila djeca s invaliditetom/djeca sa smetnjama u razvoju od eksploatacije i zlostavljanja
Lanzarote konvencija	Zaštita od svih oblika seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja u onlajn okruženju, uključujući dječji brak, mjere za promovisanje fizičkog i psihološkog oporavka i reintegrisanja u društvo
Istanbulska konvencija	Mjere za promovisanje pravde po mjeri djeteta i za zaštitu djece od sekundarne viktimizacije

Evropska konvencija, Evropski sud za ljudska prava	Ciljevi čijem će postizanju Strategija doprinijeti, a tiču se zaštite od nasilja
	Život
	Zabrana mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja
	Zabrana ropstva i prisilnog rada
	Sloboda i bezbjednost ličnosti
	Privatni i porodični život

Ciljevi održivog razvoja 2030. Potciljevi čijem će postizanju Strategija doprinijeti, a tiču se zaštite djece od nasilja

4. Kvalitetno obrazovanje	4.7 Promocija kulture mira i nenasilja
5. Rodna ravnopravnost	5.2 Eliminisanje svih oblika nasilja nad svim ženama i djevojčicama u javnoj i privatnoj sferi, što uključuje trgovinu i seksualno i drugo iskorišćavanje
	5.3 Eliminisanje svih štetnih praksi, poput dječjeg, ranog i prisilnog braka i sakaćenja ženskih genitalija
16. Mir, pravda i snažne institucije	16.1 Svuda značajno smanjiti sve oblike nasilja i s njima povezane stope smrtnosti
	16.2 Okončati zlostavljanje, eksploataciju, trgovinu djecom i sve oblike nasilja i torture nad djecom
	16.A Osnajiti relevantne nacionalne institucije, između ostalog i preko međunarodne saradnje, za izgradnju kapaciteta na svim nivoima radi sprečavanja nasilja

4.1 Usklađenost s principom rodne ravnopravnosti

Strategija uzima u obzir i rodno zasnovani pristup, imajući u vidu da se u deklaracijama i sporazumima Ujedinjenih nacija, kao i dokumentima Savjeta Evrope i Evropske unije, nasilje nad djevojčicama prepoznaje i kao javni oblik rodne nejednakosti i kao mehanizam pomoću kojeg se jačaju razlike između rodova u pogledu moći. Tu spadaju Pekinška deklaracija i Platforma za akciju iz 1995. godine, Deklaracija UN o eliminaciji nasilja nad ženama iz 1993. godine, Istanbulska konvencija Savjeta Evrope i Direktiva Evropske unije o borbi protiv seksualnog zlostavljanja i seksualne eksploatacije djece i dječje pornografije (2011/93/EU).⁵⁴ Takođe, studija Ujedinjenih nacija o nasilju nad djecom zaključuje da: „su doslovno svi oblici nasilja povezani sa ukorijenjenim rodnim ulogama i nejednakostima, i... kršenje prava djece stoji u tijesnoj vezi sa statusom žena.“⁵⁵ Pozivi na djelovanje su ponavljani mnogo puta od tada, između ostalog, u Opštoj preporuci 35 uz Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena, gdje se konstatuje da rodno zasnovano nasilje pogađa djevojčice i žene tokom cjelokupnog života.⁵⁶ Godine 2015, članice Ujedinjenih nacija dogovorile su Ciljeve održivog razvoja i s njima povezane potciljeve, od kojih se mnogi tiču nasilja (ili faktora rizika), između ostalog, potciljevi i indikatori za Ciljevi održivog razvoja 2030, broj 5 i 16.⁵⁷

Pored toga, 2017. godine usvojena je Nacionalna strategija održivog razvoja do 2030. godine s ciljem transponovanja ciljeva održivog razvoja Ujedinjenih nacija, između ostalog, u oblasti rodne ravnopravnosti i osnaživanja žena i djevojčica.⁵⁸ U Nacionalnoj strategiji rodne ravnopravnosti za period 2021–2025. godine stoji: „Rodni stereotipi i predrasude o rodnim ulogama muškaraca i žena, kao i predrasude prema osobama drugačijih polnih i rodnih identiteta, prisutne su na svim nivoima društva. Rodno odgovorno obrazovanje, kultura i mediji kroz koje bi se njegovale vrijednosti ravnopravnosti, saradnje i inkluzivnosti, najbolji su put ka dugoročnoj izmjeni svijesti.“⁵⁹ Međutim, prema Komitetu Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena, u Crnoj Gori se sa stereotipima, nazadnim normama i predrasudama još uvijek ne raskida odlučno i dovoljno snažno, što predstavlja važan uzrok rodne neravnopravnosti koja se odražava i na dobrobit djevojčica.⁶⁰

Prema tome, Strategija konstatuje da je rod samo jedan od brojnih faktora koji mogu da povećaju ranjivost na nasilje nad djecom, budući da ta ranjivost može biti pojačana kod djece sa smetnjama u razvoju, djece na institucionalnom smještaju i djece lišene slobode, onih koja žive u ekstremnom siromaštvu, bez pratnje ili razdvojena od porodica, djece u pokretu (migranti, strancac sa odobrenom

⁵⁴ Pekinška deklaracija i Platforma za akciju, Četvrta svjetska konferencija o ženama održana u Pekingu 4–15. septembra 1995. godine, Deklaracija o eliminaciji nasilja nad ženama usvojena 20. decembra 1993. rezolucijom Generalne skupštine 48/104, takođe vidjeti Direktivu o borbi protiv seksualnog zlostavljanja i seksualne eksploatacije djece i dječje pornografije (2011/93/EU).

⁵⁵ Studija UN o nasilju nad djecom, Završni izvještaj 2006 A/61/299 Izvještaj o napretku 2007 A/62/209.

⁵⁶ UN, CEDAW, Opšta preporuka broj 35 o rodno zasnovanom nasilju nad ženama. UN, CEDAW Komitet, Njujork, 2017.

⁵⁷ Generalna skupština UN, Transformacija našeg svijeta: Agenda održivog razvoja do 2030. godine (*Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development*). Rezolucija koju je usvojila Generalna skupština 25. septembra 2015. Generalna skupština UN, Njujork, 2015.

⁵⁸ Nacionalna strategija održivog razvoja do 2030. godine.

⁵⁹ Nacionalna strategija rodne ravnopravnosti za period 2021–2025. godine.

⁶⁰ Komitet za eliminaciju diskriminacije žena, CEDAW/C/MNE/CO/ 24 July 2017, Zaključna zapažanja o drugom periodičnom izvještaju Crne Gore.*

međunarodnom zaštitom, stranac koji traži međunarodnu zaštitu i interno raseljena djeca), djece koja žive sa HIV-om, suočavaju se s diskriminacijom zbog seksualne orijentacije ili rodno identiteta, pripadaju marginalizovanim društvenim ili etničkim grupama i onih koja žive u socijalno i ekonomski nepovoljnom položaju.⁶¹ Strategija usvaja koncept interseksionalnosti, koji počiva na ideji da marginalizovani pojedinci često doživljavaju preklapanje više oblika opresije i diskriminacije, na primjer po osnovu roda, rase, klasne pripadnosti i tako dalje, koji pojačavaju njihovu ranjivost na nasilje i ne mogu se razumjeti ako se sagledaju samo pojedinačno.

Strategija razumije rodnu diskriminaciju kao uzrok različitih oblika nasilja nad djevojčicama, što istovremeno doprinosi tolerisanju te diskriminacije i njenom prihvatanju kao društvene norme. Počinioci često ne snose odgovornost za svoje postupanje, dok se djevojčice i adolescentkinje koje su pretrpjele nasilje odvrću od prijavljivanja i traženja odgovarajućeg odgovora i zaštite. Mada, i istorijski gledano, rodnu diskriminaciju trpe najviše djevojčice – svake godine 15 miliona djevojčica stupi u brak prije navršanih 18 godina, 30 miliona je tokom sljedeće decenije u riziku od sakaćenja genitalija, svaka treća djevojčica i žena živi u zemlji u kojoj silovanje u braku ne predstavlja eksplicitno krivično djelo – ima i slučajeva dječaka i adolescenata koji trpe rodno zasnovano nasilje.⁶² Ti slučajevi se takođe nedovoljno prijavljuju, uglavnom zbog stigmatizacije i stida. Stoga, Strategija uzima u obzir veze između nasilja nad djecom i rodno zasnovanog nasilja.⁶³

- rodne i društvene norme – postoje društvene i rodne norme kojima se nasilno ponašanje prihvata kao prirodno i odvrću od traženja pomoći;
- strukturne (uključujući socijalne, pravne i ekonomske) rodne nejednakosti pojačavaju ranjivost na nasilje;
- istovremeno postojanje – zlostavljanje djece i partnersko nasilje često postoje uporedo u istom domaćinstvu;
- međugeneracijski efekti – i nasilje nad djecom i rodno zasnovano nasilje mogu uticati na više generacija;
- iste posljedice – mnogi oblici nasilja nad djecom i rodno zasnovanog nasilja imaju iste posljedice i posljedice koje se uzajamno pogoršavaju tokom cijelog života; adolescencija – nasilje nad djecom i rodno zasnovano nasilje se ukrštaju tokom perioda adolescencije (10–19 godina), koja predstavlja period pojačane ranjivosti na određene vrste nasilja.

Strategija prioritizuje dvije nejednakosti zasnovane na polu – rane i dječje brakove čije su žrtve češće djevojčice i nejednako učešće roditelja oba pola u odgoju i vaspitanju djece. Stoga su dizajnirane posebne aktivnosti u okviru operativnog cilja 1.2: Stvaranje bezbjednog okruženja kod kuće, u predškolskom i školskom obrazovanju, društvu i onlajn okruženju i jačanje otpornosti djece, koje su usmjerene ka prevenciji ranih i dječjih brakova i aktivnosti kojim se stimuliše uključivanje očeva u odgoj i vaspitanje djece kroz programe pozitivnog roditeljstva.

⁶¹ UNICEF, *Gender Dimensions of Violence Against Children and Adolescents, DISCUSSION PAPER, 04/2020* (Rodne dimenzije nasilja nad djecom i adolescentima, dokument za raspravu).

⁶² Save the Children: *Gender-Based Violence Creates an Unequal World for Children* (Rodno zasnovano nasilje stvara nejednak svijet za djecu).

⁶³ UNICEF, *Gender Dimensions of Violence Against Children and Adolescents, DISCUSSION PAPER, 04/2020*.

4.2 Usklađenost s principima zaštite životne sredine

Svrha Strategije je da pruži stratešku viziju kojom se opisuju pitanja promjene, predlaže paket intervencija zasnovanih na čvrstim pokazateljima i artikuliše lanac rezultata, kako na planu prevencije nasilja tako i na planu poboljšanja života djece žrtava u slučajevima kad je već došlo do nasilja.

Staranjem da Strategija bude usklađena s Pariskim sporazumom i Ciljevi održivog razvoja 2030. godine – 13 i 16.2 i potciljevima 11.1 i 11.7, pri čemu 11.1 glasi: „Do 2030. godine, osigurati da svi imaju pristup adekvatnom, bezbjednom i pristupačnom smještaju i osnovnim uslugama, te unaprijediti uslove u nehidijenskim naseljima“, a 11.7: „Do 2030. godine, obezbijediti univerzalni pristup bezbjednim, inkluzivnim i pristupačnim zelenim i javnim površinama, posebno za žene i djecu, starija lica i osobe sa invaliditetom.“ Strategija podržava shvatanje da će pravo djece na bezbjednu životnu sredinu zahtijevati napore na više nivoa – od zajednica do vlade i međunarodnih kreatora politika; na taj način, ona doprinosi kreiranju okruženja koje je adekvatno sa stanovišta više različitih dimenzija i u kojem djeca mogu da napreduju i budu zaštićena od nasilja.⁶⁴

Strateški ciljevi ovog dokumenta nastoje da obezbijede djeci da nastave da rastu a da ne budu lišena roditeljskog staranja, odvojena od porodica usljed brojnih razloga, između ostalog usljed prirodnih katastrofa, negativnih uticaja klimatskih promjena i raznih oblika oštećenja životne sredine.

Strategijom se, kroz mjere koje sadrži, ponovno potvrđuje da dijete treba da odrasta u porodičnom okruženju kako bi se u potpunosti i skladno razvila njegova/njena ličnost, da će se oni koji su odgovorni za odgajanje i zaštitu djeteta rukovoditi njegovim/njenim najboljim interesima, da treba unapređivati kapacitete porodica i lica koja se brinu o djeci za pružanje njege i bezbjednog okruženja, između ostalog u kontekstu prirodnih katastrofa, negativnih uticaja klimatskih promjena ili drugih oblika oštećenja životne sredine.⁶⁵

Uviđa se posebna ranjivost djece, zbog specifičnog metabolizma, fiziologije i razvojnih potreba, na efekte oštećenja životne sredine, naročito na zagađenje vazduha, zemljišta i vode i izloženost opasnim materijama i otpadu, te da izloženost tim efektima može imati uticaj na cjelokupni dalji život djece, s obzirom na to da su njihovi zdravstveni ishodi, dobrobit i razvoj ugroženi od rane dobi, te potrebu da se poboljša sistem odgovoran za prevenciju i otkrivanje takvih situacija.⁶⁶

Strategija se bavi problemima koji pogađaju djecu a povezani su sa oštećenjima životne sredine, između ostalog klimatskim promjenama, što pogoršavaju ekološke katastrofe koje mogu pogođene lišiti

⁶⁴ Rezolucije Savjeta za ljudska prava 7/29 od 28. marta 2008. i 19/37 od 23. marta 2012. Vidjeti takođe: Strategije za okončanje nasilja nad djecom u okolnostima klime koja se mijenja, Child Fund Alliance, 2022.

⁶⁵ Savjet za ljudska prava, 45. sjednica, 14. septembar – 7. oktobar 2020. Tačka 3.

Promocija i zaštita svih ljudskih prava, građanskih, političkih, ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava, uključujući pravo na razvoj, A/HRC/RES/45/30, Distr.: Opšta, 13. oktobar 2020, Original: na engleskom jeziku, Rezolucija koju je usvojio Savjet za ljudska prava 7. oktobra 2020, 45/30. Prava djeteta: ostvarivanje prava djeteta kroz zdravu životnu sredinu.

⁶⁶ Ibid.

sredstava za život i dovesti do raseljavanja i migracija, između ostalih djece bez pratnje odraslih i mladih osoba.⁶⁷

Uzeto je u obzir i to da djevojčice mogu biti nesrazmjerno pogođene efektima oštećenja životne sredine, između ostalog kad je u pitanju uživanje prava na obrazovanje i najvišeg mogućeg standarda fizičkog i mentalnog zdravlja, uključujući seksualno i reproduktivno zdravlje; naglašava se značaj zaštite djevojčica od nasilja, eksploatacije i štetnih praksi, uključujući dječji, rani i prisilni brak, kao i značaj obezbjeđivanja punog, ravnopravnog i sadržajnog učešća u donošenju odluka koje utiču na njihove živote, u skladu sa sposobnostima djeteta koje se vremenom mijenjaju. Obezbjeduje se da djeca sa smetnjama u razvoju dobiju adekvatnu zaštitu, imajući na umu da ona mogu biti nesrazmjerno pogođena efektima oštećenja životne sredine i da mogu biti potrebne specifične mjere da im se obezbijedi zaštita i bezbjednost na ravnopravnoj osnovi kao ostalima, uz istovremeno uviđanje potrebe da se podrži učešće i inkluzija djece sa smetnjama u razvoju i organizacija koje ih predstavljaju prilikom izrade i odlučivanja o ovim mjerama.⁶⁸

Time što uzima u obzir ova pitanja, Strategija doprinosi čistijoj životnoj sredini u korist djece i jača kapacitete djece da kasnije i sama doprinesu čistijoj i održivijoj životnoj sredini.⁶⁹

5. Finansiranje Strategije

Implementacija Strategije će se finansirati iz budžeta države Crne Gore i donacija koje će biti obezbijeđene. Akcioni plan za prve dvije godine realizacije predviđa ukupan budžet od 2.662.000,00 eura.

Ukupan budžet za finansiranje cjelokupnog perioda implementacije Strategije nije moguće precizirati u trenutku njene izrade iz razloga što je detaljno izrađen Akcioni plan za prve dvije godine implementacije. Za naredni period implementacije, moguće je dati samo projekciju neophodnih sredstava u iznosu od 2.500.000,00 eura. Od toga, predviđeno je izdvajanje od 1.750.000,00 eura iz državnog budžeta mimo tekuće potrošnje, a 750.000,00 eura će se obezbijediti putem donatorskih sredstava. Shodno navedenom, predviđa se da će budžet za cjelokupni period implementacije Strategije iznositi 5.110.000,00 eura od čega će 3.537.500,00 eura (69,2% ukupnog budžeta) iznositi izdvajanje iz državnog budžeta, dok se za iznos od 1.572.500,00 eura (30,8% ukupnog budžeta) planira da bude obezbijeđen iz donatorskih sredstva. Planirano je da se donatorska sredstva primarno pribave iz IPA III, za koja sredstva se predviđa apliciranje kroz „prozor“ *Vladavina prava, temeljna prava i demokratija*.

Okvirni iznos sredstava za sprovođenje aktivnosti koje se odnose na rodnu nejednakost iznosiće najmanje 20% od budžeta za cjelokupnu implementaciju Strategije.

⁶⁷ Opšti komentar 26, Prava djeteta i životna sredina sa posebnim osvrtom na klimatske promjene

⁶⁸ Ibid.

⁶⁹ UNICEF, Sedam strategija za okončanje nasilja nad djecom, INSPIRE, SDG 2030.

S obzirom da je predviđena ex-post evaluacija koju će sprovesti eksterni evaluator, iz budžeta predviđenog za implementaciju aktivnosti u Akcionom planu za period 2027-2028 neophodno je izdvojiti sredstva u iznosu od 20.000,00 eura koja će biti obezbijedena iz IPA programa.

6. Analiza stanja

Strategija za prevenciju i zaštitu djece od nasilja za period 2025–2029. godine donesena je nakon temeljne analize stanja koja će biti predstavljena u tekstu koji slijedi. Prvo će biti analizirani rezultati koji su ostvareni tokom trajanja prethodne strategije koja se bavila ovom problematikom. Nakon toga će korišćenjem drveta problema kao alata, biti identifikovani uzroci i poduzroci identifikovanih problema, iz čega će biti izvedeni strateški i operativni ciljevi, te aktivnosti.

6.1. Rezultati ostvareni u prethodnom ciklusu javne politike

Nacionalna strategija za prevenciju i zaštitu djece od nasilja za period 2017–2021. godine intenzivirala je napore Crne Gore da djelotvorno zaštiti djecu od svih oblika nasilja i postavila osnove za ovaj novi strateški ciklus. Osim jačanja strateškog i pravnog okvira, među ključnim prioritetima su se našli i unapređivanje institucionalnog okvira i jačanje kapaciteta svih relevantnih aktera u sistemu socijalne i dječje zaštite. Reforma je u fokusu imala deinstitucionalizaciju i decentralizaciju sistema socijalne i dječje zaštite, s ciljem da se smanji broj djece, mladih i odraslih smještenih u ustanovama. Takođe, proširen je i broj usluga koje su postale dostupne na nivou porodice i zajednice.⁷⁰

Kratak pregled glavnih postignuća u prethodnom strateškom ciklusu bi uključio:

- 1) izmjene i dopune zakona u cilju boljeg reagovanja i prevencije nasilja nad djecom i izrada podzakonskih akata, protokola i standardnih operativnih procedura,
- 2) implementacija usluge „porodičnog saradnika“, u nekoliko opština u Crnoj Gori s ciljem razvijanja i unapređivanja roditeljskih vještina i vođenja porodičnih odnosa,
- 3) izradu i implementaciju programa „Roditeljstvo za cjeloživotno zdravlje za malu djecu“ i uspostavljanje i rad telefonske linije za roditelje,
- 4) jačanje kapaciteta zaposlenih u centrima za socijalni rad na teme zaštite djece od nasilja,
- 5) izradu i sprovođenje nacionalne kampanje protiv nasilnog disciplinovanja djece i nasilja u porodici,
- 6) obuku medijskih radnika na temu dječjih prava, vrsta nasilja nad djecom i izvještavanja o nasilju nad djecom,
- 7) promovisanje, jačanje i osnaživanje nacionalne telefonske linije za savjetovanje i prijavljivanje nasilja nad djecom, uključujući onlajn nasilje,
- 8) kontinuiranu implementaciju programa fokusiranih na smanjenje vršnjačkog nasilja/nasilja među djecom, kako što je program za razvoj socijalnih i emocionalnih vještina djece, pod nazivom „Moje vrijednosti i vrline“, koji se sprovodi u određenom broju osnovnih i srednjih škola u Crnoj Gori,

⁷⁰ UNICEF, IDEAS, Analiza rada centara za socijalni rad u Crnoj Gori, str. 16-17.

- 9) implementaciju preventivnih aktivnosti u sklopu redovnih i vannastavnih aktivnosti, s ciljem promovisanja prava djeteta i principa nenasilja.

Usvojene su izmjene i dopune Zakona o radu, prema kojima se „Ugovor o radu za obavljanje poslova koji podrazumijevaju rad sa djecom ne može da se zaključi sa licem koje je pravnosnažno osuđivano za krivična djela protiv polne slobode.“⁷¹ Krivični zakonik i Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku su umnogome usklađeni s Konvencijom o pravima djeteta i Istanbulskom konvencijom. Izmjenama i dopunama Porodičnog zakona smanjena je ponovna viktimizacija djece žrtava i svjedoka, a izmjenama Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći propisana je besplatna pravna pomoć za djecu žrtve nasilja bez obzira na njihovo finansijsko stanje. Uveden je Protokol o prevenciji i zaštiti žena i djece od nasilja u porodici, usvojene su Standardne operativne procedure za multisektorski rad stručnih radnika u slučajevima nasilja nad djecom i sprovedeno jačanje kapaciteta stručnih radnika, usvojene su smjernice za postupanje pružalaca zdravstvenih usluga u cilju zaštite djece i adolescenata od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja. Izrađeni su Moduli obuke iz oblasti ranog razvoja djeteta pod nazivom „Podrška porodicama za podsticajnu njegu“ i održane obuke s medicinskim i drugim osobljem. Ministarstvo unutrašnjih poslova, zajedno s UNICEF-om i Centrom za romske inicijative, pripremlilo je Smjernice za prepoznavanje i procesuiranje dječjih brakova, dok su SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja Podgorica, Asocijacija za preventivnu pedijatriju Crne Gore i UNICEF organizovali obuku za predstavnike pravosuđa koji postupaju u krivičnoj materiji, kao i za pružaoce socijalnih usluga na temu seksualnog nasilja i eksploatacije djece. Takođe, usvojene su politike i procedure za zaštitu djece i mladih koji borave u Dječjem domu „Mladost“ u Bijeloj, od kojih se neke konkretno odnose na nasilje nad djecom. Aktivnosti na jačanju kapaciteta policijskih službenika odnosile su se na teme nasilja u porodici i maloljetničke delinkvencije. Pored toga, organizovana je ekspertska misija na temu nasilja u porodici i maloljetničke delinkvencije, koja je dovela do unapređivanja kapaciteta policijskih inspektora. Organizovan je i okrugli sto za policijske inspektore, predstavnike sudova za prekršaje, tužioce, instituciju Zaštitnika ljudskih prava i sloboda i NVO.

Pripremljena je analiza za potrebe opremanja centara i odjeljenja bezbjednosti da bi se obezbijedile prostorije primjerene za boravak djece. U trenutku pisanja analize stanja, Centar bezbjednosti u Podgorici bio je prilagođen radu s djecom, dok su tri druga centra bila u postupku prilagođavanja (u Nikšiću, Bijelom Polju i Baru)⁷².

Kad je riječ o sudovima, obezbijeđeno je da: a) u Višem sudu u Podgorici i Bijelom Polju i Vrhovnom tužilaštvu postoji Stručna služba koja ima tim stručnih radnika. Tim čine psiholog, socijalni radnik ili socijalni pedagog, koji pomaže sudijama i tužiocima u radu na predmetima nasilja nad djecom; b) djeca žrtve budu zaštićena od dalje viktimizacije tako što se neće suočavati s učiniocem prije ili u toku sudskog postupka; c) pitanja koja postavljaju advokati prenosi psiholog na način primjeren djetetu i d) stručni radnici koji rade s djecom u krivičnom pravosuđu budu obučeni za primjenu međunarodnih standarda. Pripremljene su Smjernice za rad stručnih službi za podršku u tužilaštvima i sudovima, koje uključuju

⁷¹ Zakon o radu, zakon je objavljen u "Službenom listu CG", br. 74/2019, 8/2021, 59/2021, 68/2021 i 145/2021.

⁷² U Crnoj Gori trenutno postoji osam centara bezbjednosti (Podgorica, Bijelo Polje, Pljevlja, Berane, Nikšić, Budva, Bar i Herceg Novi), deset odjeljenja bezbjednosti (Danilovgrad, Kolašin, Cetinje, Mojkovac, Rožaje, Plav, Žabljak, Tivat, Kotor i Ulcinj) i pet stanica policije (Andrijevica, Plužine, Šavnik, Petnjica i Gusinje).

informativni materijal namijenjen djeci žrtvama i svjedocima u krivičnom postupku. Pored toga, organizovane su prostorije po mjeri djeteta u tri suda i tri tužilaštva, čime će se znatno pomoći u zaštiti prava djece koja dolaze u kontakt s pravosudnim sistemom.

Institucija Zaštitnika ljudskih prava i sloboda organizovala je niz obuka za djecu iz ruralnih područja i sela u školama. Ciljnu grupu je činilo preko 2 000 djece iz cijele Crne Gore, koja su upoznata s načinom ostvarivanja svojih prava i s mehanizmima zaštite koji su dostupni djeci u cilju procesuiranja kršenja njihovih prava pred nadležnim organima.

Vlada Crne Gore i UNICEF sproveli su nacionalnu kampanju protiv nasilnog disciplinovanja djece i nasilja u porodici, a pripremljeno je i više kvalitetnih video klipova na temu nasilja nad djecom u kojima se promovisanjem novoosnovane roditeljske SOS linije nudi podrška roditeljima. Još jedan video klip, pod nazivom „Bezbjedni doma“, pripremljen je za vrijeme krize sa kovidom-19, a pozivao je svu djecu i roditelje da se obrate namjenskim telefonskim linijama ukoliko im je potrebna zaštita i podrška.

Od realizovanih aktivnosti, možda se najvažnijim mjerljivim uspjesima može smatrati usluga program „Roditeljstvo za cjeloživotno zdravlje“. Ovaj program je uspješno realizovan kroz šest ciklusa, za 458 roditelja i staratelja iz pet opština, što je za rezultat imalo značajno smanjenje grubih i nasilnih tehnika roditeljstva, veće prepoznavanje i nagrađivanje pozitivnog ponašanja djece, bolje uspostavljanje granica, manju primjenu disfunkcionalnih tehnika roditeljstva, manje problematičnog ponašanja djece i depresije kod roditelja. Pored toga, uspostavljena je i usluga „Pružalac pomoći u kući“, koja se sprovodi u skladu sa karakteristikama, kapacitetima i potrebama korisnika. Servis pruža korisniku podršku u oblastima kao što su nabavka hrane, pomoć u pripremi obroka, pomoć u održavanju lične higijene i higijene prostorija, pomoć pri grijanju prostora, pomoć pri kupovini štampe i knjiga i plaćanje računa za struju, telefonske režije i tako dalje, kao i posredovanje u pružanju raznih vrsta usluga održavanja stana i kućnih aparata, nabavke lijekova i odvođenja na ljekarske preglede. Za uslugu pomoći u kući djeteta sa smetnjama u razvoju i smetnjama licencirana su tri pružaoca usluga koji pružaju uslugu u Pljevljima, Žabljaku, Bjelom Polju i Podgorici.

Ministarstvo prosvjete sprovelo je Program za suzbijanje vršnjačkog nasilja i vandalizma u obrazovnim ustanovama u Crnoj Gori s Akcionim planom za period 2019–2021. godine.⁷³ Školske 2005/06. godine započeo je projekat „Škola bez nasilja – sigurno školsko okruženje“ u saradnji Ministarstva prosvjete i Kancelarije UNICEF-a u Crnoj Gori. Projekat je namijenjen učenicima, nastavnom i vannastavnom osoblju, roditeljima, kao i cjelokupnoj zajednici s ciljem smanjenja i sprečavanja nasilja među školskom djecom u Crnoj Gori. Ovaj projekat uči djecu i odrasle različitim tehnikama rješavanja konflikata na nenasilan način, kao i postupanju kada se nasilje već desi.

Projekat je, inicijalno, započeo u dvjema osnovnim školama: „Štampar Makarije“ u Podgorici i „Dušan Korać“ u Bijelom Polju, da bi se do kraja 2008. godine proširio na još šest osnovnih škola u Crnoj Gori: „Pavle Rovinski“ – Podgorica, „Pavle Žižić“ – Njegnjevo, „Kekec“ – Sutomore, „Mileva Lajović Lalatović“ – Nikšić, „Vuk Karadžić“ i „Radomir Mitrović“ – Berane. U školskoj 2011/12. godini uključeno je novih osam osnovnih škola koje su prošle sve predviđene korake: „Aleksa Đilas Bećo“ – Ravna Rijeka, „Maksim Gorki“,

⁷³ Ministarstvo prosvjete, nauke, kulture i sporta, *Završni izvještaj o sprovođenju Programa za suzbijanje vršnjačkog nasilja i vandalizma u obrazovno-vaspitnim ustanovama u Crnoj Gori, s Akcionim planom 2019–2021. godine*

„Radojica Perović“, „Sutjeska“, „Savo Pejanović“ – Podgorica, Druga osnovna škola – Budva, „Salko Aljković“ – Pljevlja. Projekat je nastavljen do kraja 2013. godine.

Tokom projekta koji je tekao u školskoj 2011/12. godini, odnosno do kraja 2013. godine pripremljen je Priručnik za rad, Brošura za roditelje, zatim pripremljen, pilotiran i finalizovan Upitnik za procjenu vršnjačkog nasilja.

Nakon procesa prijave koji je sproveden početkom 2014. godine, odabrane su nove škole (25) za nastavak Programa.

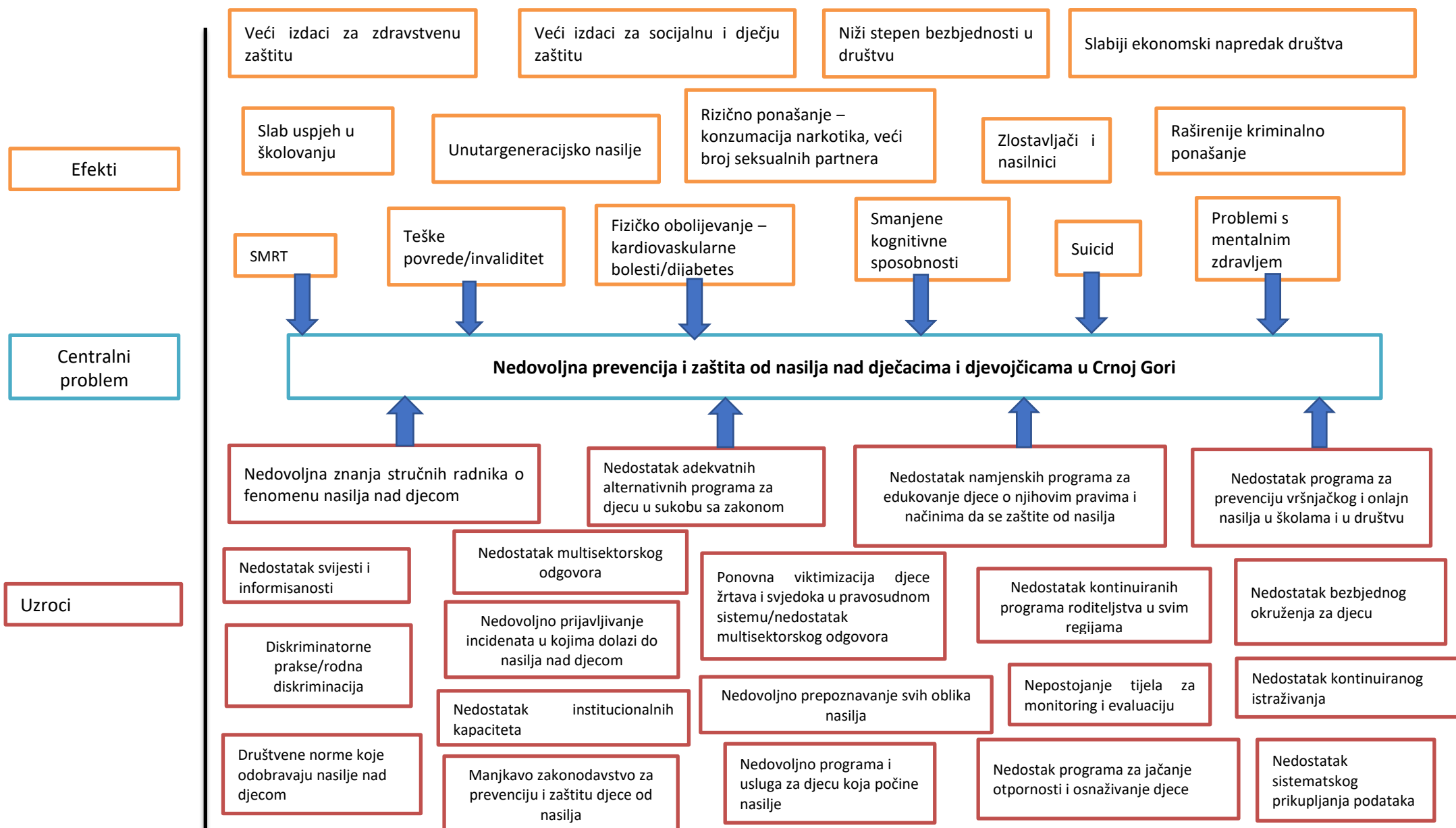
Vlada je usvojila međusektorski Akcioni plan kojim se definišu mjere za prevenciju, suzbijanje i djelovanje u slučajevima nasilja nad djecom, adolescentima i mladima u 2023. godini, među koje spada: 1) razvoj i unapređivanje strateškog okvira za prevenciju i zaštitu djece u slučajevima nasilja, finansiranje i monitoring, 2) povećanje dostupnosti stručne podrške unutar školskih ekosistema za prevenciju, suzbijanje i djelovanje u slučajevima nasilja, 3) osnaživanje sektora socijalne i dječje zaštite za efikasnu koordinaciju i razvijanje i održivost usluga podrške i zaštite djece od nasilja, 4) unapređivanje sistema prevencije i zaštite zdravstvene dobrobiti djece, podrške mentalnom zdravlju djece i mladih i žrtvama nasilja, 5) obezbjeđivanje veće dostupnosti pravosuđa po mjeri djeteta, 6) unapređivanje društvene akcije za kvalitetno provođenje slobodnog vremena kroz kreativne, sportske i naučne programe za djecu i adolescente, i 7) unapređivanje zaštite djece u korišćenju elektronskih i digitalnih medija.⁷⁴

Na osnovu svega navedenog, možemo zaključiti da su tokom perioda prethodne Strategije za prevenciju i zaštitu djece od nasilja postignuti rezultati i postavljen temelj za dalje napore u ovoj oblasti.

6.2. Analiza „drveta problema“

⁷⁴ Vlada Crne Gore, *Set mjera za prevenciju, suzbijanje i djelovanje Vlade Crne Gore u slučajevima nasilja među djecom, adolescentima i mladima, 2023.*

ANALIZA DRVETA PROBLEMA

6.3 Identifikacija i elaboracija centralnog problema

Mada je dosta napretka ostvareno kroz implementaciju prve Strategije za prevenciju i zaštitu od nasilja nad djecom za period 2017–2021. godine, pojava nasilja nad djecom se nije smanjila, a neki oblici su čak doživjeli porast,⁷⁵ što ukazuje da **na svim nivoima u Crnoj Gori prevencija nasilja nad djecom i zaštita djece od nasilja nijesu bile potpuno djelotvorne.**

Nekoliko studija je ukazalo na rasprostranjenost nasilja u crnogorskom društvu. Istraživanje višestrukih pokazatelja (MICS), koje su realizovali MONSTAT i UNICEF 2018. godine, pokazalo je da od 3 501 djeteta starosti 1–14 godina, koja su živjela u domaćinstvima obuhvaćenim uzorkom, u mjesecu koji je prethodio istraživanju, 69% bilo je izloženo **emocionalnom ili fizičkom nasilju** kao obliku kažnjavanja od strane najmanje jednog odraslog člana domaćinstva, dok je 31% bilo izloženo nekom obliku fizičkog kažnjavanja, a 2% teškim oblicima fizičkog kažnjavanja. U sklopu istog istraživanja utvrđeno je da je 65,8% djece starosti 1–14 godina, koja su živjela u domaćinstvima obuhvaćenim uzorkom, bilo izloženo emocionalnom ili fizičkom nasilju, pri čemu su procenti djece koja su bila izložena fizičkom i teškom fizičkom kažnjavanju porasli na 31,4%, odnosno 4,2% u odnosu na istraživanje iz 2013. godine. Djeca iz najsiromašnijih porodica i romskih naselja (uključujući romske izbjeglice) bila su u većem riziku od nasilja u odnosu na drugu djecu.⁷⁶

Istraživanje o **vršnjačkom nasilju/nasilju među djecom** u Crnoj Gori, mada je bilo ograničenog obima, pokazalo je da je ovaj oblik nasilja u porastu. NVO Juventas i Udruženje Roditelji sproveli su 2018. godine istraživanje na reprezentativnom uzorku djece od 6. do 8. razreda osnovne škole (starosti 11–14 godina) i od 1. do 3. razreda srednje škole (starosti 14–18 godina). Rezultati su pokazali da je u osnovnim školama 34% djece doživjelo ismijavanje, 33% verbalne uvrede, 32% da se o njima šire netačne priče, a 39% da im se bez odobrenja uzima školski pribor. U srednjoj školi je 40% djece prijavilo ismijavanje, 33% verbalne uvrede, 39% širenje netačnih priča, a 40% oduzimanje školskog pribora bez odobrenja. U oba uzorka, od 19% do 29% djece je priznalo da je verbalno zlostavljalo i socijalno isključivalo druge tokom mjeseca koji je prethodio istraživanju.⁷⁷ Zavod za školstvo je 2023. godine takođe sproveo istraživanje koje je pokazalo da je 43% školske djece svjedočilo nasilju u svojoj školi, 17% je tvrdilo da su bili žrtve nasilja a 6,7% priznalo da su bili nasilni prema drugoj djeci.⁷⁸

Iako uglavnom nedostaju zvanični podaci o **onlajn nasilju** nad djecom, istraživanje koje je 2017. godine sproveo UNICEF u saradnji s Vladom Ujedinjenog Kraljevstva,⁷⁹ koje se fokusiralo naročito na onlajn iskustva djece, utvrdilo je da je 38% djece starosti 9–17 godina, iz 1 002 crnogorska domaćinstva, doživjelo najmanje jednu uznemirujuću situaciju na Internetu u protekloj godini, od uvredljivog postupanja do toga da su vidjeli neprilične sadržaje ili dobili neprilične poruke. U sklopu

⁷⁵Prema posljednjim projekcijama Uprave za statistiku MONSTAT, Projekcije za januar 2023, dostupno na: <https://www.monstat.org/cg/page.php?id=273&pageid=48>, pristup ostvaren 1. avgusta 2023.

⁷⁶Istraživanje višestrukih pokazatelja (MICS) koje su sproveli MONSTAT i UNICEF 2018. god.

⁷⁷Istraživanje NVO Juventas i Udruženja Roditelji o vršnjačkom nasilju iz 2018. god.

⁷⁸Zoran Lalović, Nasilje u školama – Istraživanje zastupljenosti i pojavnih oblika nasilja u školama u Crnoj Gori tokom 2022–2023. školske godine, Zavod za školstvo, 2023.

⁷⁹ Dodatne informacije dostupne na: <https://www.unicef.org/montenegro/media/3061/file/MNE-media-MNEpublication52.pdf>

kvalitativnog dijela istraživanja utvrđeno je da djeca često koriste društvene mreže za organizovanje tuča između vršnjaka, koje su snimane i potom postavljale na društvene mreže.⁸⁰

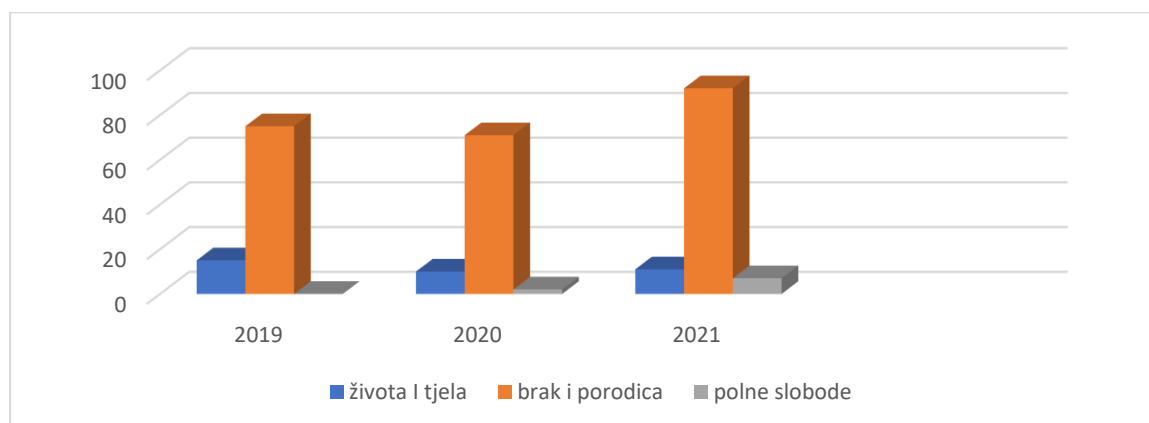
Dječji brakovi su još uvijek stvarnost u Crnoj Gori, Istraživanje višestrukih pokazatelja (MICS), koje su realizovali MONSTAT i UNICEF u 2018. godine, pokazalo je da je trećina romskih djevojčica (32,5%) uzrasta 15–19 godina, jedan od šest romskih dječaka (15,8%) trenutno u braku ili u zajednici.⁸¹

Takođe, prema istraživanju koje je radio Centar za romske inicijative, 72,4 procenta romskih djevojčica u Crnoj Gori stupi u vanbračnu zajednicu prije navršениh 18 godina (u dobi 12–17 godina), od čega 60 procenata ne bira svog partnera, već to čini porodica.⁸²

Zvanična statistika pokazuje zabrinjavajući porast nekih vrsta nasilja nad djecom. Prema Izvještaju o radu Ministarstva rada i socijalnog staranja, broj djece žrtava nasilja iznosio je 305 u 2021, a 365 u 2022. godini. Broj slučajeva nasilja pokazuje rast, a značajan je i porast vršnjačkog nasilja/nasilja među djecom od 49 procenta.

Kad je riječ o tome gdje se nasilje dešava, 2021. godine je 231 dijete bilo žrtva nasilja u porodici, a svega 6 djece žrtva nasilja izvan porodice. U 2022. godini 102 djece je bilo žrtva nasilja u porodici, a 114 žrtva nasilja počinjenog izvan porodice. Ovi podaci pokazuju da su djeca prvenstveno žrtve nasilja u porodici, dok broj slučajeva tog nasilja ostaje zabrinjavajući. Navedeni podaci se poklapaju s podacima MONSTAT-a o kriminalu, koji pokazuju da je većina djece žrtva krivičnih djela protiv braka i porodice. Naime, 2019. godine se svega 111 djece u krivičnim postupcima pojavljivalo kao oštećeni, pri čemu 65 procenata djela spada u krivična djela protiv braka i porodice. Godine 2020. se 121 dijete pojavljivalo u krivičnim postupcima kao oštećeni, od čega je njih 60 procenata bilo žrtva krivičnog djela protiv braka i porodice, a 2021. godine je 137 djece oštećenih u krivičnim postupcima, od čega 53 procenta krivičnih djela protiv braka i porodice.

Slika 2: Najčešća krivična djela na štetu djece

Kad je riječ o stavovima i društvenim normama koje utiču na stavove prema ponašanju pojedinaca i društva prema djeci, uključujući tu strategije vaspitavanja djece, agencija IPSOS je radila dva

⁸⁰ GLOBAL KIDS ONLINE MONTENEGRO Opportunities, risks and safety, LSE, UNICEF Inocenti, 2017.

⁸¹ Istraživanje višestrukih pokazatelja (MICS) koje su sproveli MONSTAT i UNICEF 2018. god.

⁸² Zavod za socijalnu i dječju zaštitu, Analiza uspostavljanja usluga za romsku i egipćansku djecu u Crnoj Gori, 2020.

istraživanja među opštom odraslom populacijom u Crnoj Gori (2013. i 2016. godine)⁸³ i oba su pokazala da oko 40% odraslih u Crnoj Gori smatra da su stroge strategije vaspitavanja djece najefikasnije, pri čemu u prosjeku 62,5% vjeruje da je tjelesno kažnjavanje ponekad opravdano. Izvještaj Zavoda za socijalnu i dječju zaštitu iz 2020. godine pokazuje porast nasilja nad djecom u porodici od 58 procenata u odnosu na 2013. godinu.⁸⁴ Dodatno, svaki šesti učenik/ca srednjih škola u Crnoj Gori navodi da je bio/bila izložena diskriminaciji zbog svog nacionalnog identiteta, pri čemu je etnička distanca najveća prema romskoj i albanskoj zajednici.⁸⁵

6.4. Analiza uzroka koji doprinose centralnom problemu

Osnovni uzroci koji dovode do nedovoljne prevencije i zaštite od nasilja nad dječacima i djevojčicama u Crnoj Gori su ukorijenjene društvene norme, percepcije i ugrađena diskriminacija, okruženje kod kuće, u društvu i onlajn okruženje koje nije dovoljno bezbjedno. Takođe, programi za jačanje otpornosti djece, neadekvatna zakonska rješenja i njihova implementacija koji ne obezbjeđuju u dovoljnoj mjeri prevenciju i zaštitu djece od nasilja, nedovoljni kapaciteti sistema i institucija u oblasti prevencije nasilja nad djecom, mehanizama za izvještavanje i servisa podrške za djecu i porodicu u svim sektorima, te nedostatak sistematizovanog monitoringa podataka, evaluacije i istraživanja.

- **Društvene norme, percepcije i diskriminacija**

Društvene norme u pogledu fizičkog kažnjavanja djece u porodicama i dalje opstaju. Nasilje u porodici je preovlađujući oblik nasilja koje doživljavaju djeca, pri čemu su većina žrtava djevojčice. GREVIO konstatuje da je percepcija javnosti o nasilju nad ženama i djevojčicama oblikovana patrijarhalnim stavovima i stereotipima o ulogama, obavezama i očekivanim ponašanjem žena i muškaraca u društvu i u porodici. Postoji snažno poštovanje prema tradicionalnoj porodici, između ostalog, i kod stručnih radnika zaduženih za intervencije u porodici.⁸⁶ CEDAW komitet⁸⁷ takođe ističe da su rodni stereotipi u obrazovanju i kulturi najveći izazovi za javnu svijest i sisteme vrijednosti koji promovišu jednakost između muškaraca i žena, djevojčica i dječaka, te osoba drugih rodnih identiteta, posebno putem obrazovanja, obrazovnog sistema, medija i sektorskih politika.

Istraživanje pokazuje da polovina ispitanika (48%) smatra da je nasilje u porodici porodična stvar i da ga ne treba uvijek prijavljivati.⁸⁸ To ukazuje na tendenciju da se daje prednost očuvanju porodične zajednice u odnosu na dobrobit djece. Isto istraživanje pokazuje da izgleda da stručni radnici u ključnim institucijama, kao što su centri za socijalni rad, pravosudni i organi za sprovođenje zakona, dijele takve percepcije. U veoma maloj mjeri se prepoznaju rodna dinamika nasilja u porodici i

⁸³ Ipsos (2013). Nasilje nad djecom u Crnoj Gori (Istraživanje o znanju, stavovima i ponašanju), Crna Gora: UNICEF. Preuzeto sa: <https://www.unicef.org/montenegro/en/reports/violence-against-children-montenegro>

Ipsos (2016). Nasilje nad djecom u Crnoj Gori (Istraživanje o znanju, stavovima i ponašanju), Crna Gora: UNICEF. Preuzeto sa: <https://www.unicef.org/montenegro/en/node/1491>

⁸⁴ Izvještaj o nasilju nad ženama i djecom u Crnoj Gori prema podacima CSR, 2020.

⁸⁵ Istraživanje Juventasa iz 2023. god.

⁸⁶ Izvještaj GREVIO za Crnu Goru, 2018.

⁸⁷ Second Periodic Report of the CEDAW Committee, submitted at sessions no. 1512 and 1513 in July 2017. Available at: <https://mmp.gov.me/biblioteka/izvjestaji?query=CEDAW&sortDirection=desc>.

⁸⁸ Istraživanje o nasilju u porodici: prevalenca, percepcije, cijena nasilja i multidisciplinarni odgovor, 2017.

činjenica da su uzroci nasilja rodna neravnopravnost i patrijarhalni stavovi prema ženama i djevojčicama i njihovoj ulozi u porodici i društvu, naročito u romskoj populaciji.⁸⁹ Pokrenut je rad na podizanju nivoa svijesti o opasnostima odobravanja i neprijavlivanja vršnjačkog nasilja/nasilja među djecom, naročito onog koje se vrši onlajn putem, ali sporadično i nesistematski, a sa porastom incidenata vršnjačkog nasilja/nasilja među djecom promjena percepcije ovog pitanja u javnosti u Crnoj Gori postaje značajan korak u prevenciji nasilja nad djecom i stvaranju bezbjednih okruženja u obrazovnim ustanovama. Istraživanje pokazuje da percepcije dovode i do diskriminacije djece, pri čemu je 57,4% školaraca iz redova manjina izloženo diskriminatornim praksama, poput ismijavanja ili nazivanja pogrdnim imenima.⁹⁰

- **Okruženje kod kuće, u društvu i onlajn okruženje koje nije dovoljno bezbjedno i jačanje otpornosti djece**

Imajući na umu da nasilje u porodici predstavlja najrašireniju vrstu nasilja nad djecom, za koju su brojke u porastu, grube roditeljske prakse i fizičko nasilje nad djecom u porodici ostaju i dalje problem, i pored toga što su u skoro polovini crnogorskih opština uvedeni programi podrške roditeljstvu koji su imali pozitivne efekte na bolje uspostavljanje odnosa između roditelja i djeteta bez primjene nasilnog disciplinovanja. Međutim, finansiranje ovih programa nije u potpunosti regulisano i programi roditeljstva nijesu dostupni u cijeloj zemlji.⁹¹ Strategija INSPIRE naglašava pružanje podrške roditeljima i onima koji brinu o djeci, s ciljem smanjenja zastupljenosti grubih i zlostavljачkih roditeljskih praksi i podsticanja pozitivnih odnosa između roditelja i djece i poboljšanja otpornosti djece. To isto važi i za programe koji su konkretno namijenjeni djeci koja su počinila nasilje. Studije su pokazale da takve preventivne intervencije mogu uspješno smanjiti stope nasilja nad djecom i poboljšati niz ishoda povezanih s većim stepenom rizika od maltretiranja, kao što su problemi u ponašanju kod djece, emocionalne poteškoće, nasilno ponašanje, roditeljske kompetencije i stres, postporođajna depresija i kvalitet interakcije kod parova.⁹²

Nasilje u školama, odnosno vršnjačko nasilje/nasilje među djecom, predstavlja problem koji je u porastu u Crnoj Gori koja postaje sve manje bezbjedna za djecu.⁹³ Naročito je to slučaj s vršnjačkim nasiljem/nasiljem među djecom u školama koje se vrši putem komunikacionih tehnologija.⁹⁴ Sistem obrazovanja trenutno nije u potpunosti dorastao ovom izazovu, budući da nema dovoljan broj psihologa za podršku djeci, kao ni nastavnika koji bi se postarali za ranu identifikaciju djece u riziku, vrste nasilja (nastavnici imaju problema s identifikovanjem ovog oblika vršnjačkog nasilja/nasilja među djecom), te stoga, prema Juventasovom istraživanju, trenutno svega 73 psihologa pružaju podršku za 120.000 djece koja pohađaju predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje u Crnoj Gori.⁹⁵ Očekuje se da

⁸⁹ Istraživanje o nasilju u porodici: prevalenca, percepcije, cijena nasilja i multidisciplinarni odgovor, 2017.

⁹⁰ Istraživanje Juventasa 2023. godine o vršnjačkom nasilju/nasilju među djecom u osnovnim i srednjim školama u Crnoj Gori iz perspektive učenika, roditelja i nastavnika.

⁹¹ Širenje programa „Roditeljstvo za cjeloživotno zdravlje za malu djecu“ u Crnoj Gori: Studija izvodljivosti, UNICEF; Pravo svakog djeteta u Crnoj Gori na bezbjednost, UNICEF poziva Vladu Crne Gore da se fokusira na prevenciju nasilja i hitno poveća broj socijalnih radnika i školskih psihologa, 2023.

⁹² Cartwright-Hatton S, McNally D, Field AP, Rust S, Laskey B, Dixon C, et al. A new parenting-based group intervention for young anxious children: Results of a randomized controlled trial. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*. 2011; 50(3):242–51.e6.

⁹³ Ibid.

⁹⁴ Istraživanje Juventasa iz 2023. godine o vršnjačkom nasilju/nasilju među djecom u osnovnim i srednjim školama u Crnoj Gori iz perspektive učenika, roditelja i nastavnika.

⁹⁵ Ibid.

ustanove iz oblasti obrazovanja pruže podršku djeci i zaposlenima u cilju, prije svega, prevencije a potom utvrđivanja i postupanja u svim slučajevim nasilja. Prema podacima iz Informativnog sistema obrazovanja (MEIS), u javnim predškolskim ustanovama, osnovnim i srednjim školama (oko 119.000 djece) angažovano je 160 pedagoga i 81 psiholog. Aktivnosti na prevenciji nasilja neophodno je planirati kako bi bile zastupljene u svim osnovnim i srednjim školama, a nijesu u momentu. Programi za prevenciju vršnjačkog nasilja/nasilja među djecom i jačanje otpornosti djece pomažu učenicima da prepoznaju sopstvene i emocije drugih ljudi, razvijaju toleranciju i empatiju, rješavaju probleme nenasilnim putem, ali ne realizuju se sistematski u svim školama i nedostaje strateško planiranje u ovoj oblasti. Na primjer, program socioemocionalnog razvoja učenika „Moje vrijednosti i vrline“ se ne realizuje u svim školama u sklopu redovnog rada⁹⁶ a takođe uloga škole u prevenciji onlajn nasilja još nije definisana na održiv način, nego se bazira na projektnim osnovama.

Još jedan izazov je postojanje potrebe za jačom podrškom stručnih radnika djeci i porodicama kojima je to potrebno. U ovom momentu, crnogorski sistem socijalne i dječje zaštite je suočen s problemom ograničene dostupnosti podrške porodicama i djeci u riziku ili žrtvama nasilja, a održivost postojećih usluga koje se pružaju od strane NVO su stalno pod znakom pitanja. UNICEF-ova Analiza iz 2018. godine pokazala je da crnogorskim centrima za socijalni rad nedostaje najmanje još 50 stručnih radnika koji bi trebalo da rade kao voditelji slučaja i staraju se da usluge podrške budu dostupne djeci i porodicama u riziku u njihovim zajednicama.⁹⁷

- **Zakoni i ostali akti i njihova implementacija koji ne obezbjeđuju u dovoljnoj mjeri prevenciju i zaštitu djece od nasilja**

Budući da se nasilje nad djecom dominantno dešava u porodičnom okruženju, očigledno je da zakoni kreirani kako bi se spriječilo da djeca postanu žrtve nasilja u porodici i kako bi se pružio adekvatan odgovor kojim se odvrću počinioci, ne pružaju neophodnu zaštitu. U vezi s tim, Izvještaj o napretku Evropske komisije za Crnu Goru za 2022. godinu jasno konstatuje da zakonodavstvo protiv nasilja u porodici nad djecom ne nudi potrebnu zaštitu.⁹⁸ Izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika iz decembra 2023. godine izvršene su izmjene člana 220 KZ-nasilje u porodici ili u porodičnoj zajednici, na način što su povećani kazneni rasponi odnosno izvršeno je pooštavanje zapriječenih kazni, dok je takođe posebno inkriminisano kao teži oblik djela kada je isto učinjeno na štetu djeteta ili u prisustvu djeteta.

Ugovoreni dječji brakovi u romskoj i egipćanskoj zajednici i dalje su stvarnost za žensku i mušku djecu. Krivični zakon inkriminiše svaki oblik vanbračne zajednice s djetetom kao krivično djelo. Ipak, činjenica je da zakon dozvoljava zaključenje braka djetetu starijem od 16 godina uz vođenje posebnog vanparničnog sudskog postupka i pored preporuke tijela UN za monitoring da se podigne starosna granica za sklapanje braka na 18 godina.⁹⁹ S tim u vezi, Izvještaj o napretku EU konstatuje da

⁹⁶ Ovaj program je uveden u crnogorski obrazovni sistem 2015. godine uz podršku UNICEF-a i Zavoda za školstvo. Trenutno program sprovode timovi prosvjetnih radnika u preko 100 osnovnih i srednjih škola, te na taj način pomažu više od 20.000 učenika da prepoznaju sopstvene i emocije drugih ljudi, razvijaju toleranciju i empatiju i rješavaju probleme nenasilnim putem.

⁹⁷ Analiza Centra za socijalni rad, 2018, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Zavod za socijalnu i dječju zaštitu i UNICEF.

⁹⁸ Izvještaj EK za Crnu Goru, 2022. god, str. 40.

⁹⁹ Kada govorimo o ugovorenim dječjim brakovima, može se izvesti zaključak da je zapravo riječ o vanbračnim zajednicama s djetetom, što predstavlja krivično djelo, s obzirom na to da su prikupljeni podaci o postupanju osnovnih sudova u Crnoj Gori za period od 3 i po godine pokazali da su 4 predloga za dobijanje dozvole za zaključenja braka podnijeli pripadnici romske i

Krivični zakonik nije u potpunosti usklađen s Konvencijom o pravima djeteta i njenim Fakultativnim protokolom, naročito kad je riječ o dječjim brakovima i onlajn seksualnoj eksploataciji djece.¹⁰⁰ Uvažavajući preporuke kao novo krivično djelo u usvojenim izmjenama Krivičnog zakonika od decembra 2023. godine uvedeno je krivično djelo Zloupotreba tuđeg snimka, fotografije, portreta, audio zapisa ili spisa sa seksualno eksplicitnim sadržajem, čiji je kvalifikovani oblik ostvaren kada je isto učinjeno prema djetetu.

I pored izmjena u zakonodavstvu, na primjer u Porodičnom zakonu, u kojem se propisuje puno učešće djece u pravnim postupcima, pristup djece pravdi još uvijek nije u potpunosti obezbijeđen, budući da postoje zakoni kojima se ne obezbjeđuje učešće djeteta kao strane u svim postupcima (u upravnom postupku).¹⁰¹ U Izvještaju EU o napretku takođe se zapaža da opstaju izazovi za djelotvornu implementaciju zakonodavstva koje je izmijenjeno da bi se uskladilo s međunarodnim standardima, uprkos naporima da se obezbijedi pravosuđe po mjeri djeteta.¹⁰²

U 2022. godini Komitet Lanzarote je primijetio da zakonska rješenja u Crnoj Gori omogućavaju kriminalizaciju proizvodnje dječjih samostalnih generisanih seksualnih slika i/ili video zapisa, uključujući posjedovanje takvih slika od strane djece. U svom mišljenju iz 2019. godine, Komitet poziva na snažnu zaštitu djece od krivične odgovornosti u slučaju samostalno generisanih seksualnih slika i/ili video zapisa. Smatra da samogenerisanje i posjedovanje vlastitih slika, kada su namijenjene isključivo za sopstvenu privatnu upotrebu (scenariji obuhvaćeni stavovima 3–4 mišljenja), ne bi trebalo smatrati „dječjom pornografijom“, i stoga bi trebalo biti izvan opsega člana 20(1)(a) i (e) Konvencije u potpunosti. Dodatno, za razliku od rezervacije u članu 20(3), ova situacija se odnosi na djecu čak i ispod starosne granice pristanka na jasno osiguranje da su sva djeca (ne samo starija) zaštićena od moguće kriminalizacije.¹⁰³ Izmjenama Krivičnog zakonika koji je usvojen u decembru 2023. godine usvojene su i adresirane preporuke Lanzarote Komiteta.

Takođe, GREVIO Izvještaj za Crnu Goru za 2018. godinu napominje da je zaštita djece u sistemu pravosuđa neadekvatna jer se čini da veliki broj profesionalaca nije svjestan dinamike nasilja u porodici i uticaja koji svjedočenje takvog nasilja može imati na djecu, sa fokusom uglavnom na zaštitu porodične zajednice. Stoga Grevio notira da postoji potreba da se pojačaju mjere kako bi se obezbijedio širi nivo svijesti o štetnim posljedicama svjedočenja nasilja u porodici na djecu i da se obezbijede adekvatna sredstva za zaštitu djece unutar pravosudnog sistema, te razvili posebni programi za psiho-socijalno savjetovanje za ovu djecu.¹⁰⁴ U tom smislu, novim izmjenama i dopunama Zakona o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku predviđeno je više mehanizama zaštite djeteta žrtve, oštećenog, svjedoka ili kao drugog učesnika u krivičnom postupku, čije odredbe treba primjenjivati i kada je dijete žrtva, oštećeni ili svjedok krivičnog djela nasilje u porodici, a shodno odredbama Prijedloga zakona o izmjenama i dopunama Zakona o sprečavanju nasilja u porodici. Shodno tome, potrebno je dalje jačati implementaciju izmjena gore navedenih zakona.

egipćanske zajednice. Dakle, riječ je o izuzecima čija opravdanost za zaključenje podliježe ocjeni suda u kontrolisanim uslovima i uz procjene pribavljene od strane stručnih lica.

¹⁰⁰ Izvještaj EK za Crnu Goru, 2022. godine, str. 41.

¹⁰¹ Porodični zakon Crne Gore.

¹⁰² Ibid.

¹⁰³ Lanzarote Committee, The protection of children against sexual exploitation and sexual abuse facilitated by information and communication technologies (ICTs): Addressing the challenges raised by child self-generated sexual images and/or videos, Implementaion Report, 2022.

¹⁰⁴ Grevio Izvještaj za Crnu Gore iz 2018.

U završnoj evaluaciji prethodne nacionalne strategije utvrđeno je da, i pored revizije Zakona o radu, zakoni i dalje ne dozvoljavaju poslodavcu da vrši „provjeru informacija i zabrana“ za kandidate za zaposlenje u pogledu krivične evidencije o krivičnim djelima na štetu djece. Poslodavcu je dozvoljeno samo da traži od kandidata da dostavi potvrdu o neosuđivanosti, koja se može tražiti samo od Ministarstva pravde. Međutim, nije jasno da li svi poslodavci prilikom zapošljavanja lica koja rade s djecom traže navedenu potvrdu. U Izvještaju je utvrđeno i da član 21 stav 3 novog Zakona o radu ne zabranjuje rad s djecom počinocima drugih nasilnih krivičnih djela.

Ministarstvo pravde, odnosno Direktorat za IKT pravosuđa u saradnji s Odjeljenjem za kaznenu i prekršajnu evidenciju u 2023. godini preuzelo je aktivnosti u cilju razvoja softverskog rješenja, odnosno Posebne evidencije o licima osuđenim za krivična djela iz čl. 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 211a i 211b Krivičnog zakonika Crne Gore, kada su učinjena na štetu djece. Softversko rješenje je testirano početkom novembra, te je uspješno završen User Acceptance Testing (UAT) test. Rješenje je stavljeno u produkciju 15. decembra 2023. godine, čime je uspostavljena posebna evidencija počinilaca krivičnih djela protiv polnih sloboda, uključujući djela počinjena na štetu djece. Na taj način biće tehnički omogućeno službenicima Odjeljenja za kaznenu i prekršajnu evidenciju da vrše unos i ažuriranje izvoda podataka od sudova iz svoje nadležnosti, shodno članu 123a Krivičnog zakonika Crne Gore. Shodno tome, potrebno je informisanje i jačanje kapaciteta i prakse pravosudnih organa za efektivno korišćenje ovog registra u procesima protiv počinilaca krivičnih djela protiv polnih sloboda, uključujući djela počinjena na štetu djece.

- ***Nedovoljni kapaciteti sistema i institucija u oblasti prevencije nasilja nad djecom, mehanizama za izvještavanje i usluga podrške za djecu i porodicu u svim sektorima***

U sistemu pravosuđa nedostaju adekvatni mehanizmi prevencije koji će štititi djecu od dalje viktimizacije. Zabrinjavajuće je da se djeca u sukobu sa zakonom smještaju u istu ustanovu kao djeca s problemima u ponašanju koja nijesu počinila krivična djela i da je uspostavljeno jedno specijalizovano sklonište za djecu žrtve trgovine ljudima.¹⁰⁵

Pored toga, programi prevencije i rane intervencije u oblasti dječjeg kriminaliteta za djecu mlađu od 14 godina još uvijek su nedovoljno razvijeni i nijesu integrisani u kreiranje javnih politika.

GRETA je izdala nekoliko preporuka koje crnogorski organi treba da razmotre, a mnoge se odnose na djecu kao žrtve. Na primjer, jedna od preporuka se odnosi na bolje procesuiranje slučajeva trgovine u svrhu dječjih, ranih i prisilnih brakova¹⁰⁶, kao i¹⁰⁷ preduzimanje koraka da se prilikom istrage, krivičnog gonjenja i suđenja u slučajevima trgovine ljudima obezbijede procedure prilagođene djeci, u skladu sa Smjernicama Komiteta ministara Savjeta Evrope o pravosuđu po mjeri djeteta, uključujući mjere kojima se obezbjeđuje postojanje dovoljnog broja prostorija za saslušanje prilagođenih za

¹⁰⁵ Evaluation Report 2022.

¹⁰⁶ Predlogom zakona o izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika u članu 445a propisano je krivično djelo Prodaja djece („Ko drugom protivpravno nudi, prihvata ili posreduje u prebacivanju djeteta za novčanu ili drugu naknadu, kazniće se zatvorom od jedne do deset godina.“). Očekuje se da se vidi stepen i efektivnost njegovog primjenjivanja u praksi.

¹⁰⁷ GRETA, Evaluacioni izvještaj za Crnu Goru, treći krug evaluacije, Pristup pravdi i djelotvorni pravni lijekovi za žrtve trgovine ljudima, 2021. godine, str. 14

djecu širom zemlje.¹⁰⁸ Konačno, GRETA smatra da crnogorski organi treba da pojačaju napore na identifikovanju djece žrtava trgovine ljudima i pruže im adekvatnu dalju pomoć.¹⁰⁹

Isto tako, „Studija kaznene politike u Crnoj Gori“ iz 2018. godine utvrdila je da u krivičnim i prekršajnim predmetima nasilja u porodici policija, tužilaštvo i sudovi često ne prepoznaju položaj djece, što za rezultat ima blažu kvalifikaciju djela, ili negiraju djeci status žrtve, što s druge strane utiče na ishod postupka, naročito na kazne koje se izriču okrivljenima.¹¹⁰ Ista studija je utvrdila i da sudije generalno nijesu upoznate sa sudskom praksom Evropskog suda za ljudska prava u oblasti zaštite žena i djece od rodno zasnovanog nasilja i da je skoro nikad ne koriste u svom obrazloženju i donošenju presude.¹¹¹ Zaštitnik ljudskih prava i sloboda konstatuje da je posebno u prekršajnom postupku, uloga centara za socijalni rad najslabija karika, koja postupak čini manje efikasnim i sporim u zaštiti maloljetnih i drugih žrtava nasilja, koja bitno utiče na postupak pred Sudom za prekršaje. Iako Istanbulska konvencija propisuje da dijete žrtva i dijete svjedok nasilja nad ženama i nasilja u porodici treba da dobije, prema potrebi, posebne mjere zaštite koje su u najboljem interesu djeteta, taj standard nažalost nije u potpunosti ispunjen ni u jednom sudu, niti odjeljenju za prekršaje. Isto tako, trajanje postupka pred sudovima u kojima je nužno prisustvo i nalaz i mišljenje centara, postupci traju duže. Uočeno je da se djeci žrtvama/svjedocima/okrivljenima uz poziv ne dostavlja broj telefona stručnih službi.

S druga strane, Zaštitnik ljudskih prava i sloboda konstatuje da predstavnici pravosuđa, naročito policijski službenici, imaju poteškoća da prepoznaju onlajn nasilje nad djecom i da pokazuju sporost u pružanju podrške djeci žrtvama tog oblika nasilja.¹¹²

Studija izvodjivosti za uspostavljanje Dječje kuće (Barnahus) u Crnoj Gori¹¹³ potvrdila je da zaštitu djece žrtava i svjedoka nasilja otežava sljedeće:

- nedovoljna koordinacija između različitih organa i institucija,
- nedovoljna regulatorna osnova,
- manjak ključnih stručnih radnika, između ostalog onih zaduženih za vođenje razgovora s djetetom, pedijataru i ginekologu za adolescentkinje, kao i adekvatno obučениh dječjih hirurga,
- nepostojanje sveobuhvatnog sistema za podršku žrtvama i integrisanog nacionalnog sistema dječje zaštite.

Iz ovoga proizlazi potreba za brzim unapređivanjem sistema i uspostavljanjem usluge Barnahus za zaštitu djece žrtava nasilja, koja će implementirati standarde pravosuđa po mjeri djeteta i prevenirati dalju viktimizaciju i traumatizaciju djece žrtava nasilja.

Sektor socijalne i dječje zaštite, i pored brojnih obuka, još uvijek ima poteškoća u reagovanju na pojavu nasilja nad djecom, a kapaciteti stručnih radnika se u velikoj mjeri razlikuju po regionima. Dodatno, socijalni radnici ne prate dodatno djecu migrante i strance sa odobrenom međunarodnom

¹⁰⁸ GRETA, Evaluacioni izvještaj za Crnu Goru, treći krug evaluacije, Pristup pravdi i djelotvorni pravni lijekovi za žrtve trgovine ljudima, 2021. godine, str. 25.

¹⁰⁹ GRETA, Evaluacioni izvještaj za Crnu Goru, treći krug evaluacije, Pristup pravdi i djelotvorni pravni lijekovi za žrtve trgovine ljudima, 2021. godine, str. 44.

¹¹⁰ Analiza kaznene politike u oblasti nasilja u porodici – krivični i prekršajni postupci u Crnoj Gori, SE 2018.

¹¹¹ Ibid.

¹¹² Izvještaj Zaštitnika, 2022. god.

¹¹³ UNICEF i SE, FEASIBILITY STUDY FOR BARNAHUS IN MONTENEGRO, 2022.

zaštitom bez pratnje i odvojenu od porodica koja u instituciji u koju su prvobitno smještena mogu da budu izložena potencijalnom kršenju bezbjednosti i nasilju.¹¹⁴

Prevenција vršnjačkog nasilja/nasilja među djecom u institucijama je spora i protokoli za prevenciju i bavljenje tim oblikom nasilja nedostaju za djecu koji se upućuju u JU Centar „Ljubović“.

U zdravstvenom sistemu razvijene su Smjernice za postupanje pružalaca zdravstvenih usluga u cilju zaštite djece i adolescenata od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja koje su od strane Ministarstva zdravlja usvojene 2022. godine kao važan alat za unapređivanje rada pružalaca zdravstvenih usluga na svim nivoima zaštite, u oblasti identifikacije slučajeva zlostavljanja, zanemarivanja i nasilja, kao i za prijavljivanje i dalje upućivanje takvih slučajeva nadležnim službama. Ipak, primjena ovih smjernica nedostaje u praksi, kao i programi i usluge namijenjeni djeci koja su žrtve nasilja i eksploatacije, kao i djeci koja imaju psihološke probleme zbog upotrebe psihoaktivnih supstanci i kojima je potrebno liječenje. Ta djeca se, zbog nepostojanja ustanove za njihovo liječenje, šalju u bolnice za odrasle, a stručni radnici ne dobijaju obuku.¹¹⁵ Ova praksa izaziva veliku zabrinutost jer predstavlja kršenje prava djeteta i, umjesto da sprečava, izlaže djecu riziku od različitih oblika nasilja u institucijama.¹¹⁶ Ne postoji nijedan bolnički krevet koji bi omogućio da djeca sa akutnim problemima u psihičkom zdravlju, mogu biti zbrinuta u Crnoj Gori.

Posebno zabrinjava činjenica da ne postoji specijalizovana ustanova shodno Zakonu o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku. U članu 28 ovog Zakona stoji „Maloljetniku ometenom u psihičkom razvoju ili sa psihičkim poremećajima koji je učinio krivično djelo sud može, umjesto mjere upućivanja u vaspitnu ustanovu nezavodskog tipa ili ustanovu zavodskog tipa, izreći mjeru upućivanja u specijalizovanu ustanovu u kojoj se može obezbijediti liječenje i osposobljavanje maloljetnika.“ Zakon je na snazi od 2011. godine, a još uvijek ne postoje uslovi za sprovođenje mjere koja je njime predviđena, iako je evidentna velika potreba za istom.

Nadalje, preventivne uloge zdravstvenih radnika nedovoljno su razvijene: nizak nivo prijavljivanja sumnjivog ponašanja roditelja koje bi moglo da dovede do nasilja nad djecom ili prijavljivanja nadležnim organima djece za koju se sumnja da su žrtve nasilja, nejasan status preventivnih patronažnih sestara – treba precizirati da li će postojati polivalentna patronažna služba kao aktivnost koja se sprovodi u okviru primarne ili preventivne zdravstvene zaštite i koju obavljaju polivalentne patronažne sestre (studije su pokazale da takvo učešće patronažnih sestara ima izuzetan značaj za prevenciju nasilja nad djecom).¹¹⁷

Sektor obrazovanja ulaže velike napore u borbu sa sve većim problemom vršnjačkog nasilja/nasilja među djecom u obrazovnim ustanovama. Ne postoje preventivne mjere, recimo u obliku protokola za rješavanje zlostavljanja od strane vršnjaka iako postoji Uputstvo za prevenciju i postupanje u slučajevima nasilja koje je urađeno 2017. godine, ali nije u saglasnosti sa SoP za multisektorski rad profesionalaca u slučajevima nasilja nad djecom.¹¹⁸

¹¹⁴ Ibid.

¹¹⁵ Ibid.

¹¹⁶ UNICEF, A RIGHTS-BASED APPROACH TO DISABILITY IN THE CONTEXT OF MENTAL HEALTH a supplement to the MHPSS Technical Note (2019), 2021.

¹¹⁷ THE ROLE OF THE PATRONAGE NURSE IN THE PREVENTION AND EARLY DETECTION OF DISEASES IN CHILDREN UP TO 12 MONTHS OF AGE, Autorke: Donka Kostadinova, Gordana Panova, DOI: <https://doi.org/10.35120/kij31041135k>. Vidjeti i: Nursing Care Challenges of Child Violence Victims: A Qualitative Study, Nazila Vosoghi, Masoud Fallahi-Khoshknab, Mohammadali Hosseini, Fazlollah Ahmadi.

¹¹⁸ Evaluacioni izvještaj, 2022.

Zabrinjava to što djeca odobravaju vršnjačko nasilje/nasilje među djecom i ne reaguju kako bi ga zaustavila, što ukazuje da njihovo edukovanje na temu nasilja na neki način nije dalo dobre rezultate (predmet Građansko obrazovanje više nije obavezan u školima).¹¹⁹ Edukacija o seksualnom ponašanju djece, između ostalog u onlajn sferi, još se ne sprovodi u školama i nedostatak te preventivne komponente otežava zaštitu djece, zbog čega su istraživanja pokazala da znatan broj djece u Crnoj Gori izgleda ili nije svjestan potencijalnih rizika (29%) ili nije sasvim siguran da li na internetu postoje uznemirujuće stvari (34%), dok se svega 37% definitivno slaže da postoje stvari na internetu koje smetaju ili uznemiravaju djecu njihovog uzrasta.¹²⁰ Ova istraživanja ukazuju i na to da učenici u manjoj mjeri prijavljuju slučajeve nasilja, te ih je u narednom periodu neophodno osnažiti u tom pravcu.

Konačno, prijavljivanje nasilja nad djecom od strane obrazovnih institucija je sporo i nedjelotvorno. Obrazovni radnici/ce ne poznaju prakse obaveznog prijavljivanja i obično incidente ove vrste istražuju sami, čime dovode u opasnost djecu i/ili nenasilnog roditelja. Zato što ove vrste nasilja uključuju i više segmenata razvoja djece kao i više aktera i faktora (roditelji, šira porodica, ekonomski status, stepen obrazovanja i slično), aktivnosti u ovim slučajevima treba da se realizuju u saradnji s drugim institucijama.

Konačno, multisektorski rad na prevenciji, identifikaciji, prijavljivanju i reagovanju na nasilje nad djecom je još uvijek u razvoju, pri čemu uveliko zavisi od pojedinaca u sistemu. U izvještaju iz 2022. godine, Zaštitnik ljudskih prava i sloboda je prepoznao nedostatak multisektorskog rada kao jedan od uzroka za nedostatak prevencije dječjeg prosjačenja, dječjih brakova i prisilnog dječjeg rada, koji, kao što se konstatuje, ostaje uporna i trajna pojava u Crnoj Gori. Sveobuhvatni i kontinuirani programi u sektorima socijalnog staranja, zdravstva i obrazovanja za rješavanje ovih pitanja još uvijek su nedovoljno razvijeni ili ne postoje.¹²¹ Djeca iz romskih i egipćanskih zajednica i dalje imaju veoma niske stope pohađanja osnovnog i još niže stope pohađanja srednjeg obrazovanja, što ih izlaže riziku od više oblika eksploatacije i nasilja.¹²²

▪ ***Nedostatak sistematizovanog monitoringa podataka, evaluacije i istraživanja***

Podaci generalno nedostaju, ali je taj problem posebno naglašen kada je riječ o sistematično prikupljenim raščlanjenim podacima, između ostalog o nasilju, seksualnom zlostavljanju i eksploataciji djece, što obuhvata onlajn sferu. Evaluacija sistema za monitoring dječjih prava u Crnoj Gori utvrdila je i nedostatak raščlanjenih podataka o djeci. U izvještaju je utvrđeno da je razlog djelimično u odsustvu indikatora, a dijelom u činjenici da su postojeće baze podataka fragmentirane (SWISS, MEIS i Pravosudni informacioni sistem sudova).¹²³

Jedan od primjera koji se pominju u izvještaju je da različite statističke podatke o nasilju nad djecom evidentiraju policija i CSR, a objedinjeni indikatori za nasilje nad djecom još nijesu implementirani u bazi podataka Ministarstva rada i socijalnog staranja.¹²⁴ U zdravstvu uopšte ne postoje podaci,

¹¹⁹ Izvještaj Zaštitnika, 2021.

¹²⁰ Global kids on-line Montenegro-LSE, 2017.

¹²¹ Ibid.

¹²² Godišnji izvještaj Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, 2022.

¹²³ Coram international & UNICEF, Evaluacija sistema za praćenje stanja dječjih prava u Crnoj Gori za period 2014–2017. godine i planirani pristup ovoj temi za period 2017–2021. godine – Izvještaj o evaluaciji, 2018, p. 40

¹²⁴ Izvještaj o sprovođenju Strategije za prevenciju i zaštitu djece od nasilja za period 2017–2021. god.

definicije i indikatori nijesu usklađeni među sektorima, niti s MONSTAT-om. Kako MONSTAT koordinira ažuriranjem Transmonnee bazom padataka za djecu, jačanje sinergija između jedinica za prikupljanje podataka različitih ministarstava i svih njih s MONSTAT-om je neophodno.

Istraživanja o nasilju nad djecom su rasuta i nedostaju, nema istraživanja koja se redovno sprovode u zemlji. GREVIO konstatuje da veliku većinu istraživačkih projekata finansiraju strani donatori, a sprovode nevladine ili međunarodne organizacije uz premalo usmjeravanja i podrške crnogorskih organa.¹²⁵ Nedostatak podataka je velika prepreka za škole u implementaciji aktivnosti zasnovanih na konkretnim pokazateljima protiv vršnjačkog nasilja/nasilja među djecom i staranju da škole budu bezbjedni prostori za djecu.¹²⁶ Uz podršku UNICEF-a, u obrazovni sistem Crne Gore je uvedena baza podataka u kojoj je moguće pratiti ove informacije, ali je škole ne ažuriraju redovno kako bi sistem obrazovanja mogao da koristi podatke u svrhu adekvatnog planiranja, sprovođenja i monitoringa politika protiv nasilja u školama.¹²⁷ Dodatno, nedostatak objedinjenih i sistematskih podataka i redovnih istraživanja u ovoj oblasti sprečava izradu ukupnih strateških i normativnih dokumenata koji bi trebalo da budu potkrijepljeni podacima i nalazima istraživanja.

6.5 Efekti centralnog problema na djecu/porodice/zajednice i društvo u Crnoj Gori

Zbog toga što nasilje nad djecom dovodi do veoma velikog broja posljedica, ovaj strateški dokument će analizirati samo one najčešće. Važno je, međutim, imati na umu da uzročno-posljedična veza između nasilja i njegovih posljedica ne podrazumijeva nužnost. Programima primarne, sekundarne i tercijarne prevencije moguće je postići ublažavanje efekata.

Smrt: Najteža potencijalna posljedica fizičkog nasilja nad djecom je smrt. Na osnovu raspoloživih podataka, Svjetska zdravstvena organizacija (SZO) računa da je godišnji broj ubijene djece u svijetu čak 53.000.¹²⁸ Istraživanje ukazuje i da „namjera kažnjavanja“ obično prethodi mnogim slučajevima ubistva djece.¹²⁹ To ukazuje da je tjelesno kažnjavanje samo po sebi opasno, a pokazano je da ima isključivo negativne ishode, od kojih je najteži smrt.

Teška povreda: Iako nasilje nad djecom može dovesti i do smrtnog ishoda, veća je vjerovatnoća da će doći do teške povrede. SZO procjenjuje da na svaki smrtni slučaj dolazi 150–2.400 slučajeva zlostavljanja.¹³⁰ Povređivanje tokom djetinjstva može biti posebno opasno, s obzirom na to da je proces fizičkog i kognitivnog razvoja u toku. Traumatske povrede mozga mogu biti i uzrok i posljedica nasilja.¹³¹ S jedne strane, djeca sa smetnjama u razvoju su među najranjivijima i stoga izložena većem riziku od nasilja. S druge strane, teške povrede povećavaju rizik od trajnog invaliditeta. Zlostavljanje dovodi do toga da se žrtve, kada odrastu, ponašaju na isti način. Negativna iskustva u djetinjstvu

¹²⁵ GREVIO, Izvještaj za Crnu Goru za 2018.

¹²⁶ UNICEF, Pravo svakog djeteta u Crnoj Gori na bezbjednost, UNICEF poziva Vladu Crne Gore da se fokusira na prevenciju nasilja i hitno poveća broj socijalnih radnika i školskih psihologa, 2023.

¹²⁷ Ibid.

¹²⁸ WHO, http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/activities/child_...

¹²⁹ *Corporal punishment of children: summary of research on its impact and associations, End All Corporal Punishment Against Children*, 2016. god, str. 4

¹³⁰ *European Report on Preventing Child Maltreatment* (Evropski izvještaj o prevenciji zlostavljanja djece), Svjetska zdravstvena organizacija, 2013. godine, str. 3.

¹³¹ Ibid.

mogu dovesti do antisocijalnog ponašanja kod djece i dodatnih problema s mentalnim zdravljem, uključujući rizična ponašanja.¹³²

Fizičko obolijevanje: Stiče se utisak da nasilje u djetinjstvu ljude čini podložnijim teškim bolestima u odrasloj dobi (poput hroničnih bolesti srca, pluća ili jetre, raka, gojaznosti, visokog krvnog pritiska i visokog nivoa holesterola).¹³³ Na kraći rok, nasilje nad malom djecom se dovodi u vezu s povećanom podložnošću na astmu, gastrointestinalne probleme, glavobolje i grip.¹³⁴ Osim patnje koju sa sobom nose ove bolesti, tu je i očigledan veliki teret po društvo u cjelini, u smislu javnog zdravlja.

Smanjene kognitivne sposobnosti i problemi s mentalnim zdravljem: Kognitivni razvoj zlostavljane i zanemarivane djece može biti jako otežan. Uopredno slabije jezičke sposobnosti kod zlostavljane djece najprimjetnije su u sasvim ranoj dobi. „Sustizanje“ u kasnijoj fazi predstavlja značajan izazov za mnogu djecu, jer je u ekstremnijim slučajevima razvoj mozga otežan usljed nedostatka pozitivnih podsticaja. Ukoliko se kognitivne sposobnosti djeteta ne njeguju, dolazi do ozbiljne i dugoročne štete. Otežan razvoj na ovom planu onemogućava djeci da ostvare pristup i uživaju brojna prava, a istovremeno ih izlaže većem riziku od kršenja tih prava i opterećuje zajednicu i društvo. Mada se psihološko nasilje i emocionalno zanemarivanje možda teže otkrivaju nego fizičko nasilje, njihove posljedice mogu biti jednako štetne. U jednoj studiji je utvrđeno da je 80% mladih ljudi, čije je djetinjstvo bilo obilježeno nasiljem do svoje 21. godine, patilo od najmanje jedne vrste psihijatrijskog poremećaja.¹³⁵ S obzirom na to da se smatra da samo u Evropi čak 55 miliona djece svake godine pretrpi psihološko nasilje, to je izuzetno uznemirujuće.¹³⁶ Depresija, anksiozni poremećaji, poremećaji u ishrani i samoubistvo se dovode u vezu s psihološkim nasiljem tokom formativnih godina djetinjstva.¹³⁷ U Crnoj Gori je istraživanje pokazalo da je najveća vjerovatnoća za suicidalno ponašanje postojala kod djece koja su trpjela batine i djece koja su doživjela teške oblike seksualnog zlostavljanja (pokušaj ili izvršen seksualni čin).¹³⁸ Rod je bio od značaja za odnos između negativnih iskustava u djetinjstvu i suicidalnog ponašanja – ispitanici su pokazivali manju tendenciju ispoljavanja suicidalnog ponašanja od ispitanica.¹³⁹

Socioekonomski efekti: Svi oblici nasilja nad djecom imaju socioekonomske efekte. Korelacija između izostajanja iz škole i nasilja u znatnoj mjeri objašnjava zašto djeca sa iskustvom nasilja obično pokazuju slabiji uspjeh u školovanju. Na taj način se ograničava stepen u kojem viktimizovana djeca mogu da doprinesu društvu, čime nasilje ostvaruje negativan uticaj na prosperitet i rast cjelokupne zajednice. Smatra se da na globalnom planu ekonomski uticaj fizičkog, psihološkog i seksualnog

¹³² Pearson, C. Harwin, N. Abrahams, H. Making an Impact: Children and Domestic Violence, Jessica Kingsley Publishers, 2006, p. 773

¹³³ Adverse Childhood Experiences and Adult Risk Factors for Age-Related Disease, Archives of Pediatrics and Adolescent Medicine 2009; 163 (12): 1135–1143

¹³⁴ Ibid.

¹³⁵ Dostupno na: http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/activities/child...

¹³⁶ Violence Towards Children in the EU: Current Situation, European Parliament Research Service, 2014, p.11

¹³⁷ The Relationship Between Suicide and Bullying: what we know and what it means for schools, National Centre for Injury Prevention and Control (2014) p. 3

¹³⁸ Brajović, M, Bellis, M, Kukec, A, Terzić, N, Baban, A, Sethi, D and Zaletel- Kragelj, L

Identification of adverse childhood experiences strongly predicting suicidal behaviour among emerging adults in Montenegro and Romania: A new way to targeted cost-effective prevention

<http://researchonline.ljmu.ac.uk/id/eprint/18484/>

¹³⁹ Ibid.

nasilja nad djecom uzrokuje gubitak od 7 biliona američkih dolara godišnje, što je skoro nepojmljiva brojka.¹⁴⁰

Ponašanje: Spisak problema u ponašanju koji se dovode u vezu sa nasiljem u djetinjstvu je skoro pa nepregledan. Istraživanje je pokazalo da su u Crnoj Gori zlostavljana djeca kasnije u većem riziku od alkoholizma, zloupotrebe supstanci i upuštanja u visoko rizične seksualne aktivnosti.¹⁴¹ Drugo istraživanje je pokazalo i da je vjerovatnoća da maloljetnik dospije u sukob sa zakonom 59% veća kod zlostavljane djece.¹⁴² Ta ista studija navodi da kod djece koja dožive nasilje postoji 25% veća vjerovatnoća da postanu roditelji u tinejdžerskoj dobi nego kod djece koja nijesu zlostavljana.¹⁴³ Prenosjenje nasilja s jedne generacije na drugu može biti jedna od posljedica iskustva nasilja u djetinjstvu. Jedna studija sprovedena među studentima u Crnoj Gori koji su iskusili neki oblik nasilja u djetinjstvu utvrdila je da su od ponašanja rizičnih po zdravlje najčešće navodili pušenje, rizično seksualno ponašanje (više od tri seksualna partnera) i zloupotrebu alkohola i droga.¹⁴⁴ Studija je pokazala i snažnu vezu, s protokom vremena, između broja negativnih iskustava u djetinjstvu i vjerovatnoće zloupotrebe alkohola i droga, većeg broja seksualnih partnera, pušenja i pokušaja samoubistva.¹⁴⁵

6.6 Teorija promjene

Ovdje izložena teorija promjene nadovezuje se na rezultate Strategije za prevenciju i zaštitu djece od nasilja za period 2017–2021. godine i okvire rezultata koji se odnose na nasilje nad djevojčicama i dječacima. Ona pruža sažet prikaz konkretnih pokazatelja o načinu na koji treba vršiti prevenciju i pružati odgovor na nasilje nad djecom.

Teorija promjene se oslanja na socioekološki model za razumijevanje nasilja nad djecom.

Slika 3: Socioekološki model za razumijevanje nasilja nad djecom¹⁴⁶

¹⁴⁰ Perezniето, P. Montes, A. Routier, S. Langston, L. The Costs and Economic Impact of Violence Against Children, 2014, p.1

¹⁴¹ Survey on Adverse Childhood Experiences in Montenegro, National Survey Report By: the Institute of Public Health of Montenegro Podgorica and WHO, January 2013.

¹⁴² Ibid.

¹⁴³ Ibid.

¹⁴⁴ Alkeksabdra Prinat, Survey on Adverse Childhood Experiences in Montenegro. National Survey Report Survey-Adverse-Childhood-Experiences-Montenegro. 2018. Also see Impact of Adverse Childhood Experiences on Alcohol Use in Emerging Adults in Montenegro and Romania Mina Brajović 1 2, Mark Bellis 3 Andreja Kuкеc 2, Nataša Terzić 4, Adriana Baban 5, Dinesh Sethi 6, Lijana Zaletel-Kragelj 2. Zdr Varst 2019 Jun 26;58(3):129–138.

¹⁴⁵ Aleksandra Prinat, Survey on Adverse Childhood Experiences in Montenegro. National Survey Report Survey-Adverse-Childhood-Experiences-Montenegro, 2018.

¹⁴⁶ *Preventing and Responding to Violence Against Children and Adolescents Theory of Change*, 2017.

Makro, strukturni nivo	<ul style="list-style-type: none"> • Makronivo političkog okruženja, društvenih normi, ekonomskog i prirodnog okruženja, visoki nivo strukturne nejednakosti i diskriminacije
Koordinisana akcija na nacionalnom nivou	<ul style="list-style-type: none"> • Multisektorska, s učešćem više relevantnih aktera, koordinisana, na čvrstim pokazateljima zasnovana akcija prevencije i odgovora na nasilje nad djecom i adolescentima
Pravni i normativni okvir i institucije	<ul style="list-style-type: none"> • Zakoni, javne politike, propisi i kodeksi službenog ponašanja, cjelokupan kapacitet sistema i institucija za prevenciju i odgovor na nasilje
Društvo/zajednice	<ul style="list-style-type: none"> • Društvene mreže, društvena inkluzija, društvene norme, uključenost zajednice u prevenciju i odgovor na nasilje, bezbjedni javni prostori, zajednica i onlajn okruženje
Domaćinstvo i porodica	<ul style="list-style-type: none"> • Međuljudski odnosi unutar porodice, intimnog partnerstva i vršnjačkih grupa
Pojedinaac	<ul style="list-style-type: none"> • Lični istorijat, resursi, nivo svijesti, stavovi, znanja ponašanja, vještine, pristup uslugama (npr. kod kreatora politika, nosilaca zaduženja, stručnih radnika, čelnika u zajednici/članova zajednice, lica koja vode brigu o djeci, djevojčica, dječaka, adolescenata, počinitelaca, žrtava)

7. Strateški i operativni ciljevi Strategije

Vizija: Crnogorsko društvo bez nasilja nad djecom

UTICAJ: Sva djeca odrastaju bez prisustva nasilja, a djeci koja dožive nasilje pružena je adekvatna njega i briga i pristup pravdi

U navedenoj izjavi o uticaju/cilju opisana su dva skupa promjena u životima djece. Prvi se fokusira na prevenciju, a drugi se fokusira na pružanje adekvatne zaštite sistema djeci nakon što dođe do nasilja. Takva struktura iz dva dijela u skladu je sa članom 19 Konvencije o pravima djeteta, paketom INSPIRE¹⁴⁷ i UNICEF-ovom teorijom promjene u oblasti nasilja nad djecom.¹⁴⁸

Centralni problem je adresiran kroz dva glavna strateška cilja:

STRATEŠKI CILJEVI:

Strateški cilj 1: Do 2028. godine, dječaci i djevojčice su osnaženi da ostvaruju svoja prava i djeluju kao aktivni subjekti kako bi živjeli bez nasilja, u porodici i društvu

Strateški cilj 2: Do 2028. godine, unaprijeđena je prevencija i zaštita sve djece od svih oblika nasilja u svim sektorima

Ovi strateški ciljevi će se ostvarivati kroz šest operativnih ciljeva i njima pripadajućih aktivnosti koje se vezuju za određeni strateški cilj i koje su razrađene na osnovu analize nedostataka (gap analize) i preporuke kao i odgovora dobijenih od djece:

1.1 Operativni cilj: Podizanje svijesti i promjena društvenih normi koje odobravaju i podstiču nasilje nad djecom, naročito ranjivim grupama djece

Aktivnosti:

- Pripremanje i sprovođenje nacionalne kampanje informisanja i podizanja svijesti javnosti o nasilju nad djecom, rodnoj ravnopravnosti, rodno uslovljenim različitim vidovima nasilja nad djecom, promovisanju nenasilnog vaspitanja i jačanje pozitivnih roditeljskih praksi i vještina.
 - Informisanje javnosti putem elektronskih i štampanih medija, tribina i publikacija o razmjerama, vidovima i posljedicama nasilja i značaju borbe protiv nasilja nad djecom.
 - Pripremanje i dijeljenje video informativnog materijala za djecu i odrasle.

¹⁴⁷ UNICEF, INSPIRE, INSPIRE, Sedam strategija za okončanje nasilja nad djecom, 2016.

¹⁴⁸ *Preventing and Responding to Violence Against Children and Adolescents Theory of Change*, 2017.

- Uključivanje istaknutih javnih ličnosti u aktivnosti prevencije i podizanja svijesti i promjene društvenih normi.
- Pripremanje i sprovođenje nacionalne kampanje za nultu toleranciju prema vršnjačkom nasilju/nasilju među djecom.
 - Uspostavljanje veb stranica s relevantnim informacijama o prepoznavanju i prijavljivanju međuvršnjačkog nasilja.
 - Uključivanje privatnog sektora u aktivnosti prevencije i podizanja svijesti i promjena normi ponašanja.

1.2 Operativni cilj: Stvaranje bezbjednog okruženja kod kuće, u predškolskom i školskom obrazovanju, društvu i onlajn okruženju i jačanje otpornosti djece

Aktivnosti:

- Podrška realizaciji projekata za osnaživanje djece i mladih na konkursima u oblasti kulture.
 - Kreiranje i objavljivanje namjenskih konkursa podrške za razvoj kulture djece i mladih.
 - Utvrđivanje dodatnih kriterijuma afirmacije stvaralaštva za djecu i mlade na drugim konkursima MKM.
- Analiza i evaluacija rezultata u okviru implementacije projekta „Škola bez nasilja“.
 - Predlaganje programa za prevenciju nasilja nad djecom u školama na bazi dobijenih rezultata i preporuka analize i evaluacije.
- Realizacija istraživanja s preporukama o planiranju programa za bezbjednost djece.
 - Realizacija istraživanja o riziku, obimu i uticaju seksualnog zlostavljanja djece i onlajn nasilja u Crnoj Gori – Rezultati „Disrupting Harm“ istraživanja.
 - Predlaganje programa i usluga za poboljšanje bezbjednosti djece na bazi preporuka istraživanja.
 - Uspostavljenje veb-sajt platforme za prijavljivanje nepriličnog sadržaja s interneta koja je dio mreže međunarodne platforme istog sadržaja (INHOPE).
- Osnaživanje i razvijanje programa/usluga podrške u svim jedinicama lokalne samouprave za prevenciju nasilja nad djecom.
 - Izrada analize potreba lokalne zajednice u vezi s programima/uslugama podrške.
 - Razvijanje pilot programa/usluga.
 - Pilotiranje pilot programa/usluga u izabranim regionima.
- Osnaživanje i razvijanje programa i usluga podrške djeci i porodicama kroz usluge savjetovanja, intenzivne podrške s porodicom i zajednicom.
 - Izrada analiza potreba lokalne zajednice u vezi s programima i uslugama podrške.
 - Razvijanje pilot programa i usluga kroz baze identifikovanih potreba.
 - Podrška unapređivanja rada i promocije SOS linija za podršku djeci i roditeljima.
- Sprovođenje programa za podršku pozitivnom roditeljstvu.
 - Povećanje uključenosti očeva i pripadnika ranjivih grupa u program Brižne porodice.

- Osnaživanje roditelja, staratelja i hranitelja preko unapređivanja znanja o pravima djeteta, pozitivnom disciplinovanju djece, vršnjačkom nasilju/nasilju među djecom u predškolskim ustanovama, osnovnim i srednjim školama, lokalnim samoupravama i postojećim školama roditeljstva.
- Kreiranje programa za prevenciju vršnjačkog nasilja/nasilja među djecom u onlajn prostoru i jačanje otpornosti djece u svim školama.
 - Implementiranje programa socioemocionalnog razvoja učenika „Moje vrijednosti i vrline“ u sve škole.
 - Razvijanje i pilotiranje dodatnih programa.
- Sprovođenje preventivnih programa i usluga unapređivanje znanja o prevenciji od štetnih praksi kao što su ugovoreni dječji brakovi i dječje prosjačenje u svim porodicama, posebno među romskom populacijom.
 - Razvijane programa edukacije u cilju prevencije ranih, ugovorenih i prinudnih brakova i dječjeg prosjačenja.
 - Sprovođenje obuka romskih medijatora, nevladinih organizacija i stručnih edukativnih službi na lokalnom nivou.
 - Implementiranje i pilotiranje programa i usluga za sprečavanje ranih, ugovorenih i prisilnih brakova i dječjeg prosjačenja na lokalnom nivou.
 - Podrška postojećim i osnivanje dodatna 2 dnevna boravka za djecu u riziku od dječjih brakova i dječjeg prosjačenja.
- Razvijanje programa i usluga za rad s djecom u riziku i prevenciju da djeca dođu u sukob sa zakonom.
 - Sprovođenje analiza preventivnih programa i komparativna analiza dobre prakse zemalja EU.
 - Razvijanje usluga i programa na centralnom i lokalnom nivou baziranih na preporukama iz analize dobre prakse.
 - Uspostavljanje 3 dnevna boravka za djecu u riziku.
- Razvijanje kvalitetnih programa za postpenalnu pomoć i programa za djecu u sukobu sa zakonom.
 - Sprovođenje analiza dobrih praksi u EU za postpenalnu pomoć i programa za djecu u sukobu sa zakonom.
 - Razvijanje programa na centralnom i lokalnom nivou baziranih na preporukama iz analize dobre prakse.
- Podrška NVO u razvijanju i primjeni programa i usluga koje dovode do prevencije nasilja.
- Procjena kapaciteta i resursa za pomoć djeci s poremećajima mentalnog zdravlja, neurorazvojnim poremećajima i zloupotrebom supstanci od strane zdravstvenog sistema.
 - Uspostavljanje specijalizovane zdravstvene ustanove za sprovođenje mjere upućivanja u nju u skladu sa Zakonom o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku.

- Izrada analize za procjene kapaciteta i resursa za pomoć djeci s poremećajima mentalnog zdravlja, neurorazvojnim poremećajima i zloupotrebom supstanci od strane zdravstvenog sistema.
- Programi i protokoli razvijeni na centralnom i lokalnom nivou.

2.1 Operativni cilj: Unapređivanje normativnih okvira za bavljenje pitanjima nasilja i zaštite djece, u skladu s međunarodnim standardima

Aktivnosti:

- Iniciranje promjene Zakona o upravnom postupku da bi se omogućilo da djeca postanu stranke u postupku.
- Ažuriranje Standardnih operativnih procedura za postupanje s djecom migranata i strancem sa odobrenom međunarodnom zaštitom i žrtava trgovine ljudima.
- Ažuriranje smjernica u slučajevima dječjih brakova. Smjernice su izrađene od strane Ministarstva unutrašnjih poslova.
- Uspostavljanje registra lica osuđenih za krivična djela protiv polne slobode, učinjena nad djecom.

2.2 Operativni cilj: Unapređivanje kapaciteta stručnjaka i institucija za prevenciju, mehanizama za prijavljivanje i usluge podrške za odgovor na nasilje u svim sektorima

Aktivnosti:

- Edukacija zaposlenih u medijima u cilju unapređivanja kvaliteta izvještavanja o djeci.
- Edukacija za jačanje kapaciteta profesionalaca u primjeni Standardne operativne procedure za međusektorsku saradnju u radu s djecom žrtvama nasilja i iskorištavanja za poboljšanje identifikacije prijavljivanje, stručna procjena bezbjednosti djece, podrška djeci žrtvama svih formi nasilja, uključujući i onlajn nasilje nad djecom prema uzrastu.
- Povećanje kapaciteta i resursa za pružanje psihosocijalne pomoći i podrške djeci žrtvama preko partnerstva s pružaocima usluga iz privatnog i civilnog sektora na lokalnom nivou.
 - Kreiranje novih partnerstava s pružaocima usluga iz privatnog i civilnog sektora na lokalnom nivou.
 - Organizovanje obuka za psihologe i socijalne radnike za pružanje psihosocijalne pomoći i podrške djeci žrtvama.
- Unapređivanje uslova za zbrinjavanje djece žrtava nasilja.
 - Uspostavljanje centra hraniteljstva.
 - Razvijanje pravilnika o radu centra hraniteljstva.
- Proširivanje usluge „pomoć u kući“ za djecu čiji roditelja nijesu u stanju da se o njima staraju na teritoriji cijele Crne Gore.
- Uspostavljanje usluga svratišta i dnevnih boravaka.
- Uspostavljanje i operacionalizacija usluga Barnahus, Dječja kuća, za djecu žrtve nasilja.

- Izrada „Mape puta“ s definisanjem izmjene propisa, protokola i standardnih operativnih procedura za rad profesionalca u Barnahus i promovisanje multisektorskog pristupa, identifikovanje potrebnih obuka i profila stručnjaka za rad po Barnahus model usluzi.
- Izmjena zakonskih propisa, izrada pravilnika za rad Barnahusa.
- Obuka profesionalaca koji rade u Barnahusu za rad s djecom, prilagođen djetetu.
- Jačanje kapaciteta stručnjaka za multisektorski rad s djecom migrantima i strancem sa odobrenom međunarodnom zaštitom preko obuke na osnovu Standardnih operativnih procedura za postupanje s djecom migranata i strancem sa odobrenom međunarodnom zaštitom, te žrtvama trgovine ljudima.
- Jačanje kapaciteta advokata preko obuke za obezbjeđivanje efikasne pravne zaštite djece u kontaktu sa zakonom (krivični i građanski postupak) primjenom zakonske regulative i međunarodnim standardima pravosuđa po mjeri djeteta.
- Promovisanje primjene alternativnih naloga za djecu u sukobu sa zakonom, shodno Zakonu o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku.
- Jačanje kapaciteta stručnjaka iz centara socijalnog rada za primjenu Haške konvencije za međunarodnu zaštitu djece.
- Jačanje kapaciteta stručnjaka za obezbjeđivanje adekvatnog prihvatanja, tretmana i zaštitu djece žrtava trgovine ljudima u skloništu za djecu.
- Jačanje kapaciteta profesionalaca iz sistema obrazovanja za primjenu Smjernica za postupanje slučajeva nasilja u školama.
- Jačanje kapaciteta Tima za odgovor na sajber incidente u Crnoj Gori, kada je u pitanju onlajn nasilje nad djecom.
 - Jačanje kapaciteta zdravstvenih profesionalaca za primjenu Smjernica za postupanje pružalaca zdravstvenih usluga u cilju zaštite djece i adolescenata od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, kao i za rad u specijalizovanoj zdravstvenoj ustanovi za djecu sa akutnim psihijatrijskim problemima.
- Jačanje i razvijanje kapaciteta i savjetova lišta za tretman i psihosocijalnu pomoć djeci žrtvama zlostavljanja i zanemarivanja i njihovim porodicama u okviru Centra za mentalno zdravlje ili u okviru odjeljenja za psihijatriju u opštoj bolnici – kroz obuke.

2.3 Operativni cilj: Uspostavljanje sistema za prikupljanje podataka, monitoring, evaluaciju i istraživanje.

Akrivnosti:

- Unapređivanje standardizovanih indikatora u okviru nacionalnog sistema za prikupljanje i analizu podataka o nasilju nad djecom, uključujući i djecu migrante.
 - Revidiranje okvira postojećih indikatora za sve vrste nasilja.
- Unapređivanje sistema obavezne registracije u elektronskom zdravstvenom sistemu i procedure za postupanje u slučaju nasilja nad djecom.
- Unapređivanje sistema elektronskog prijavljivanja podataka o slučajevima nasilja nad djecom u obrazovnom sistemu.

- Izrađeni modul za prijavljivanje slučajeva nasilja nad djecom u elektronskom zdravstvenom sistemu.
- Pripremljen napredni obrazac za prikupljanje podataka prema primljenim preporukama.
- Implementiranje istraživanja i analiza sudske prakse u slučajevima nasilja nad djecom.

Vizija: Crnogorsko društvo bez nasilja nad djecom

UTICAJ: Sva djeca odrastaju bez prisustva nasilja, a djeci koja dožive nasilje pružena je adekvatna njega i briga i pristup pravdi

Strateški cilj 1: Do 2029. godine, dječaci i djevojčice su osnaženi da ostvaruju svoja prava i djeluju kao aktivni subjekti da bi živjeli bez nasilja, u podržavajućim i rodno pravičnim porodicama i društvu

Strateški cilj 2: Do 2029. godine, unaprijeđena prevencija, zaštita i odgovor na sve oblike nasilja nad djecom u svim sektorima

Operativni cilj 1.1: Pokretanje promjena društvenih normi i ponašanja kojima se odobrava i podstiče rodna neravnopravnost i nasilje nad djecom

Operativni cilj 1.2: Stvaranje bezbjednog okruženja – kod kuće, u predškolskom i školskom obrazovanju, društvu i onlajn okruženju – i jačanje otpornosti djece osnaživanjem

Operativni cilj 2.1: Unapređivanje normativnih okvira za rješavanje pitanja nasilja i zaštite djece, u skladu sa međunarodnim standardima

Operativni cilj 2.2: Unapređivanje kapaciteta stručnjaka i institucija za prevenciju, mehanizama za izvještavanje i usluge podrške za odgovor na nasilje u svim

Operativni cilj 2.3: Uspostavljen sistem za prikupljanje podataka, monitoring, evaluaciju i istraživanje

Mjere i aktivnosti u vezi sa OP1

Mjere i aktivnosti u vezi sa OP2

Mjere i aktivnosti u vezi sa OP3

Mjere i aktivnosti u vezi sa OP4

Mjere i aktivnosti u vezi sa OP5

Faktori koji omogućavaju: ljudski kapaciteti, finansijska sredstva, usmjeravanje i upravljanje, partnerstvo, upravljanje podacima
Sistemi ZA ZAŠTITU DJECE KOJI UZIMAJU U OBZIR RIZIKE i VEĆI STEPEN SVIJEŠTI o nasilju kao problemu javnog zdravlja/ljudskih prava; DRUŠTVENE NORME u većoj mjeri podržavaju rodnu ravnopravnost i život bez nasilja i diskriminacije

MIŠLJENJA I GLASOVI DJECE

Nedostatak specijalizovanih usluga za djecu s problemima na planu mentalnog zdravlja i ponašanja; Nedostatak zakona kojima se zabranjuje i kriminalizuje dječji brak, dječji rad, upozorava društvo na osuđene pedofile i onemogućava osuđenim počiniocima nasilja nad djecom da rade s djecom; Nedostatak usluga dječje zaštite i zdravstvene podrške za djecu u cilju boljeg oporavka i reintegracije; Alternative lišenju slobode djece u sukobu sa zakonom; Stigma koja prati djecu žrtve i svjedoke; Nedostatak sistema za koordinaciju i slabe veze između sistema pravosuđa i usluga socijalne i dječje zaštite; Nedostatak volje da se eliminiše institucionalizacija djece.

Ograničeni ljudski i tehnički kapaciteti stručnih radnika koji rade s djecom žrtvama nasilja; Nedostatak svijesti i znanja o nasilju nad djecom kod stručnih radnika; Nedostatak programa za rješavanje pitanja vršnjačkog nasilja; Nedostatak zajedničkog i jedinstvenog sistema za razmjenu podataka između ministarstava i različitih institucija; Nedostatak čvrstih pokazatelja (naročito populacionih podataka) u svrhu podizanja nivoa svijesti o nasilju; Nedostatak programa kojima se sveobuhvatno rješava onlajn nasilje.

Socijalne, ekonomske i rodne nejednakosti i diskriminacija ranjivih grupa; Nedostatak angažmana zajednice i mladih za zaštitu prava djeteta; Nedostatak svijesti, informacija i vještina o pravima, nasilju, zdravim vezama i načinima da se zatraži pomoć; Nedovoljno bezbjednih okruženja i zaštite životne sredine; Nedostatak podrške za prevazilaženje izazova adolescencije i bezbjednog prelaska u odraslo doba, uključujući usluge za bolje seksualno i reproduktivno zdravlje; Prepreke obrazovanju i programi životnih vještina/zarađivanja za život; Smetnje u razvoju, pripadnost manjinama i neravnoteža moći; Vršnjačko nasilje/nasilje među djecom i nedostatak informacija.

Pretpostavke

Postoji politička volja za rješavanje pitanja dječjih prava

Pretpostavke

Postoji puna saradnja na centralnom i lokalnom nivou;

Volja uključenih aktera da unaprijeđe prava djeteta;

Promjena društvenih stavova donosilaca odluka koja donosi manju stigmatizaciju djece

Dostupnost budžetskih sredstava za prevenciju i borbu protiv nasilja nad

Pretpostavke

Posvećenost relevantnih aktera i donatora uključivanju u prevenciju i borbu protiv nasilja nad djecom;

Volja relevantnih aktera da se uskladi zakonodavstvo sa međunarodnim standardima, da se unaprijeđe institucionalni kapaciteti i multisektorski rad i koordinacija

8. Akcioni plan i budžet za dvogodišnji period

Pregled indikatora učinka po operativnim ciljevima

Indikator učinka	Bazna vrijednost	Ciljna vrijednost na polovini sprovođenja strateškog dokumenta	Finalna vrijednost	Izvor (detaljna metodologija je sadržana u pasošima dokumenata)
Operativni cilj 1.1: Podizanje svijesti i promjena društvenih normi koje odobravaju i podstiču nasilje nad djecom, naročito ranjivim grupama djece				
% majki/lica koja brinu o djetetu koje smatraju da je fizičko kažnjavanje neophodno	10% (2018.)	7% (2027.)	5% (2029.)	MICS, 2018. godine ¹⁴⁹
Operativni cilj 1.2: Stvaranje bezbjednog okruženja kod kuće, u predškolskom i školskom obrazovanju, društvu i onlajn okruženju i jačanje otpornosti djece.				
% djece starosti 1–14 godina koja su tokom mjeseca koji je prethodio istraživanju pretrpjela emocionalno ili fizičko nasilje kao oblik kažnjavanja	66% (2018.)	60%	56%	MICS, 2018. godina
% školske djece svjedočilo nasilju u svojoj školi	43% (2018.) 17% (2018.)	40% 17%	37% 14%	Zavod za školstvo ¹⁵⁰
Operativni cilj 2.1: Unapređivanje normativnih okvira za bavljenje pitanjima nasilja i zaštite djece, u skladu s međunarodnim standardima				

¹⁴⁹ Istraživanje višestrukih pokazatelja (MICS) koje su sproveli MONSTAT i UNICEF 2018. god.

¹⁵⁰ Zoran Lalović, Nasilje u školama – Istraživanje zastupljenosti i pojavnih oblika nasilja u školama u Crnoj Gori tokom 2022–2023. školske godine, Zavod za školstvo, 2023.

% romskih djevojčica i dječaka uzrasta 15–19 godina trenutno u braku ili u zajednici (razvrstano po polu)	32,5% (2018.) 15,8% (2018.)	20% (2018.) 10% (2018.)	16% (2018.) 7,5% (2018.)	MICS
Operativni cilj 2.2: Unapređivanje kapaciteta stručnjaka i institucija za prevenciju, mehanizama za prijavljivanje i usluge podrške za odgovor na nasilje u svim sektorima				
Broj djece koja su dobila cjelokupnu multisektorsku uslugu kroz Barnahus	0 (2025.)	0 (2027.)	6 (2029.)	Izveštaj Ministarstva socijalnog staranja, brige o porodici i demografije
Operativni cilj 2.3: Uspostavljanje sistema za prikupljanje podataka, monitoring, evaluaciju i istraživanje				
Sistem praćenja nasilja nad djecom zasnovan na sektorskim indikatorima	Nepovezan sistem i nestandardizovani indikatori, oslanjanje na primarno prikupljanje podataka ad hoc istraživanjima (2025.)	Nepovezan sistem i nestandardizovani indikatori, oslanjanje na primarno prikupljanje podataka ad hoc istraživanjima (2027.)	Uspostavljeni funkcionalni kroz sektorski sistem izvješavanja zasnovan na mjerljivim indikatorima (2029.)	Izveštaj Ministarstva socijalnog staranja, brige o porodici i demografije

Strateški cilj 1: Do 2029. godine, dječaci i djevojčice su osnaženi da ostvaruju svoja prava i djeluju kao aktivni subjekti kako bi živjeli bez nasilja, u porodici i društvu

Operativni cilj 1.1: Podizanje svijesti i promjena društvenih normi koje odobravaju i podstiču nasilje nad djecom, naročito ranjivim grupama djece

Indikatori učinka	Bazna vrijednost	Ciljna vrijednost na polovini sprovođenja strateškog dokumenta	Finalna vrijednost	Izvor

% majki/lica koja brinu o djetetu koje smatraju da je fizičko kažnjavanje neophodno		10%	7%	5%	MICS, 2018. godine	
Aktivnost	Indikator rezultata	Nadležne institucije ¹⁵¹	Datum početka	Planirani datum završetka	Planirana sredstva	Izvor finansiranja
1.1.1 Podizanje svijesti javnosti o rodnoj ravnopravnosti i rodno uslovljenim različitim vidovima nasilja u porodici kroz sprovođenje kampanja i obuka u sistemu socijalne zaštite, obrazovnom sistemu, policiji i NVO sektoru	<p>Pripremljena i sprovedena nacionalna kampanja informisanja i podizanja svijesti javnosti i sprivedene obuke</p> <p>Javnost informisana putem elektronskih i štampanih medija, tribina i publikacija o razmjerama i posljedicama rodno zasnovanog nasilja u porodici nad djecom.</p> <p>Pripremljeni i podijeljeni video informativni materijali.</p> <p>Uključene istaknute javne ličnosti u aktivnosti.</p>	ZZSD, MSSD, MZ, MPNI, NVO	II kvartal 2026.	IV kvartal 2026.	30.000,00	Donatorska (EU fondovi) i budžetska sredstva
1.1.2 Promovisanje nenasilnog vaspitanja i jačanje	Pripremljena i sprovedena nacionalna kampanja informisanja i	ZZSD, MSSD, MZ, MPNI, NVO	I kvartal 2026.	IV kvartal 2026.	25.000,00	Donatorska i budžetska sredstva

¹⁵¹ Kada je više institucija određeno da bude nadležno za aktivnosti, prva pomenuta se smatra nosiocem, a ostale partnerima.

<p>pozitivnih roditeljskih praksi i vještina kroz kampanje i obuke u sistemu socijne zaštite, obrazovnom sistemu, policiji i NVO sektoru</p>	<p>podizanja svijesti javnosti i sprovedene obuke</p> <p>Javnost informisana putem elektronskih i štampanih medija, tribina i publikacija o razmjerama i posljedicama nasilja i značaju borbe protiv nasilja nad djecom.</p> <p>Pripremljeni i dijeljeni video informativni materijali.</p> <p>Istaknute javne ličnosti uključene u aktivnosti.</p>					
<p>1.1.3 Sprovedenje nacionalne kampanje za prevenciju vršnjačkog nasilja/nasilja među djecom.</p>	<p>Pripremljena i sprovedena nacionalna kampanja za mirno rješavanje sporova među vršnjacima.</p> <p>Djeca i njihovo mišljenje uključeni u kampanju.</p> <p>Uspostavljena veb stranica s relevantnim informacijama o prepoznavanju i prijavljivanju</p>	<p>MPNI, MZ, MSSD, ZZSD, NVO</p>	<p>IV kvartal 2025.</p>	<p>IV kvartal 2026.</p>	<p>25.000,00</p>	<p>Donatorska sredstva i budžet</p>

	međuvršnjačkog nasilja. Pripremljeni i podijeljeni video informativni materijali.					
Operativni cilj 1.2: Stvaranje bezbjednog okruženja kod kuće, u predškolskom i školskom obrazovanju, društvu i onlajn okruženju i jačanje otpornosti djece						
Indikatori učinka		Bazna vrijednost	Ciljna vrijednost na polovini sprovođenja strateškog dokumenta	Finalna vrijednost	Izvor	
% djece starosti 1–14 godina koja su tokom mjeseca koji je prethodio istraživanju pretrpjela emocionalno ili fizičko nasilje kao oblik kažnjavanja		66%	60%	56%	MICS, 2018. godina	
% školske djece svjedočilo nasilju u svojoj školi		43% 17%	40% 17%	37% 14%	Zavod za školstvo¹⁵²	
Aktivnosti	Indikator rezultata	Nadležne institucije		Datum početka	Planirani datum završetka	Planirana sredstva Izvor finansiranja
1.2.1 Podrška realizaciji projekata za djecu i mlade na konkursima u oblasti kulture.	Realizovan namjenski konkurs podrške za razvoj kulture djece i mladih – broj sufinansiranih projekata (minimum 30).	Ministarstvo kulture i medija (MKM)		III kvartal 2025.	IV kvartal 2025.	150.000,00 eura Budžetska sredstva

¹⁵²Zoran Lalović, Nasilje u školama – Istraživanje zastupljenosti i pojavnih oblika nasilja u školama u Crnoj Gori tokom 2022–2023. školske godine, Zavod za školstvo, 2023.

	Utvrđen dodatni kriterijum afirmacije stvaralaštva za djecu i mlade na drugim konkursima MKM – broj sufinansiranih projekata (minimum 15).		I kvartal 2025.	II kvartal 2025.	75.000,00 eura	
1.2.2 Sprovesti analizu i evaluaciju realizacije projekta „Škola bez nasilja.“	<p>Analiza i evaluacija programa sprovedena.</p> <p>Shodno Analizi, predloženi programi za prevenciju nasilja nad djecom u školama kroz baze dobijenih rezultata i preporuka analize i evaluacije.</p>	MPNI	IV kvartal 2025.	II kvartal 2026.	10.000,00 eura	Budžetska sredstva i donatorska sredstva
1.2.3 Realizacija istraživanja s preporukama o planiranju programa za bezbjednost djece.	Realizovano istraživanje o riziku, obimu i uticaju viktimizacije seksualnog zlostavljanja djece onlajn putem u Crnoj Gori – Rezultati „Disrupting Harm“ istraživanja.	MSSD, MUP, MP, MZ i MPNI	II kvartal 2025.	II kvartal 2026.	600.000,00 eura	Donatorska sredstva i budžetska sredstva

	Preporuke istraživanja – predloženi programi i mehanizmi za poboljšanje bezbjednosti djece.	MP, MZ i MPNI	III kvartal 2026.	IV kvartal 2026.		
1.2.4 Osnajiti i razviti programe i usluge podrške u svim jedinicama lokalne samouprave za prevenciju nasilja nad djecom i usluge intenzivne stručne podrške porodicama	Izrađena analiza potreba lokalne zajednice u vezi s programima i uslugama podrške. Razvijena 3 pilot programa/usluge Pilotirana 3 pilot programa/usluge u 3 regiona.	ZZSZ, lokalna samouprava, Zajednica opština, NVO, MSSD, MPNI	II kvartal 2026.	IV kvartal 2026.	150.000,00 eura	Budžetska sredstva
1.2.7 Osnajivanje roditelja, staratelja i hranitelja preko unapređivanja znanja o pravima djeteta, pozitivnom disciplinovanju djece, vršnjačkom nasilju/nasilju među djecom u predškolskim ustanovama, osnovnim i srednjim školama, lokalnim samoupravama i postojećim	Implementirana po jedna radionica/tribina u svakoj školi i opštini.	MPNI, Zavod za školstvo, MLJMP, ZZSD, ZZSZ, lokalne samouprave i NVO	I kvartal 2025.	IV kvartal 2025.	30.000,00 eura	Budžetska sredstva

školama roditeljstva.						
1.2.8 Kreiranje programa za prevenciju vršnjačkog nasilja/nasilja među djecom u školama i onlajn prostoru i jačanje otpornosti djece u svim školama.	<p>Pogram socio-emocionalnog razvoja učenika „Moje vrijednosti i vrline“ implemetiran u sve škole.</p> <p>Razvijena dodatna 2 programa i pilotirana u 3 regiona.</p>	MPNI, ZZSD, MUP, Zavod za socijalnu i dječju zaštitu i Zavod za školstvo.	III kvartal 2025.	II kvartal 2026.	20.000,00eura	Donatorska i budžetska sredstva
1.2.9 Sprovođenje preventivnih programa za sprečavanje štetnih praksi, kao što su rani, ugovoreni i prinudni brakovi i dječje prosjačenje u svim porodicama, posebno među romskom populacijom.	<p>Pripremljeni program edukacije u cilju prevencije ranih, ugovorenih i prinudnih brakova i dječjeg prosjačenja za stručnjake u pet sektora.</p> <p>Sprovedena obuka romskih medijatora, nevladinih organizacija i stručnih edukativnih službi na lokalnom nivou.</p> <p>Implementirani i pilotirani programi za sprečavanje ranih, ugovorenih i prisilnih brakova i dječjeg</p>	MLJMP, MUP, pravosuđe, obrazovanje, policija, CSR, Zavod za socijalnu i dječju zaštitu i NVO	III kvartal 2025.	II kvartal 2026.	30.000,00 eura	Donatorska i budžetska sredstva

	prosjačenja u 3 pilot opštine.					
1.2.10 Razvijanje programa i usluga prevencije za rad s djecom u riziku da dođu u sukob sa zakonom.	<p>Urađena komparativna analiza dobre prakse zemalja EU i predložen program.</p> <p>Primjena predloženih programa na centralnom i lokalnom nivou.</p>	ZZSZ, MSSD, MPIN, MZ, MUP, MP, NVO i lokalna samouprava	IV kvartal 2025.	IV kvartal 2026.	50.000,00 eura	Budžetska i donatorska sredstva
1.2.11 Razvijanje programa za postpenalnu pomoć i programa za djecu u sukobu sa zakonom.	<p>Urađena analiza dobrih praksi u EU.</p> <p>Programi i protokoli razvijeni na centralnom i lokalnom nivou.</p>	ZZSZ, MP, UIKS, Zavod za zapošljavanje, Zavod za školstvo, MPIN, MZ, MUP, NVO i lokalna samouprava	III kvartal 2025.	III kvartal 2026.	50.000,00 eura	Budžet i donatorska sredstva
1.2.12 Obezbeđivanje podrške NVO u razvijanju i primjeni programa koji dovode do prevencije nasilja.	<p>Javni konkurs za finansiranje projekata i programa NVO za razvijanje i primjenu programa koji dovode do prevencije nasilja otvoren.</p> <p>Grantovi dodijeljeni za najmanje 10 NVO.</p>	MSSD, MPNI, MZ i NVO	IV kvartal 2025.	IV kvartal 2026.	100.000,00 eura	Budžetska sredstva

1.2.13 Procjena kapaciteta i resursa za pomoć djeci s poremećajima mentalnog zdravlja, neurorazvojnim poremećajima i zloupotrebom supstanci od strane zdravstvenog sistema. ¹⁵³	-Izrada analize za procjene kapaciteta i resursa za pomoć djeci s poremećajima mentalnog zdravlja, neurorazvojnim poremećajima i zloupotrebom supstanci od strane zdravstvenog sistema. - Programi i protokoli razvijeni na centralnom i lokalnom nivou.	MZ	I kvartal 2026.	IV kvartal 2026.	20.000,00 eura	Budžet i donatorska sredstva
1.2.14 Obezbeđivanje specijalnog tretmana djece koja su počinila krivična djela u okviru zdravstvenog sistema, u skladu sa čl. 28 Zakona o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku.	- Obezbeđivanje specijalizovanog tretmana	MZ	IV kvartal 2025.	IV kvartal 2026.	30.000,00 eura	Budžetska i donatorska sredstva

Strateški cilj 2: Do 2029. godine, unapređivanje prevencije i zaštite sve djece od svih oblika nasilja u svim sektorima

Operativni cilj 2.1: Unapređivanje normativnih okvira za bavljenje pitanjima nasilja i zaštite djece, u skladu s međunarodnim standardima

¹⁵³ [ICD-11 for Mortality and Morbidity Statistics \(who.int\)](https://www.who.int/standards/classifications/icd-11)

Indikatori učinka		Bazna vrijednost	Ciljna vrijednost na polovini sprovođenja	Finalna vrijednost	Izvor		
% romskih djevojčica i dječaka uzrasta 15–19 godina trenutno u braku ili u zajednici (razvrstano po polu)		32,5%	20%	16%	MICS ¹⁵⁴		
		15,8%	10%	7,5%			
Aktivnost	Indikator rezultata	Nadležne institucije		Datum početka	Planirani datum završetka	Planirana sredstva	Izvor finansiranja
2.1.1 Inicirati promjene Zakona o upravnom postupku da bi se omogućilo da djeca postanu stranke u postupku.	Izraditi analizu potrebe za izmjenama i dopunama Zakona o upravnom postupku. Izraditi predlog izmjena i dopuna Zakona o upravnom postupku.	MJU		III kvartal 2025.	II kvartal 2026.	10.000,00 eura	Budžetska sredstva
2.1.2 Ažurirati Standardne operativne procedure (SoP) za postupanje s djecom migranata i strancem sa odobrenom međunarodnom zaštitom i žrtava trgovine ljudima.	SoP ažurirani i diseminirani u sve relevantne institucije.	MUP, ZZSD, NVO, MZ, MPNI		III kvartal 2025.	II kvartal 2026.	10.000,00 eura	Budžetska i donatorska sredstva
2.1.3 Ažurirati smjernice u slučajevima dječjih brakova koje su izrađene od strane Ministarstva	Smjernice ažurirane i diseminirane u sve relevantne institucije.	MUP, MSSD, MLJMP, MUP		IV kvartal 2025.	II kvartal 2026.	20.000,00 eura	Budžetska sredstva

¹⁵⁴ Istraživanje višestrukih pokazatelja (MICS) koje su sproveli MONSTAT i UNICEF 2018. god.

unutrašnjih poslova.	Organizovati obuke o primjeni smjernica. Najmanje 2 obuke sa 60 učesnika.					
2.1.4 Izraditi Mapu puta s definisanjem izmjene propisa, protokola i standardnih operativnih procedura za rad profesionalaca u Barnahusu.	Inicirati izmjene zakonskih i podzakonskih akata i propisa potrebnih za uspostavljanje usluge Barnahus. Izrada pravilnika za rad Barnahusa.	MSSD, MPNI, MZ, MUP, MP i NVO	IV kvartal 2025.	IV kvartal 2026.	25.000,00 eura	Budžetska i donatorska (EU fondovi) sredstva

Operativni cilj 2.2: Unapređivanje kapaciteta stručnjaka i institucija za prevenciju, mehanizama za prijavljivanje i usluge podrške za odgovor na nasilje u svim sektorima

Indikatori učinka		Bazna vrijednost	Ciljna vrijednost na polovini sprovođenja	Finalna vrijednost	Izvor		
Broj djece koja su dobila cjelokupnu multisektorsku uslugu kroz Barnahus		0	0	6	Izveštaj Ministarstva socijalnog staranja, brige o porodici i demografije		
Aktivnost	Indikator rezultata	Nadležne institucije		Datum početka	Planirani datum završetka	Planirana sredstva	Izvor finansiranja
2.2.1 Sprovođenje edukacije za zaposlene u medijima u cilju unapređivanja kvaliteta izvještavanja o djeci.	Broj obuka na kojima su zaposleni u medijima stekli dodatno znanje i iskustva o etičkom izvještavanju o djeci (minimum dvije). Broj zaposlenih u medijima – polaznika obuka (minimum 60).	Ministarstvo kulture i medija (MKM), Agencija za audiovizuelne usluge (AEM) i NVO		III kvartal 2025.	IV kvartal 2025.	15.000,00 eura	Budžetska i donatorska sredstva

<p>2.2.2 Sprovedenje edukacija za jačanje kapaciteta profesionalaca u primjeni SoP: poboljšanje identifikacije, prijavljivanja, stručna procjena bezbjednosti djece, podrška djeci žrtvama svih formi nasilja, uključujući i onlajn nasilje nad djecom prema uzrastu.</p>	<p>Broj obuka na kojima su zaposleni u 5 relevantnih sektora (obrazovanje, socijalni rad, zdravstvo, pravosuđe, policija) stekli znanje –minimum 3.</p> <p>Broj zaposlenih – polaznika obuka (minimum 80 u svih 5 sektora).</p>	<p>ZZSD, MSSD, MUP, NVO, MZ, MPNI, Centar za obuku i sudstvu i državnom tužilaštvu i Zavod za školstvo</p>	<p>I kvartal 2025.</p>	<p>IV kvartal 2025.</p>	<p>10.000,00 eura</p>	<p>Budžetska i donatorska sredstva</p>
<p>2.2.3 Povećanje kapaciteta i resursa za pružanje psihosocijalne pomoći i podrške djeci žrtvama preko partnerstva s pružaocima usluga iz civilnog sektora na lokalnom nivou.</p>	<p>Kreirana najmanje 4 partnerstva s pružaocima licenciranih usluga psihosocijalne pomoći i podrške djeci žrtvama iz civilnog sektora na lokalnom nivou.</p> <p>Kapaciteti i resursi za pružanje psihosocijalne pomoći i podrške djeci žrtvama povećani.</p>	<p>MSSD, NVO i lokalna samouprava</p>	<p>IV kvartal 2025.</p>	<p>IV kvartal 2026.</p>	<p>40.000,00 eura</p>	<p>Budžetska sredstva</p>
<p>2.2.4 Unapređivanje uslova za zbrinjavanje djece žrtava</p>	<p>Unaprijeđeni uslovi za zbrinjavanje</p>	<p>MSSD, NVO, MZ i MPNI</p>	<p>III kvartal 2025.</p>	<p>Do kraja projekta</p>	<p>50.000,00 eura</p>	<p>Budžetska i donatorska sredstva</p>

nasilja kroz uspostavljanje centara za hraniteljstvo i usvojenje.	djece žrtava nasilja. Uspostavljen centar za hraniteljstvo i usvojenje. Pripremljen pravilnik rada centra za hraniteljstvo i usvojenje.					
2.2.5 Proširivanje usluge „pomoć u kući“ za djecu čiji roditelji nijesu u stanju da se o njima staraju na teritoriji cijele Crne Gore.	Usluga proširena i dostupna u polovini opština na teritoriji Crne Gore.	MSSD i NVO	II Kvartal 2025.	IV kvartal 2025.	60.000,00 eura	Budžetska sredstva
2.2.6 Uspostavljanje usluga svratišta i dnevnih boravaka.	Otvorena i funkcionalna svratišta i dnevni boravci u 2 opštine.	MSSD, lokalne samouprave i NVO	IV kvartal 2025.	Završetak projekta	150.000,00 eura	Budžet i donatorska sredstva
2.2.7 Uspostavljanje usluga Barnahus (Dječja kuća) za djecu žrtve nasilja.	Uspostavljena i funkcionalna Barnahus usluga u Podgorici za cijelu Crnu Goru.	MSSD/MP/Državno tužilaštvo/Vrhovni sud/MUP/MZ/MUP, NVO i MPNI	IV kvartal 2025.	Završetak projekta	450.000,00 eura	Budžetska sredstva
2.2.8 Izgradnja kapaciteta stručnjaka iz Barnahusa za postupanje i rad s djecom koja su žrtve krivičnih djela na djeci	Pripremljeni specijalizovani programi obuke za profesionalce. Realizacija programa za profesionalce koji	Centar za obuku u sudstvu, Vrhovnom državnom tužilaštvu, MP, MSSD i MUP, NVO, MZ i MPNI	IV kvartal 2025.	IV kvartal 2026.	50.000,00 eura	Budžetska i donatorska (EU fondovi) sredstva

prilagođen način.	rade u Barnahusu.					
2.2.9 Jačanje kapaciteta stručnjaka za multisektorski rad s djecom migrantima i strancem sa odobrenom međunarodnom zaštitom na osnovu Standardne operativne procedure za postupanje sa djecom koja su odvojena od roditelja ili bez pratnje, sa posebnim akcentom na proaktivnu identifikaciju potencijalnih žrtava i žrtava trgovine ljudima	<p>Pripremljeni program obuke za profesionalce u svim sektorima.</p> <p>Profesionalci u svih 5 sektora su stekli znanje na obukama (minimum 3).</p> <p>Obučeno minimum 80 profesionalaca u svih pet sektora.</p>	ZZSD i MUP, MSSD, NVO, MZ, MPNI, Zavod za socijalnu i dječju zaštitu.	IV kvartal 2025.	IV kvartal 2026.	12.000,00 eura	Budžetska i donatorska sredstva
2.2.10 Jačanje kapaciteta stručnjaka iz centara za socijalni rad za primjenu odredbi UN Konvencije o pravima djeteta i Konvencije SE o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici kroz obuke	<p>Pripremljeni priručnik i program obuke za profesionalce iz centara za socijalni rad.</p> <p>Socijalni radnici stekli su znanje na obukama.</p> <p>Obučeno minimum 80 stručnih radnika.</p>	ZZSD	IV kvartal 2025.	IV kvartal 2026.	25.000,00 eura	Budžetska i donatorska sredstva

2.2.11 Jačanje kapaciteta za obezbjeđivanje adekvatnog prihvatanja, tretmana i zaštite djece žrtava u skloništu za trgovinu djecom.	Akreditovan i realizovan program obuke. Profesionalci su stekli znanje na minimum jednoj obuci. Obučeno minimum 20 profesionalaca.	MUP, MUP, NVO, MZ i ZZSD	IV kvartal 2025.	IV kvartal 2026.	15.000,00 eura	Budžetska sredstva
2.2.12 Jačanje kapaciteta advokata za obezbjeđivanje efikasne pravne zaštite djece žrtava svih vrsta nasilja i djece u sukobu sa zakonom primjenom zakonske regulative i pristupa prilagođenog djeci.	Pripremljeni/ revidirani programi obuke za advokate. Obučeno minimum 100 advokata.	Advokatska komora, Centar za obuku u sudstvu i državnom tužilaštvu	III kvartal 2025.	IV kvartal 2026.	25.000,00 eura	Budžetska i donatorska sredstva
2.2.13 Promovisanje primjene alternativnih naloga za djecu u sukobu sa zakonom, shodno Zakonu o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku	Realizovane 4 obuke za 120 stručnjaka iz pravosudnog Sistema o primjeni i promociji alternativnih naloga - Obuka za 50% medijatora koji postupaju s djecom u sukobu sa zakonom - 2 okrugla stola s predstavnicima pravosuđa o	Centar za obuku u sudstvu i tužilaštvu, MP, Centar za medijaciju	IV kvartal 2025.	II kvartal 2026.	50.000,00 eura	Budžetska sredstva

	promociji alternativnih naloga					
2.2.14 Jačanje kapaciteta nosilaca pravosudnih funkcija za obezbjeđivanje efikasne pravne zaštite djece u sukobu sa zakonom (u krivičnim i građanskim postupcima) primjenom zakonske regulative i međunarodnih standarda o pravosuđu po mjeri djeteta.	<p>Pripremljeni/ revidirani programi obuke za nosioce pravosudne funkcije.</p> <p>Obučeno minimum 100 nosilaca pravosudne funkcije.</p> <p>Obezbijeđeno prisustvo obukama sudija i tužilaca specijalizovanih za postupanje s djecom, iz svakog suda i tužilaštva</p>	Centar za obuku u sudstvu i državnom tužilaštvu	III kvartal 2025.	III kvartal 2026.	30.000,00 eura	Budžetska i donatorska sredstva
2.2.15 Jačanje kapaciteta profesionalaca iz obrazovnog sistema za primjenu Smjernica za postupanje u slučajevima nasilja u školama.	<p>Pripremljeni programi obuke za profesionalce iz obrazovnog sistema za primjenu Smjernica.</p> <p>Profesionalci stekli znanja na obukama (minimum 3).</p> <p>Obučeno minimum 100 profesionalaca.</p>	MPNI	IV kvartal 2025.	II kvartal 2026.	40.000,00 eura	Budžetska i donatorska sredstva
2.2.16 Jačanje kapaciteta jedinice MUP-a	Pripremljen program obuke.	MUP	IV kvartal 2025.	II kvartal 2026.	30.000,00 eura	Budžetska sredstva

– Tim za odgovor na sajber nasilje u Crnoj Gori, kada je u pitanju onlajn nasilje nad djecom.	Minimum polovina članova tima pohađala program obuke.					
2.2.17 Jačanje kapaciteta zdravstvenih profesionalaca za primjenu Smjernica za postupanje pružalaca usluga u cilju zaštite djece i adolescenata od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja.	Profesionalci stekli znanja na minimum 3 obuke. Obučeno minimum 100 profesionalaca.	MZ	IV kvartal 2025.	II kvartal 2026.	20.000,00 eura	Budžetska sredstva

Operativni cilj 2.3: Uspostavljanje sistema za prikupljanje podataka, monitoring, evaluaciju i istraživanje

Indikatori učinka		Bazna vrijednost	Ciljna vrijednost na polovini sprovođenja	Finalna vrijednost	Izvor		
Sistem praćenja nasilja nad djecom zasnovan na sektorskim indikatorima		Nepovezan sistem i nestandar dizovani indikatori, oslanjanje na primarno prikupljanje podataka ad hoc istraživanjima		Uspostavljeni funkcionalni međusektorski sistem izvještavanja zasnovan na mjerljivim indikatorima	Izveštaj: Ministarstva socijalnog staranja, brige o porodici i demografije		
Aktivnost	Indikator rezultata	Nadležne institucije		Datum početka	Planirani datum završetka	Planirana sredstva	Izvor finansiranja

2.3.1. Unapređivane i standardizacija indikatora u okviru nacionalnog sistema za prikupljanje i analizu podataka o nasilju nad djecom, uključujući i djecu migranata.	Pripremljen i revidiran okvir i metodologija praćenja indikatora za sve vrste nasilja.	MUP, MSSD, NVO, MZ, MPNI i MP	III kvartal 2025.	III kvartal 2026.	20.000,00 eura	Budžetska i donatorska sredstva
2.3.2 Unapređivanje sistema obavezne registracije u e-zdravlju i procedure za postupanje u slučaju nasilja nad djecom.	Kreirani modul za prijavljivanje slučajeva nasilja nad djecom u e-zdravlju.	MZ	III kvartal 2025.	II kvartal 2026.	20.000,00 eura	Budžetska i donatorska sredstva
2.3.3 Unapređivanje sistema elektronskog prijavljivanja nasilja nad djecom u obrazovnom sistemu.	Pripremljen napredni obrazac za prikupljanje podataka prema primljenim preporukama.	MPNI	III kvartal 2025.	III kvartal 2026.	20.000,00 eura	Budžetska i donatorska sredstva
2.3.4 Implementirati istraživanje i analizu sudske prakse u slučajevima nasilja nad djecom.	Istraživanje sudske prakse implementirano. Rezultati objavljeni javnosti.	Vrhovni sud, Vrhovno državno tužilaštvo	IV kvartal 2025.	II kvartal 2026.	20.000,00 eura	Budžetska i donatorska sredstva

9. Monitoring i evaluacija Strategije

U skladu s Metodologijom razvijanja politika, izrade i praćenja sprovođenja strateških dokumenata, Strategijom za prevenciju i zaštitu djece od nasilja za period 2025–2029. godine predviđen je sljedeći plan evaluacije i monitoringa: četiri godišnja izvještaja u implementaciji, jedna eksterna evaluacija.

Monitoring i godišnje izvještavanje

Monitoring se definiše kao redovni tekući proces prikupljanja i analiziranja podataka o ostvarivanju ciljeva i rezultata tokom implementacije aktivnosti. Monitoring je povezan sa Akcionim planom i vrši se na godišnjem nivou. Evaluacija će se prvenstveno koncentrisati na indikatore uspjeha.

Nacionalna strategija za prevenciju i zaštitu djece od nasilja za period 2025–2029. godine predviđa redovne sastanke i kvartalni i godišnji monitoring i naknadne aktivnosti u vezi s rezultatima i nivoima realizacije aktivnosti iz Akcionog plana. Kvartalni i godišnji monitoring će imati za cilj da provjeri da li planirane aktivnosti proizvode željeni efekat i da li se sprovedu planiranom dinamikom. Strategija predviđa četiri godišnja izvještaja o implementaciji.

Godišnji izvještaj će pripremati radna grupa koju će činiti predstavnici svih institucija relevantnih za implementaciju Strategije uz koordinaciju Ministarstva socijalnog staranja, brige o porodici i demografije. Godišnji izvještaj će razmatrati Savjet za prava djeteta. U slučaju da izvještaj ukaže na slabu dinamiku i učinak u implementaciji akcionih planova, radna grupa će, zajedno sa Savjetom za prava djeteta, pripremiti predlog za ažurnu implementaciju Akcionog plana.

Svaki kvartalni i godišnji izvještaj će sadržati sljedeće elemente: uvodni pregled najznačajnijih postignuća i izazova, informacije o napretku u ostvarivanju operativnih ciljeva (analitički pregled načina na koji su sprovedene aktivnosti doprinijele napretku u ostvarivanju ciljeva, primjeri dobre prakse, izazovi), izvještajnu tabelu sa sprovedenim aktivnostima i preporuke. Samo završni izvještaj će se fokusirati na indikatore učinka.

Evaluacija

U Metodologiji razvijanja politika, izrade i praćenja sprovođenja strateških dokumenata, evaluacija se definiše kao sistematična i objektivna „procjena tekućeg ili završenog projekta, programa ili politike, njegovog dizajna, implementacije i rezultata.“ Kad su u pitanju ciljevi evaluacije – „utvrditi relevantnost i ispunjenje ciljeva, efikasnost razvoja, djelotvornost, uticaj i održivost.“ Nakon implementacije Strategije biće sprovedena završna evaluacija koju će voditi eksterni evaluator. Završna evaluacija će se uraditi u odnosu na metodologiju sadržanu u tabeli s indikatorima uspjeha u posljednjoj godini implementacije Strategije, a zasnivaće se, pored godišnjih izvještaja, na indikatorima uspjeha. Evaluacija će se organizovati u odnosu na osnovne kriterijume – relevantnost, koherencija, efektivnost, efikasnost, uticaj politike i održivost.

10. Informacije za javnost o ciljevima i očekivanim rezultatima strateškog dokumenta u skladu s Komunikacionom strategijom Vlade Crne Gore

Nasilje u životima djece može uzeti direktni i indirektni oblik i svaki od njih ima razarajući uticaj. Nijedno dijete nije imuno na nasilje. Oni koji su u opasnosti prelaze sve granice dobne, polne, religijske, etničke pripadnosti, invaliditeta, socijalno-ekonomskog statusa, seksualne orijentacije i/ili rodne identifikacije i izražavanja.

Uticaj nasilja može trajati doživotno i prenositi se s generacije na generaciju.¹⁵⁵ Kada mladi ljudi dožive nasilje, vjerovatnoća da će postati buduće žrtve i da će se sami ponašati nasilno kao odrasli, povećava se.¹⁵⁶

Osim toga, nasilje može negativno uticati na obrazovne performanse i postignuća djece, što može imati dugoročne ekonomske posljedice, uključujući siromaštvo.¹⁵⁷ Izloženost nasilju u ranoj dobi može oštetiti razvoj mozga i povezana je s nizom mentalnih zdravstvenih problema. Nasilje može dovesti do akutnih i dugoročnih problema s fizičkim, seksualnim i reproduktivnim zdravljem djece, kao i s njihovim psihološkim blagostanjem. U svim svojim oblicima, nasilje je štetno; u najgorim slučajevima, može biti smrtonosno.

Strategija za prevenciju i zaštitu djece od nasilja za period 2025–2029. godine donosi se s ciljem da se optimalnim korišćenjem resursa kreira integrisan, harmonizovan i dostupan sistem podrške djeteta koji prevenira nasilje nad djecom i/ili pruža adekvatan odgovor kad se nasilje desilo u svim segmentima društva, s intencijom da se obezbijedi sigurno i bezbjedno okruženje i adekvatna i efikasna rana intervencija.

Sistem podrške bi trebalo da harmonizovano integriše usluge sistema pravosuđa, zdravstva, prosvjete i socijalne zaštite uz efikasno partnerstvo s roditeljima/starateljima, ali i drugim akterima, kao što su nevladine i međunarodne organizacije, lokalne samouprave, mediji ili akademska zajednica.

Vizija iz koje proističe dokument je:

Crnogorsko društvo bez nasilja nad djecom.

Komunikacioni zadatak ove strategije je učiniti prevenciju nasilja nad djecom prepoznatom i podržanom od strane tri relevantne javnosti:

¹⁵⁵Finkelhor, David, et al., 'Children's Exposure to Violence:

A Comprehensive National Survey.' *Juvenile Justice Bulletin* United States Department of Justice: Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, October 2009, pp. 5 and exhibit 2. <<https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/ojjdp/227744.pdf>

¹⁵⁶Youth Violence: A Report of the Surgeon General. Office of the Surgeon General (US); National Center for Injury Prevention and Control (US); National Institute of Mental Health (US); Center for Mental Health Services (US). Rockville (MD): [Office of the Surgeon General \(US\)](#); 2001.

¹⁵⁷The effects of violence in childhood on school success factors in US, *Child Abuse and neglect*. Volume 120, 2021.

- stručne javnosti koja obuhvata sva stručna lica obuhvaćena sistemom (policija, tužioci, sudije, advokati, doktori/ke, socijalni radnici/e, psiholozi/škinje, pedijatri/ce, itd.)
- roditelja/staratelja
- opšte javnosti.

Kreiranjem efikasnog sistema prevencije i zaštite djece od nasilja štite se i afirmišu dječja prava, što je u skladu s prvim komunikacionim prioritetom Vlade Crne Gore – Pravedna i bezbjedna država. U tom smislu, kampanje koje će biti sprovedene kroz Strategiju u skladu su s planiranim prioritetnim kampanjama u ovoj oblasti: zaštita od nasilja u porodici, afirmacija dječjih prava, afirmacija prava žena, afirmacija prava manjina, promocija jednakosti lica s invaliditetom.

11. Pasoši indikatora

Naziv indikatora	% majki/lica koje/koja brinu o djetetu i smatraju da je fizičko kažnjavanje neophodno
Cilj na koji se indikator odnosi	Operativni cilj 1.1: Podizanje svijesti i promjena društvenih normi koje odobravaju i podstiču nasilje nad djecom, naročito ranjivim grupama djece
Podaci koje je potrebno prikupiti	Istraživanje javnog mnjenja na velikom uzorku
Izvor podataka	Istraživanje višestrukih pokazatelja – Multiple Indicator Cluster Survey – MICS
Informacija o instituciji odgovornoj za prikupljanje podataka	Uprava za statistiku Monstat
Učestalost prikupljanja podataka	Podaci bi trebalo da se prikupljaju svake dvije godine, ali kod nas nije redovna dinamika zbog nedostatka sredstava.
Učestalost izvještavanja o vrijednosti podataka	Odmah nakon prikupljanja podataka
Kratak opis metodologije izračunavanja podataka	U okviru MICS 2018 istraživanja ispitano je ukupno 3 826 domaćinstava u čitavoj zemlji i dodatna 854 domaćinstva u romskim naseljima. Istraživanje je uz tehničku i finansijsku podršku UNICEF-a sprovela Uprava za statistiku.
Informacija o trendu i početnoj vrijednosti	10% u 2018. godini
Informacija o ciljnim vrijednostima	7% u 2028. godini

Naziv indikatora	% djece starosti 1–14 godina koja su tokom mjeseca koji je prethodio istraživanju pretrpjela emocionalno ili fizičko nasilje kao oblik kažnjavanja
Cilj na koji se indikator odnosi	Operativni cilj 1.2: Stvaranje bezbjednog okruženja kod kuće, u predškolskom i školskom obrazovanju, društvu i onlajn okruženju i jačanje otpornosti djece
Podaci koje je potrebno prikupiti	Istraživanje javnog mnjenja na velikom uzorku
Izvor podataka	Istraživanje višestrukih pokazatelja – Multiple Indicator Cluster Survey – MICS
Informacija o instituciji odgovornoj za prikupljanje podataka	Uprava za statistiku Monstat
Učestalost prikupljanja podataka	Podaci bi trebalo da se prikupljaju svake dvije godine, ali kod nas nije redovna dinamika zbog nedostatka sredstava.
Učestalost izvještavanja o vrijednosti podataka	Odmah nakon prikupljanja podataka

Kratak opis metodologije izračunavanja podataka	U okviru MICS 2018 istraživanja ispitano je ukupno 3 826 domaćinstava u čitavoj zemlji i dodatna 854 domaćinstva u romskim naseljima. Istraživanje je uz tehničku i finansijsku podršku UNICEF-a sproveda Uprava za statistiku.
Informacija o trendu i početnoj vrijednosti	66% u 2018. godini
Informacija o ciljnim vrijednostima	56% u 2028. godini

Naziv indikatora	% školske djece koja su svjedočila nasilju u svojoj školi
Cilj na koji se indikator odnosi	Operativni cilj 1.2: Stvaranje bezbjednog okruženja kod kuće, u predškolskom i školskom obrazovanju, društvu i onlajn okruženju i jačanje otpornosti djece
Podaci koje je potrebno prikupiti	Istraživanje javnog mnjenja na velikom uzorku
Izvor podataka	Istraživanje višestrukih pokazatelja – Multiple Indicator Cluster Survey – MICS
Informacija o instituciji odgovornoj za prikupljanje podataka	Uprava za statistiku Monstat
Učestalost prikupljanja podataka	Podaci bi trebalo da se prikupljaju svake dvije godine, ali kod nas nije redovna dinamika zbog nedostatka sredstava.
Učestalost izvještavanja o vrijednosti podataka	Odmah nakon prikupljanja podataka
Kratak opis metodologije izračunavanja podataka	U okviru MICS 2018 istraživanja ispitano je ukupno 3 826 domaćinstava u čitavoj zemlji i dodatna 854 domaćinstva u romskim naseljima. Istraživanje je uz tehničku i finansijsku podršku UNICEF-a sproveda Uprava za statistiku.
Informacija o trendu i početnoj vrijednosti	43% u 2018. godini
Informacija o ciljnim vrijednostima	37% u 2028. godini

Naziv indikatora	% djece koja su tvrdila da su bili žrtve nasilja
Cilj na koji se indikator odnosi	Operativni cilj 1.2: Stvaranje bezbjednog okruženja kod kuće, u predškolskom i školskom obrazovanju, društvu i onlajn okruženju i jačanje otpornosti djece
Podaci koje je potrebno prikupiti	Istraživanje javnog mnjenja na velikom uzorku
Izvor podataka	Istraživanje višestrukih pokazatelja – Multiple Indicator Cluster Survey – MICS
Informacija o instituciji odgovornoj za prikupljanje podataka	Uprava za statistiku Monstat

Učestalost prikupljanja podataka	Podaci bi trebalo da se prikupljaju svake dvije godine, ali kod nas nije redovna dinamika zbog nedostatka sredstava.
Učestalost izvještavanja o vrijednosti podataka	Odmah nakon prikupljanja podataka
Kratak opis metodologije izračunavanja podataka	U okviru MICS 2018 istraživanja ispitano je ukupno 3 826 domaćinstava u čitavoj zemlji i dodatna 854 domaćinstva u romskim naseljima. Istraživanje je uz tehničku i finansijsku podršku UNICEF-a sprovela Uprava za statistiku.
Informacija o trendu i početnoj vrijednosti	17% u 2018. godini
Informacija o ciljnim vrijednostima	14% u 2028. godini

Naziv indikatora	% romskih djevojčica i dječaka uzrasta 15–19 godina trenutno u braku ili u zajednici
Cilj na koji se indikator odnosi	Operativni cilj 2.1: Unapređivanje normativnih okvira za bavljenje pitanjima nasilja i zaštite djece, u skladu s međunarodnim standardima
Podaci koje je potrebno prikupiti	Istraživanje javnog mnjenja na velikom uzorku.
Izvor podataka	Istraživanje višestrukih pokazatelja – Multiple Indicator Cluster Survey – MICS
Informacija o instituciji odgovornoj za prikupljanje podataka	Uprava za statistiku Monstat
Učestalost prikupljanja podataka	Podaci bi trebalo da se prikupljaju svake dvije godine, ali kod nas nije redovna dinamika zbog nedostatka sredstava.
Učestalost izvještavanja o vrijednosti podataka	Odmah nakon prikupljanja podataka
Kratak opis metodologije izračunavanja podataka	U okviru MICS 2018 istraživanja ispitano je ukupno 3 826 domaćinstava u čitavoj zemlji i dodatna 854 domaćinstva u romskim naseljima. Istraživanje je uz tehničku i finansijsku podršku UNICEF-a sprovela Uprava za statistiku.
Informacija o trendu i početnoj vrijednosti	32,5% djevojčice, 15,8% dječaci 2018.
Informacija o ciljnim vrijednostima	16% djevojčice, 7,5% dječaci

Naziv indikatora	Broj djece koja su dobila cjelokupnu multisektorsku uslugu kroz Barnahus
Cilj na koji se indikator odnosi	Operativni cilj 2.2: Unapređivanje kapaciteta stručnjaka i institucija za prevenciju, mehanizama za prijavljivanje i usluge podrške za odgovor na nasilje u svim sektorima
Podaci koje je potrebno prikupiti	Broj djece

Izvor podataka	Izvještaj o radu
Informacija o instituciji odgovornoj za prikupljanje podataka	Ministarstvo socijalnog staranja, brige o porodici i demografije
Učestalost prikupljanja podataka	Godišnje
Učestalost izvještavanja o vrijednosti podataka	Godišnje
Kratak opis metodologije izračunavanja podataka	Broj djece koja su smještena i dobila usluge Barnahusa
Informacija o trendu i početnoj vrijednosti	0
Informacija o ciljnim vrijednostima	6 na kraju Strategije

Naziv indikatora	Sistem praćenja nasilja nad djecom zasnovan na sektorskim indikatorima
Cilj na koji se indikator odnosi	Operativni cilj 2.3: Uspostavljanje sistema za prikupljanje podataka, monitoring, evaluaciju i istraživanje
Podaci koje je potrebno prikupiti	<ul style="list-style-type: none"> - Da li postoji jasno definisana lista indikatora koju prate različite institucije s pripadajućom metodologijom - Da li postoji povezivanje i razmjena podataka za obračun indikatora među institucijama - Da li su informacioni sistemi povezani na način da omogućavaju funkcionalnu razmjenu - Da li je na osnovu indikatora pripremljen godišnji izvještaj
Izvor podataka	Izvještaj
Informacija o instituciji odgovornoj za prikupljanje podataka	Ministarstvo socijalnog staranja, brige o porodici i demografije
Učestalost prikupljanja podataka	Godišnje
Učestalost izvještavanja o vrijednosti podataka	Godišnje
Kratak opis metodologije izračunavanja podataka	Izvještaj treba da odgovori na gore postavljena pitanja
Informacija o trendu i početnoj vrijednosti	Nepovezan sistem i nestandardizovani indikatori, oslanjanje na primarno prikupljanje podataka ad hoc istraživanjima
Informacija o ciljnim vrijednostima	Uspostavljeni funkcionalni međusektorski sistem izvješavanja zasnovan na mjerljivim indikatorima

12. Literatura

Ahyoung Song, Yoewon Yoon, Yusun Cho, The Association Between Polyvictimization in Childhood and Intimate Partner Violence and Child Abuse in Adulthood, *Journal of Interpersonal Violence*, 2022 May; 37(9-10):6009-6033. doi: 10.1177/08862605211073088.

Archives of Pediatrics and Adolescent Medicine, Adverse Childhood Experiences and Adult Risk Factors for Age-Related Disease, 2009; 163 (12): 1135–1143

Beijing Declaration and Platform for Action, The Fourth World Conference on Women, Beijing from 4 to 15 September 1995, Declaration on the Elimination of Violence against Women ADOPTED 20 December 1993 BY General Assembly resolution 48/104.

Bhatia A., Krieger N., Victora C., Tuladhar S., Bhabha J., Beckfield J. Analysing and improving national and local child protection data in Nepal: A mixed methods study using 2014 multiple indicator cluster survey (MICS) data and interviews with 18 organizations. *Child Abuse & Neglect*. 2020; 101.

Brajović, M, Bellis, M, Kukec, A, Terzić, N, Baban, A, Sethi, D and Zaletel- Kragelj, L, Identification of adverse childhood experiences strongly predicting suicidal behaviour among emerging adults in Montenegro and Romania: A new way to targeted cost-effective prevention, <http://researchonline.ljmu.ac.uk/id/eprint/18484/>

Cartwright-Hatton S, McNally D, Field AP, Rust S, Laskey B, Dixon C, et al. A new parenting-based group intervention for young anxious children: Results of a randomized controlled trial. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*. 2011;50(3):242-51. e6.

Child Fund Alliance, Strategies to end violence against children in a changing climate, 2022.

Children's rights in juvenile justice, CRC/C/GC/10

Committee on the Elimination of Discrimination against Women, CEDAW/C/MNE/CO/ 24 July 2017, Concluding observations on the second periodic report of Montenegro

Committee on the Elimination of Discrimination against Women, General Recommendation 19 of CEDAW on Violence Against Women, U.N. Doc. A/47/38 at 1 (1993), reprinted in *Compilation of General Comments and General Recommendations Adopted by Human Rights Treaty Bodies*, U.N. Doc. HRI/GEN/1/Rev.6 at 243 (2003).

Committee on the Rights of the Child CRC/C/GC/25. General comment No. 25 (2021) on children's rights in relation to the digital environment.

Committee on the Rights of the Child, CRC/C/MNE/CO/2–3

Convention on the Rights of the Child, Adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution 44/25 of 20 November 1989 entry into force 2 September 1990, in accordance with article 49.

Coram international & UNICEF, Evaluacija sistema za praćenje stanja dječjih prava u Crnoj Gori za period 2014–2017. godine i planirani pristup ovoj temi za period 2017–2021. godine – Izvještaj o evaluaciji, 2018.

Council of Europe Policy guidelines on integrated national strategies for the protection of children from violence 2009.

Council of Europe Treaty Series - No. 201 to the Council of Europe Convention on the Protection of Children against, Explanatory Report, Sexual Exploitation and Sexual Abuse Lanzarote, 25. X. 2007.

Council of Europe, An analysis of penal policy in domestic violence -criminal and misdemeanour proceedings in Montenegro, 2018.

Council of Europe, Convention on Cybercrime, European Treaty Series - No. 185

Council of Europe, Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, CETS No.210.

Council of Europe, Strategy for the Rights of the Child 2022–2027.

CRC/C/GC/13, UN CEC Committee, General comment No. 13 (2011).

CRC/C/GC/26, General comment No. 26 (2023) on children's rights and the environment with a special focus on climate change, 2023.

CRC/C/MNE/CO/2-3, Distr.: General 22 June 2018.

Criminal Code of Montenegro, Official Gazette of the RoM no 70/03, 13/04, 47/06; Official Gazette of Montenegro no 40/08, 25/10, 32/11, 64/11 – oth.l aw, 40/13, 56/13, 14/15, 42/15, 58/ 15 – oth. law and 44/17

DIRECTIVE 2011/92/EU OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 13 December 2011 on combating the sexual abuse and sexual exploitation of children and child pornography, and replacing Council Framework Decision 2004/68/JHA

Donka Kostadinova, Gordana Panova, The Role of the Patronage Nurse in the Prevention and Early Detection of Diseases in Children up to 12 months of age, DOI: <https://doi.org/10.35120/kij31041135k>

ECPAT, Report Violence against Children in the Cyber Space, 2005.

End All Corporal Punishment Against Children, Corporal punishment of children: summary of research on its impact and associations, 2016.

End Violence against children, Report: Global Threat Assessment 2021 shows dramatic increase in online Child sexual exploitation and abuse, 2022, found on: <https://www.end-violence.org/articles/global-threat-assessment-2021-shows-dramatic-increase-on-line-child-sexual-exploitation>

EU Strategy on the Rights of the Child https://commission.europa.eu/system/files/2021-09/ds0821040enn_002.pdf

European Commission, Commercial Sexual Exploitation and Trafficking of Children “in a nutshell”, 2015.

European Commission, Global Alliance against Child Sexual Abuse Online, found on: https://home-affairs.ec.europa.eu/cybercrime/fight-against-child-sexual-abuse/we-protect-global-alliance-end-child-sexual-exploitation-on-line_en

European Commission, Report Montenegro 2020.

European Commission, Report Montenegro 2021.

European Commission, Report Montenegro 2022.

European Parliament Research Service, Violence Towards Children in the EU: Current Situation, 2014.

European Union, Strategy on the Rights of the Child https://commission.europa.eu/system/files/2021-09/ds0821040enn_002.pdf

Explanatory Report – CETS 201 – Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse, pg. 21. Paragraph 2 of Article 20 of the Lanzarote Convention.

Family Law, Official Gazette of Montenegro no 1/07, 53/16.

General Recommendation No. 35 on gender-based violence against women, updating General Recommendation No. 19

Government of Montenegro, Early Childhood Development Strategy 2023–2028 (if adopted during the time)

Government of Montenegro, National Strategy for gender equality 2021–2025.

Government of Montenegro, National Strategy on Sustainable Development by 2030.

Government of Montenegro, Set of measures to prevent, end and act in cases of violence among children, adolescents and youth 2023.

Government of Montenegro, Strategy for early and preschool education 2021–2025.

Government of Montenegro, Strategy for exercising the Rights of the Child 2019–2023, UNICEF

Government of Montenegro, Strategy for inclusive education 2019–2025.

Government of Montenegro, Strategy for protection of persons with disabilities and promotion of equality 2017–2021 (new one),

Government of Montenegro, Strategy for rights of the child 2019–2023.

Government of Montenegro, Strategy for social inclusion of Roma and Egyptians in Montenegro 2021–2025.

Government of Montenegro, Strategy for the Development of the Social and Child Protection System for the Period 2018–2022.

Government of Montenegro, Strategy on Combat Trafficking in Human Beings 2021–2024.

GRETA, Evaluation report Montenegro, third round, Access to justice and effective remedies for victims of trafficking in human beings, 2021.

GREVIO Baseline Evaluation Report Montenegro, 2018.

Human Rights Council Resolutions 7/29 of 28 March 2008.

INSPIRE: seven strategies for ending violence against children, WHO and UNICEF, 2016.

Institute of Public Health of Montenegro Podgorica and WHO, Survey on Adverse Childhood Experiences in Montenegro, National Survey Report, 2013.

International Telecommunication Union, Measuring the Information Society (Geneva, 2013), p. 127. Available from: www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Documents/publications/mis2013/MIS2013_without_Annex_4.pdf

Ipsos (2013). Violence against children in Montenegro (KAP survey), Montenegro: UNICEF. Retrieved from: <https://www.unicef.org/montenegro/en/reports/violence-against-children-montenegro>

Ipsos (2016). Violence against children in Montenegro (KAP survey), Montenegro: UNICEF. Retrieved from: <https://www.unicef.org/montenegro/en/node/1491>

Istanbul Convention, Explanatory Report – CETS 210 – Violence against women and domestic violence.

Juventas Peer-to-peer violence in primary and secondary schools in Montenegro, perspective of children, parents and teachers, 2023.

Law on Health Insurance, Official Gazette no. 06/16, 02/17, 22/17 i13/18.

Law on Healthcare, Official Gazette of Montenegro no 03/16, 39/16, 02/17 and 44/18.

Law on Prohibition of Discrimination against Persons with Disabilities, Official Gazette of Montenegro no 35/15 & 44/15 - corr.

Law on Prohibition of Discrimination, Official Gazette of Montenegro no 46/10. 40/11 – oth.law, 18/14. 42/17.

Law on Protection of Patients, Official Gazette of Montenegro no 40/10.

Law on Social and Child Protection, Official Gazette of Montenegro no 27/13, 1/15, 42/15, 47/15, 56/16, 66/16, 1/17, 31/17 – Decision of the CC 42/17, 50/17.

Law on Treatment of Juveniles in Criminal Proceedings, Official Gazette of Montenegro no. 64/11 and 1/18.

McCoy Amalee, Scaling up Parenting for Lifelong Health in Montenegro, A feasibility assessment, UNICEF, 2023.

Ministarstvo prosvjete & UNICEF, Analiza sektora obrazovanja 2015–2020, 2020.

Ministarstvo prosvjete, Završni izvještaj o sprovođenju Progama za suzbijanje vršnjačkog nasilja i vandalizma u obrazovno-vaspitnim ustanovama u Crnoj Gori s Akcionim planom 2019–2021. godine

Monstat and UNICEF, Multiple Indicator Cluster Surveys” (MICS) 2018.

National Centre for Injury Prevention and Control, The Relationship Between Suicide and Bullying: what we know and what it means for schools, 2014.

Nazila Vosoghi, Masoud Fallahi-Khoshknab, Mohammadali Hosseini, and Fazlollah Ahmadi, Nursing Care Challenges of Child Violence Victims: A Qualitative Study

Ombudsman Montenegro, Annual Report for 2022.

Pearson, C. Harwin, N. Abrahams, H. Making an Impact: Children and Domestic Violence, Jessica Kingsley Publishers, 2006.

Perezniето, P. Montes, A. Routier, S. Langston, L. The Costs and Economic Impact of Violence Against Children, 2014.

Prinat, Aleksandra, Survey on Adverse Childhood Experiences in Montenegro. National Survey Report Survey-Adverse-Childhood-Experiences-Montenegro, 2018.

Releasing children’s potential and minimizing risks ICTs, the Internet and Violence against Children, UNICEF 2014.

Report of the independent expert for the United Nations study on violence against children (A/61/299), para. 1.

Report on domestic violence against women and children in Montenegro through data from CSW, 2020.

Save the Children: Gender-Based Violence Creates an Unequal World for Children, available at: <https://www.savethechildren.org/us/charity-stories/gender-based-violence#:~:text=Gender%2DBased%20Violence%20Creates%20An,all%20economic%20and%20social%20groups.>

The Law Ratifying the Third Optional Protocol on Communication Procedures to the Convention on the Rights of the Child (2013).

UN Committee on the Rights of the Child, CRC General Comment No. 8, The Right of the Child to Protection from Corporal Punishment and Other Cruel or Degrading Forms of Punishment, 2006. www.refworld.org/docid/460bc772.html

UN General Assembly, Article 19, Convention on the Rights of the Child. www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/crc.aspx

UNICEF and COE, Feasibility Study for Barnhaus in, December 2022.

UNICEF fact sheet on violence against children, <https://www.unicef.org/protection/violence-against-children>

UNICEF, 'Violent Discipline: Methodology', 2016. <https://data.unicef.org/topic/child-protection/violence/violent-discipline/>

UNICEF, A Rights-Based Approach to Disability in the Context of Mental Health, a supplement to the MHPSS Technical Note (2019), 2021.

UNICEF, Child Protection Information Sheet – Children in conflict with the law, 2006.

UNICEF, Evaluation Report on the implementation of the VAC Strategy 2017–2021.

UNICEF, Gender Dimensions of Violence Against Children and Adolescents, DISCUSSION PAPER, 04/2020.

UNICEF, Global kids online, Montenegro, 2017. http://globalkidsonline.net/wp-content/uploads/2016/10/Country-report_Montenegro_28-Oct.pdf

UNICEF, IDEAS, The Analysis of the Work of the Centres for Social Work in Montenegro.

UNICEF, LSE, Innocenti, Global kids online Montenegro, Opportunities, risks and safety, 2017.

UNICEF, Multidimensional Child Poverty in Montenegro, Understanding the Complex realities of children in poverty using a mixed-method approach, 2021.

UNICEF, Procedure for ethical standards in research, evaluation, data collection and analysis. N° CF/PD/DRP/2015-001, 2015.

UNICEF, Seven strategies to end violence against children, INSPIRE, SDG 2030.

UNICEF, *Violent Discipline in the Middle East and North Africa Region: A Statistical analysis of household survey data*, 2019, available at: https://www.unicef.org/mena/sites/unicef.org.mena/files/2019-02/ViolentDiscipline-28Jan19_0.pdf

United Nations Committee on the Rights of the Child (2007), General Comment n. 10,

United Nations Committee on the Rights of the Child, General Comment n. 5, CRC/GC/2003/5

United Nations Development Assistance Framework (UNDAF) for Montenegro (2017–2021).

United Nations Evaluation Group (2008), Ethical Guidelines for Evaluation

United Nations General Assembly, Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development. Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015. United Nations General Assembly, New York, 2015.

United Nations Study on Violence against Children, Final Report 2006 A/61/299 Progress Report 2007 A/62/209.

United Nations, CEDAW General Recommendation No. 35 on Gender-Based Violence Against Women.

United Nations, Committee on the Elimination of Discrimination against Women, New York, 2017.

United Nations, Convention on the Rights of the Child CRC

United Nations, Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the sale of children, child prostitution and child pornography. Adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution A/RES/54/263 of 25 May 2000 entered into force on 18 January 2002.

Vlada Crne Gore, Set mjera za prevenciju, suzbijanje i djelovanje Vlade Crne Gore u slučajevima nasilja među djecom, adolescentima i mladima 2023.

WHO, 'Sexual Violence', by Rachel Jewkes, Purna Sen and Claudia Garcia-Moreno, in World Report on Violence and Health, edited by Etienne G. Krug, et al., 2002.

WHO, Key facts on VAC, 2022.

World Health Organization, European Report on Preventing Child Maltreatment, 2013.

Zavod za socijalnu i dečju zaštitu, Analiza uspostavljanja usluga za romsku i egipćansku decu u Crnoj Gori, 2020.

Zoran Lalović, Nasilje u školama – Istraživanje zastupljenosti i pojava oblika nasilja u školama u Crnoj Gori tokom 2022–2023. školske godine, Zavod za školstvo, 2023.

CD-11 for Mortality and Morbidity Statistics (who.int).

13. Radna grupa za izradu strateškog dokumenta

Predmetni dokument izrađen je u okviru inicijative koja se odnosi na jačanje sistema dječje zaštite za prevenciju i zaštitu djece od svih oblika nasilja i eksploatacije, koju implementira Ministarstvo socijalnog staranja, brige o porodici i demografije u saradnji sa svim relevantnim institucijama, uz tehničku podršku UNICEF-a i finansijsku podršku Evropske unije.

U okviru ove inicijative pružena je stručno-tehnička podrška Radnoj grupi kroz angažovanje konsultantkinja Bistre Netkove i Olivera Komar. Bistra Netkova je doktorirala međunarodno pravo i ljudska prava na Univerzitetu u Groningenu, Holandija (doktorska disertacija na temu ljudskih prava i trgovine ženama). Profesorka je na Univerzitetu Majka Tereza, Skopje, Severna Makedonija, na predmetima: Ljudska prava i migracije, Trgovina ljudima i Nasilje nad ženama. U protekloj deceniji stekla je veliko radno iskustvo u oblasti zaštite djece i prava djeteta, kao i nasilja nad ženama, kao ekspertkinja UNICEF-a, UNDP-a, UN WOMEN, UNIFEM-a uglavnom u regionu Zapadnog Balkana. Iskustvo Bistre Netkove je multidisciplinarno i obuhvata ljudska prava, prvenstveno u oblasti dječje zaštite, nasilja nad djecom (preispitivanje nacionalnog zakonodavstva u vezi sa seksualnim zlostavljanjem i eksploatacijom djece na internetu kako bi se dale preporuke u pogledu usklađivanja zakona sa odgovarajućim međunarodnim instrumentima), nasilju u porodici (pregled primjene Zakona o zaštiti od nasilja u porodici), pregledu krivičnog zakonodavstva Crne Gore. Takođe, bila je angažovana i kao konsultantkinja za izradu prve crnogorske Strategije o prevenciji i zaštiti od nasilja nad djecom 2017-2021.

Olivera Komar je doktorirala političke nauke na Univerzitetu političkih nauka Crne Gore. Olivera Komar je vanredni profesor na Fakultetu političkih nauka na predmetu metodologija, dizajn metoda i dizajn istraživanja. Pored akademske karijere, Olivera Komar radi kao nezavisna ekspertkinja i istraživačica na različitim projektima, uključujući evaluacije i izradu strateških dokumenata u okviru tehničke podrške koju Vladi Crne Gore pružaju UNDP, UNICEF, OSCE. Neki od njenih nedavnih i najrelevantnijih angažmana na ovim pozicijama su: izrada Izmjena i dopuna Vladine Metodologije razvijanja politika, izrade i praćenja sprovođenja strateških dokumenata iz 2022. godine, OEBS Crna Gora, Analiza implementacije Strategije za prevenciju i zaštitu djece od nasilja 2017-2021. i Smjernice za izradu ključnih elemenata nove Strategije za prevenciju i zaštitu djece od nasilja, UNICEF Crna Gora. Smjernice su poslužile i kao osnov za izradu Strategije za prevenciju i zaštitu djece od nasilja 2026-2029. Zatim: Evaluacija Plana rodne ravnopravnosti u Skupštini Crne Gore (2016-2020), izrada Plana rodne ravnopravnosti za Skupštinu Crne Gore (2021-2024), OEBS Crna Gora. Koautorka je i Instrumenata i standardizovanih uputstava za evaluaciju *gender mainstreaming-a* strategija i zakona sa evaluacijom 26 aktuelnih strategija, OEBS Crna Gora. Pored navedenog, Olivera Komar je autorka Izvještaja o procjeni finansijskih ulaganja u rodnu ravnopravnost i prava žena u Crnoj Gori (na nacionalnom nivou) za period od 2015. do 2020. godine, UNDP Crna Gora, i koautorka Strategije za postizanje rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori.

Radnu grupu za izradu ovog dokumenta, formiranu Rješenjem ministra rada i socijalnog staranja, činili su:

Mersida Aljićević, Ministarstvo socijalnog staranja, brige o porodici i demografije, predsjednica

Svetlana Sovilj, Ministarstvo socijalnog staranja, brige o porodici i demografije, članica

Ana Marković, Ministarstvo socijalnog staranja, brige o porodici i demografije, članica
Jelena Raičević, Ministarstvo socijalnog staranja, brige o porodici i demografije, članica
Ana Terzić, Ministarstvo socijalnog staranja, brige o porodici i demografije, članica
Ana Ljumović, Ministarstvo finansija, članica
Djovana Gjokaj, Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava, članica
Dragana Pešić, Zavod za socijalnu i dječju zaštitu, članica
Jasna Đuričić, Zavod za socijalnu i dječju zaštitu, članica
Jela Jovanović, Ministarstvo sporta i mladih, članica
Jelena Dragičević, Ministarstvo pravde, članica
Jelena Matović, Ministarstvo unutrašnjih poslova – Uprava policije, članica
Kenan Kurtagić, Ministarstvo zdravlja, član
Lepa Žunjić, NVO Udruženje roditelja, članica
Mr Milica Dragičević, Ministarstvo kulture i medija, članica
Nađa Luteršek, Zavod za školstvo, članica
Olivera Nikolić, Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija, članica
Radoje Novović, Zavod za školstvo, član

Broj:01-011/23-3009/5

04. 07. 2024. godine

**IZVJEŠTAJ O SPROVEDENOJ JAVNOJ RASPRAVI O NACRTU STRATEGIJE ZA
PREVENCIJU I ZAŠTITU DJECE OD NASILJA 2024-2028. GODINE SA AKCIONIM
PLANOM 2024-2025. GODINE**

Vrijeme trajanja javne rasprave: od 03. juna do 24. juna 2024. godine

Na osnovu člana 12 Uredbe o izboru predstavnika nevladinih organizacija u radna tijela organa državne uprave i sprovođenju javne rasprave u pripremi zakona i strategija ("Službeni list CG", broj 41/18) Ministarstvo rada i socijalnog staranja, uputilo je POZIV ZA JAVNU RASPRAVU o tekstu Nacrta strategije za prevenciju i zaštitu djece od nasilja 2024- 2028.godine sa Akcionim planom 2024- 2025. godinu.

Zainteresovana javnost je komentare, inicijative, predloge i sugestije mogla dostaviti poštom na adresu:

- Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Rimski trg, br. 46, Podgorica
- kao i elektronskim putem na e-mail adresu: ana.markovic@mrs.gov.me

Okrugli sto o Nacrtu strategije prevencije i zaštite djece od nasilja 2024- 2028. godine sa Akcionim planom 2024- 2025. godine održan je 10. 06. 2024. godine s početkom u 8h u prostorijama Zavoda za socijalnu i dječju zaštitu. Okruglom stolu su prisustvovali predstavnici Ministarstva rada i socijalnog staranja, Zavoda za socijalnu i dječju zaštitu, UNICEF- a, UNDP-a kao i predstavnici radne grupe koja je radila na izradi dokumenta.

U vezi s predloženim Nacrtom strategije za prevenciju i zaštitu djece od nasilja 2024- 2028 godine sa Akcionim planom 2024- 2025. godinu dobili smo sledeće komentare:

Ministarstvo pravde je dalo komentare:

1. U dijelu koji se odnosi na Zakone i ostale akte i njihovu implementaciju koji ne obezbjeđuju u dovoljnoj mjeri prevenciju i zaštitu djece od nasilja:

1. Izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika iz decembra 2023. godine izvršene su izmjene člana 220 KZ-nasilje u porodici ili u porodičnoj zajednici, na način što su povećani kazneni rasponi odnosno izvršeno je pooštavanje zapriječenih kazni, dok je takođe posebno inkriminisano kao teži oblik djela kada je isto učinjeno na štetu djeteta ili u prisustvu djeteta;
2. Izmjenama iz 2023. godine, upravo u pravcu suzbijanja štetnih praksi kao posebno krivično djelo uvedeno je krivično djelo Prodaja djece, zatim je unaprijeđeno krivično djelo Zaključenje

ništavog braka ili životnog partnerstva, te teži oblik ovog djela pretočen u novo krivično djelo Prinudno zaključenje braka, vanbračne zajednice ili životnog partnerstva lica istog pola;

3. Uvažavajući preporuke kao novo krivično djelo uvdeno je krivično djelo Zloupotreba tuđeg snimka, fotografije, portreta, audio zapisa ili spisa sa seksualno eksplicitnim sadržajem, čiji je kvalifikovani oblik ostvaren kada je isto učinjeno prema djetetu.

4. Preporuke Lanzarote Komiteta su usvojene i tretirane izmjenama Krivičnog zakonika iz 2023. godine.

2. U dijelu koji se odnosi na Operativni cilj 2.3: Uspostavljanje sistema za prikupljanje podataka, monitoring, evaluaciju i istraživanje, tačka 2.3.5:

1. Da Ministarstvo pravde nije nadležno.

Ministarstvo rada i socijalnog staranja je razmotrilo komentare i sugestije i sačinilo sljedeći

ODGOVOR:

Svi komentari Ministarstva pravde su prihvaćeni i uvršteni u dokument, osim komentara koji se odnosi se na granicu sklapanja braka. Naime, kako je Porodičnim zakonom granica sklapanja braka i dalje ista, a postoje preporuke EU tijela i izvještaja za njenu izmjenu, taj dio nismo mogli promijeniti.

Mjesto i datum sačinjavanja izvještaja: 04. 07. 2024. godine, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Podgorica.

Naziv organizacione jedinice Ministarstva rada i socijalnog staranja koja je odgovorna za pripremu Nacrta strategije za prevenciju i zaštitu djece 2024- 2028.godine od nasilja sa Akcionim planom 2024- 2025. godinu, Direktorat za socijalno staranja i dječju zaštitu, Direkcija za zaštitu djece i mladih.

